

MEDEDELINGEN DER KONINKLIJKE NEDERLANDSE
AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN, AFD. LETTERKUNDE

NIEUWE REEKS — DEEL 33 — No. 2

Studenten van de Illustre School
te 's-Hertogenbosch
1636-1810

Ter reconstructie van het Album Studiosorum

Ferd. Sassen

N.V. NOORD-HOLLANDSCHE UITGEVERS MAATSCHAPPIJ
AMSTERDAM, LONDEN — 1970

AANGEBODEN IN DE VERGADERING VAN
12 JANUARI 1970.

INHOUD

	Blz.		Blz.
AFKORTINGEN	4		
INLEIDING	7		
LIJST VAN STUDENTEN	13		
	Blz.		Blz.
Backer W.	13	Klad J. W.	54
Bakkerus Bopp N.	13	Kloek C.	55
Bitter J. de	14	Kloek G.	56
Boeckholt P. van	14	Kloek M.	56
Boerbergh J.	15	Krayenhoff L. F.	57
Bowier A.	15	Krebs (Kreps) P.	58
Bowier H.	16	Kuypers H.	58
Bowier M.	18	Laats A. J.	59
Breugel H. G. van	19	Lith A. van der.	60
Bronckhorst G. van	21	Loeff G.	60
Bruyn J. de	22	Long J. le	61
Buschman G. C.	24	Martinet J. A.	62
Buschman P.	25	Martinet J. F.	63
Donckers L.	26	Meurs J. van	66
Driessen A.	27	Mulder J.	67
Espendonck W. van	30	Nimwegen H. van	67
Gideons A.	30	Noord G. van	68
Goudart F.	31	Noord M. van	68
's-Gravesande W. J.	32	Noortbergh D.	69
Groen J.	33	Oever J. van den	70
Groen Th.	34	Palier J. C.	71
Grootveld P.	35	Perponcher Sednitsky I. de	72
Halmmans D. R.	36	Pistorius S.	73
Hanewinkel A.	37	Pyll Q. L.	74
Heis J. van der	38	Rosa J.	74
Heurn J. van	39	Ruysch H.	75
Heuvel D.	41	Sassen J. H.	76
Hillebrands W. G.	42	Schouten van Sprankhuizen J. F.	78
Hoogland P.	42	Schuyf F.	79
Hopman J. G.	42	Sohnius G.	83
Horst A. van der	43	Sohnius M. W.	83
Huninga van Oostwoldt H.	43	Verster J. L.	84
Irhoven W. van	44	Vloots (Vlootius) H.	85
Jellico A.	47	Walcheren A. van	85
Jellico J.	47	Wallencamp A. van	86
Jongh J. C. de	48	Witt C. de	86
Keesel A. W. de	49	Witt T. de	90
Kemp F. A. van der	50	Wyngers A.	90
Kies de Vlieger C. J.	54		
PERSONENREGISTER			92

AFKORTINGEN

- ABW: A. J. v. d. Aa, *Biographisch Woordenboek*
 ADB: *Allgemeine Deutsche Biographie*
 BNB: *Biographie nationale de Belgique*
 Boeles, *Franeker*: W. B. S. Boeles, *Frieslands Hoogeschool en het Rijks Athenaeum te Franeker*, 2 dln., Leeuwarden, 1878–1879
 Bouman, *Harderwijk*: H. Bouman, *Geschiedenis van de voormalige Geldersche Hoogeschool en hare hoogleeraren*, 2 dln., Utrecht, 1844
 BPL: Bibliotheca publica latina, Universiteitsbibliotheek, Leiden
 BWPG: *Biographisch Woordenboek van Protestantsche Godgeleerden*
 Dibon, *Enseignement*: P. Dibon, *L'enseignement philosophique dans les universités néerlandaises à l'époque pré-cartésienne*, diss. Leiden, A'dam-Paris, 1954
 Dibon, *Herborn*: P. Dibon, *Le fonds néerlandais de la bibliothèque académique de Herborn*, MKNAB, A'dam, 1957
 DNB: *Dictionary of National Biography*
 Duker, *Voetius*: A. C. Duker, *Gisbertus Voetius*, 3 dln. en registers, Leiden, 1897–1915
 Glasius: B. Glasius, *Godgeleerd Nederland*, 3 dln., 's-Hert., 1851–1856
 De Haas: M. de Haas, *Bossche Scholen, 1629–1795*, diss. Utrecht, 's-Hert., 1926
 Hermans: C. R. Hermans, *Geschiedenis der Illustre en Latijnsche Scholen te 's-Hertogenbosch van haar ontstaan in den jare 1630 tot hare opheffing in den jare 1848*, A'dam, 1852
 Hezenmans, *'s-Hert.*: J. C. A. Hezenmans, *'s-Hertogenbosch van 1639 tot 1798*, 's-Hert., 1899
 Kernkamp, *Acta*: G. W. Kernkamp, *Acta et decreta senatus, vroedschapsresolutiën . . . betreffende de Utrechtsche Academie*, 3 dln., Utrecht, 1936–1940
 MKNAB: *Mededelingen Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen*
 Molhuysen, *Bronnen*: P. C. Molhuysen, *Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche Universiteit*, 7 dln., 's-Gravenhage, 1913–1924
 Mommers: A. R. M. Mommers, *Brabant van Generaliteitsland tot gewest*, diss. Leiden, Utrecht-Nijmegen, 1953
Mon. Bat.: M. Schoengen-P. C. Boeren, *Monasticon Batavum*, 3 dln., Amsterdam, 1941–1942

- Nagtglass*: F. Nagtglass, *Levensberichten van Zeeuwen*, 2 dln., Middelburg, 1890
- Ned. Cart.*: C. L. Thijssen-Schoute, *Nederlands Cartesia- nisme*, Amsterdam, 1954
- Ned. Patr.*: *Nederlands Patriciaat*
- NNBW: *Nieuw Nederlandsch Biographisch Woorden- boek*
- NTGen.: *Ned. Tijdschrift v. Geneeskunde*
- OGE: *Ons Geestelijk Erf*
- R.A.: Rijksarchief
- Roulet: J. L. Roulet, *Extraits des Actes du Consistoire de l'Eglise Wallonne de Bois-le-Duc, 1632- 1867* (manuscript, 1881), *texte revu et corrigé par R. F. le Gras* (typoscript, Bois-le-Duc, 1966)
- S.A.: Stadsarchief
- Sassen, *Wijsg. Ond. 's-Hert.*: F. Sassen, *Het wijsgerig onderwijs aan de Illustre School te 's-Hertogenbosch*, (1636- 1810), MKNWA, A'dam, 1963
- Sassen, *Levensber. 's-Hert.*: F. Sassen, *Levensberichten van de hoogleraren der Illustre School te 's-Hertogenbosch*, in: *Varia Historica Brabantica*, III, 's-Hert., 1969, 187-334
- Sassen, *Wijsb. Ned.*: F. Sassen, *Geschiedenis van de wijsbegeerte in Nederland tot het einde der negentiende eeuw*, A'dam-Brussel, 1959
- Sepp.: Chr. Sepp, *Het godgeleerd onderwijs in Neder- land gedurende de 16e en 17e eeuw*, 2 dln., Leiden, 1873-1874
- Siegenbeek: M. Siegenbeek, *Geschiedenis der Leidsche Hoogeschool van hare oprigting in den jare 1575 tot het jaar 1825*, 2 dln. met „Toevoeg- selen en Bijlagen” (T. & B.), Leiden, 1829- 1832
- SvY: A. F. O. van Sasse van Ysselt, *De voorname huizen en gebouwen van 's-Hertogenbosch als- mede hunne eigenaars of bewoners in vroegere eeuwen*, 3 dln., 's-Hert., z.j. (1910)
- Tax.: *Taxandria*
- Velingius*: A. Velingius, *Redenvoering over de Illustre Schoole van 'sHertogenbosch, waarin der- zelveer oorsprong, voortzetting, lotgevallen en hoogleraren, uit echte stukken naargespeurd en ontdekt worden*, 's-Hert., 1760
- De Vrijer, *Regius*: M. de Vrijer, *Henricus Regius, een „Carte- siaansch” hoogleeraar aan de Utrechtsche Hoogeschool*, diss. Utrecht, 's-Gravenhage, 1917
- Ypeij-Dermout: A. Ypeij en I. J. Dermout, *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk*, 4 dln., Breda, 1819-1827

INLEIDING

Van de Illustre School te 's-Hertogenbosch is geen *Album Studiorum* bewaard gebleven. Van een officiële inschrijving van studenten, zoals die aan de Hogescholen van de Republiek geregeld plaats vond, wordt nergens melding gemaakt en waarschijnlijk is ook geen register van de nieuw-aangekomenen aangelegd.

Het aantal studenten, dat de Illustre School gedurende de een-en-driekwart eeuw van haar bestaan heeft bezocht, is dan ook met geen mogelijkheid nauwkeurig te bepalen. De weinige gegevens, die ons daaromtrent ter beschikking staan, brengen ons niet verder dan tot het besluit, dat het doorlopend gering moet geweest zijn.

De eerste hoogleraar, Samuel Maresius (1599–1673), schreef reeds in 1642, zes jaren na de opening van de Illustre School, aan de vroegere Leidse hoogleraar André Rivet (1572–1651), dat er maar weinig studenten waren en dat op groei van de School niet viel te rekenen, zolang de vrede niet in het zicht was (Maresius aan Rivet, Den Bosch, 3 maart 1642, bij D. Nauta, *Samuel Maresius*, diss. V.U., Amsterdam, 1935, 479). Maar ook toen de vrede (van Munster) tot stand was gekomen, werd het niet beter. In 1672 klaagde Maresius vanuit Groningen, waar hij sinds 1643 theologie doceerde, dat „de priesters van de Bossche Pallas aan het voortdurend stilzwijgen offerden” (S. Maresius, *De studii theologici afflictio statu in Foederato Belgio*, Groningen, 1672, 4, aangehaald bij Velingius, 8, n. 11). Van de hoogleraar in de geneeskunde, Chr. de Kock van Kerckwijk (1626–1678), weten wij, dat hij herhaaldelijk zijn college moest laten vervallen wegens gebrek aan toehoorders (De Haas, 134). Volgens H. G. van Breugel (1729–1814), die in 1744 en 1745 aan de Illustre School studeerde, telde deze, naar zijn zeggen „bloeiende” instelling in zijn tijd 17 studenten (Tax., XLV, 1938, 3). In 1757 werd echter in de raad der stad door verschillende leden bezwaar gemaakt tegen de benoeming van Abdias Velingius (1721–1803) tot hoogleraar in het Grieks en de gewijde welsprekendheid, omdat er, naar men verzekerde, nauwelijks studenten aanwezig waren. Volgens het *Liber memorialis* van Fr. van Heurn (R. A. Den Bosch) zou de Illustre School in 1757 zelfs in het geheel geen studenten geteld hebben (A. F. O. van Sasse van Ysselt, *Een fraaie professor*, Tax., XXIII, 1916, 150–152). Velingius zelf bekende in 1760, dat „het getal der leerlingen gering” was en „geheel dreigde weg te gaan” (Velingius, 8) en in 1777 getuigde een andere schrijver,

dat de Illustre School „weinig opgang scheen te maken” (*Academische uitspanningen of beschrijving der voornaamste universiteiten*, 224, aangehaald bij Hermans, 9).

Men krijgt overigens de indruk, dat een benoeming tot hoogleraar in vele gevallen meer tot doel had, een dienstdoend stadspredikant aan een verbetering van zijn bescheiden salaris te helpen of een verdienstelijk burger, zoals de rector van de Latijnse School, met een eervolle titel te onderscheiden dan het belang van onderwijs en wetenschap ter plaatse te bevorderen. Van enig georganiseerd onderwijs op de basis van een studie- of examenprogram is trouwens na het eerste begin onder Maresius nooit meer sprake geweest. Men studeerde niet zozeer aan de Illustre School dan wel bij een of meer hoogleraren, die dan in de keuze van hun leerstof en de inrichting van hun onderwijs geheel vrij waren.

De meeste studenten lieten zich, na een of meer jaren dit onderwijs gevolgd te hebben, aan een der Hogescholen inschrijven, hetzij om er de academische graden te behalen, die de Illustre School niet gerechtigd was te verlenen, hetzij om zich in meer georganiseerd verband of onder meer bekende hoogleraren op het predikambt in de Hervormde kerk voor te bereiden. Enkelen staken bij de Bossche hoogleraren zoveel kennis van de theologie op, dat zij zich zonder verdere opleiding konden aanbieden voor het proponentsexamen, dat hun de toegang tot de predikdienst opende. In de eerste eeuw van het bestaan van de Illustre School en vooral tijdens het langdurig hoogleraarschap (1684-1725) van de theoloog Ant. Martini (1654-1730) hebben zo een groot aantal predikanten, vooral bestemd voor de dorpen in de Meierij, hun gehele studie voor het predikambt in Den Bosch volbracht. In andere studierichtingen kon een volledige opleiding voor een academisch beroep aan de Illustre School niet worden verkregen.

In de tweede helft van de achttiende eeuw schijnt de Illustre School nauwelijks meer predikanten kant en klaar te hebben afgeleverd. Ook de bedienaren des Woords in de omgeving van Den Bosch hebben dan vrijwel alle hun vorming gedeeltelijk of geheel aan een der Hogescholen van de Verenigde Provinciën opgedaan. De Illustre School had daarmee haar oorspronkelijke bestemming als opleidingsschool voor de verspreiding van de Hervormde godsdienst in het Oostelijk deel van Staats-Brabant feitelijk overleefd. Toch is ook in later tijd de meerderheid van degenen, die hier een of meer jaren hadden gestudeerd, uiteindelijk in een pastorie van de Meierij terecht gekomen. Velen van hen waren zonen van predikanten uit de omgeving: meer dan de Hogescholen heeft de Bossche Illustre School van vroeg tot laat een regionaal karakter gedragen. Zij waren thuis aan de godsdienstige en sociale vereenzaming te

midden van een zo niet uitgesproken vijandige dan toch zich principieel en praktisch afzijdig houdende bevolking gewend geraakt en wisten, wat hun te wachten stond, als zij het beroep van hun vader kozen. Economisch mocht hun bestaan wel verzekerd heten — de salarissen werden tot het einde van de Republiek min of meer regelmatig door de Raad van State uitbetaald — maar „hun maatschappelijk lot was ver van benijdenswaard. Rondom hun pastorieën heerste veelal de stilte van een unanieme negatie” (L. J. Rogier, *Noord-Brabant, gisteren en nu*, in: *Akademiedagen*, XX, 1969, 69).

Van de wijze, waarop zij van dag tot dag hun eenzaamheid hebben opgevuld, soms tientallen jaren achtereenvolgend op dezelfde standplaats, is maar al te weinig bekend. Bij gebrek aan een voldoende aantal gemeentenaren — in sommige plaatsen bestond de gehele Hervormde gemeente uit het gezin van de predikant en dat van de koster-schoolmeester — moet het hun moeilijk gevallen zijn, hun dagen met herderlijke arbeid te vullen. Wetenschappelijk werk is uit de pastorieën van de afgelegen dorpen in de Meierij slechts bij uitzondering voortgekomen. Enkele van de Bossche studenten hebben het tot hoogleraar aan de Illustre School of aan een der Hogescholen weten te brengen. Ook enkele anderen hebben door geschriften blijk gegeven, dat zij aan de Illustre School niet alleen de voorbereiding tot het bekleden van een maatschappelijke betrekking te danken hebben gehad, maar van haar professoren ook de vorming, zij het dan misschien slechts de eerste vorming tot de zelfstandige beoefening van de wetenschap hebben meegekregen. Zo heeft de Illustre School van 's-Hertogenbosch op haar bescheiden plaats in het onderwijsbestel van de Republiek toch nog enigermate tot het dubbele doel van het hoger onderwijs bijgedragen.

Na het bovenstaande behoeft het niet te verwonderen, dat de grote meerderheid van de studenten, die op de hier volgende lijst voorkomen, in later jaren het predikambt heeft bekleed. Die lijst kan op volledigheid geen aanspraak maken. Alleen zij hebben daarop een plaats gekregen, van wie op grond van positieve gegevens met zekerheid of althans met grote waarschijnlijkheid kan worden aangenomen, dat zij langere of kortere tijd het onderwijs van een of meer hoogleraren van de Illustre School hebben gevolgd. Wij zien hen optreden als deelnemers aan de vooral in de 17de eeuw gebruikelijke disputaties onder leiding van hoogleraren, als verdedigers van proefschriften en stellingen, als auteurs van huldigingsgedichten in geschriften van professoren en medestudenten, als dichters van „grafschriften” (in het Latijn of in de moedertaal) ter nagedachtenis van hun overleden leermeesters. Velen van hen hebben bij beroeping, bevestiging, ontslag of overlijden een ver-

melding gekregen in het tijdschrift *Boekzaal der geleerde wereld*, dat van 1716 tot 1811 alle „school-, academie- en kerknieuws” uit de gehele Republiek en de Generaliteitslanden getrouwelijk en vaak uitvoerig heeft verslagen. Voor de laatste decennia van het bestaan van de Illustre School laat deze belangrijke bron echter grotendeels verstek gaan: dan worden de levensberichten van de overleden praeceptoren, rectoren, hoogleraren en predikanten aanmerkelijk bekort en beroept de redactie zich op de „bekende bescheidenheid en zedigheid” of de „afkeer van alle loftuitingen” van de overledenen om ons ook de zo gewenste feitelijke gegevens omtrent hun opleiding en studie te onthouden.

Tijdens het rectoraat van Chr. de Booy (rector 1764-1786) en van J. Oliphant (rector 1786-1806) kwam het herhaaldelijk voor, dat leerlingen van de Latijnse School, die bij de „winterpromotie” in februari tot de openbare of de academische lessen bevorderd waren, met verlof van scholarchen nog een half jaar of langer het onderwijs „in de klas van de rector” bleven volgen, om eerst daarna met hun hogere studie een begin te maken. Hoewel de twee juistgenoemde rectoren ook de titel van professor droegen, heb ik gemeend, de hier bedoelde leerlingen, voorzover zij niet aan de Illustre School hun studie hebben voortgezet, niet tot de studenten van deze instelling te moeten rekenen. Bevestiging in het predikambt door een hoogleraar, zonder dat op enigerlei wijze blijkt, dat de nieuwe predikant het onderwijs van de bevestigende hoogleraar heeft genoten, heb ik evenmin als voldoende reden beschouwd om hem onder de studenten van de Illustre School op te nemen.

In de hier volgende lijst heb ik in beknopte vorm alles bijeen gebracht, wat ik in gedrukte en ongedrukte bronnen over leven en werken van de studenten van de Illustre School van 's-Hertogenbosch kon vinden. Onder de ongedrukte bronnen nemen de doop-, ondertrouw-, trouw- en begrafenis-registers van de Nederlands-Hervormde en de Waalse gemeenten in Den Bosch, de Handelingen van de Kerkeraad der Bossche Hervormde gemeente (S. A. Den Bosch) en de Extraits des Actes du Consistoire de l'Eglise Wallonne de Bois-le-Duc (Roulet) een belangrijke plaats in. Van enkele Bossche studenten zijn brieven bewaard. Uittreksels uit de kerkelijke registers van verschillende dorpen in de Meierij, hier en daar in tijdschriften gepubliceerd, leverden enkele welkome aanwijzingen op. De verdere gedrukte litteratuur, waarvan ik in ruime mate en met dankbaarheid gebruik heb gemaakt, wordt bij deze Inleiding en bij elk der levensberichten verantwoord. Een bijzondere vermelding verdienen de daar genoemde studies van A. Velingius, C. R. Hermans en M. de Haas over de Illustre School. De geschiedenis van het wijsgerig onderwijs aan die School en de levensbe-

richten van de hoogleraren heb ik zelf elders gepubliceerd. De data van de inschrijving van vroegere Bossche studenten aan de Hogescholen van Leiden, Franeker, Groningen, Utrecht en Harderwijk heb ik ontleend aan de *Alba Studiosorum* van die instellingen. Deze *Alba* worden niet telkens afzonderlijk vermeld, evenmin als Van Alphens *Kerkelijk Handboek*, dat mij de data betreffende beroeping, bevestiging, verplaatsing en overlijden van de predikanten leverde. Voor de inschrijvingen aan de Latijnse School in Den Bosch kon ik mij verlaten op de *Continuatio Albi Studiosorum qui Scholae Sylvaducensi sunt adscripti*, een register, dat door de rector en latere hoogleraar J. Jungius (ca. 1693-1764) in september 1736 is aangelegd en dat door zijn opvolgers tot het schooljaar 1913-1914 is voortgezet. Ik dank dr. J. H. H. A. Indemans, rector van het Stedelijk Gymnasium te 's-Hertogenbosch, voor de welwillendheid, waarmede hij mij van dit register gebruik heeft laten maken. De levensberichten van de Bossche studenten, die later aan hun eigen Alma Mater een leerstoel bekleed hebben, heb ik, voor zover nodig gewijzigd of aangevuld, uit mijn *Levensberichten van de Hoogleraren der Illustre School te 's-Hertogenbosch* overgenomen.

Zeer veel steun heb ik bij mijn naspeuringen ondervonden van de directeuren en de ambtenaren van het Rijksarchief en het Stadsarchief te 's-Hertogenbosch, van de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, van de Universiteitsbibliotheek en de Bibliothèque Wallonne te Leiden en van de Bibliotheek van het Provinciaal Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen te 's-Hertogenbosch. Ik ben hun allen daarvoor bijzonder erkentelijk.

LITTERATUUR: A. Velingius, *Redenvoering over de Illustre Schoole van 's-Hertogenbosch*, 's-Hert., 1760; C. R. Hermans, *Geschiedenis der Illustre en Latijnsche Scholen te 's-Hertogenbosch van haar ontstaan in den jare 1630 tot hare opheffing in den jare 1848*, A'dam, 1852; Chr. Sepp, *Het godgeleerd onderwijs in Nederland gedurende de 16e en 17e eeuw*, II, Leiden, 1874, 111-117; H. H. Kuyper, *De opleiding tot den dienst des Woords bij de Gereformeerden*, 's-Gravenhage, 1891, 568-573; M. de Haas, *Bossche scholen, 1629-1795*, diss. Utrecht, 's-Hert., 1926; F. Sassen, *Het wijsgerig onderwijs aan de Illustre School te 's-Hertogenbosch (1636-1810)*, MKNAW, A'dam, 1963; dez., *Levensberichten van de hoogleraren der Illustre School te 's-Hertogenbosch*, in: *Varia Historica Brabantica*, III, 's-Hert., 1969, 187-334; W. Meindersma, *De Gereformeerde Gemeente te 's-Hertogenbosch, 1629-1635*, diss. Utrecht, Zaltbommel, 1909; J. C. A. Hezenmans, *'s-Hertogenbosch van 1629 tot 1798*, 's-Hert., 1899; A. F. O. van Sasse van Ysselt, *'s-Hertogenbosch 1185-1935*, 's-Hert., 1935; H. J. J. van Velthoven, *Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch*, I, diss. Utrecht, A'dam, 1935; V. A. M. Beermann, *Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch van 1648 tot 1672*, diss. Nijmegen, Helmond, 1946; A. R. M. Mommers, *Brabant van Generaliteitsland tot gewest*, diss. Leiden, Utrecht-Nijmegen, 1953; H. van den Eerenbeemt, *'s-Hertogenbosch in de Bataafse en Franse tijd, 1794-1814*, diss. Nijmegen, 1955; F. H. Gagnebin, *Liste des Eglises Wallonnes des Pays-Bas et des pasteurs qui les ont desservies*, Leyde, 1888 (bijgewerkt exemplaar

in de Bibliothèque Wallonne te Leiden); J. L. Roulet, *Extraits des Actes du Consistoire de l'Eglise Wallonne de Bois-le-Duc, 1632-1867* (manuscript, 1881), *texte revu et corrigé par R. F. le Gras* (typoscript, Bois-le-Duc, 1966); A. F. O. van Sasse van Ysselt, *De voornamen huizen en gebouwen van 's-Hertogenbosch alsmede hunne eigenaars of bewoners in vroegere eeuwen*, 3 dln., 's-Hert., z.j. (1910); J. en A. Mosmans, *Oude namen van huizen en straten te 's-Hertogenbosch*, 's-Hert., 1919.

LIJST VAN STUDENTEN

BACKER Willem (Hedel, Gld., ca. 1638–1662)

Werd in februari 1655 aan de Utrechtse Hogeschool als student ingeschreven en trad 21 dec. 1657 in Den Bosch onder de hoogleraar R. Vogelsang (ca. 1610–1679) in een theologische disputatie op. Na het proponentsexamen te hebben afgelegd werd hij in 1661 te Hedel beroepen, om zijn vader, Nicolaas Backer (ov. 1666), op te volgen, aan wie emeritaat was verleend, nadat hij daar sinds 1612 als predikant had gefungeerd. Hij overleed echter reeds in 1662, waarna zijn vader het predikambt ter plaatse opnieuw op zich nam.

GESCHRIFT: *Disputatio theologica de perfectione et perspicuitate Sacrae Scripturae*, Sylv. Duc., 1657.

LITTERATUUR: Dibon, *Herborn*, 134; Boekzaal, LXXXV (nov. 1757), 598; Sassen, *Levensber. 's-Hert.*, 206-208; dez. *Wijsg. Ond. 's-Hert.*, 48-75.

BAKKERUS BOPP Nicolaas (Hedel, Gld., 1703 – Nigtevecht, Utr., 27 oct. 1757)

Kleinzoon van Mettha Backer, zuster van Willem Backer (die voorafgaat), gehuwd met dr. Willem Bopp, geneesheer te Zaltbommel. Nog maar enkele weken oud verloor hij zijn vader, Nicolaas Bakkerus Bopp, sinds 1694 predikant te Hedel. Hij bezocht de Latijnse en de Illustre School te Den Bosch en werd als „Sylva-Ducensis” 21 sept. 1725 te Leiden voor de theologie ingeschreven. Daar volgde hij het onderwijs van de hoogleraren Fr. Fabricius (1663–1738), T. H. v. d. Honert (1666–1740), P. Burman (1668–1741) en J. Wittichius (1677–1739). Na in 1729 onder de classis van Leiden als proponent te zijn toegelaten, werd hij 1 april 1731 door de Bossche predikant en hoogleraar D. Steenwinckel (ov. 4 april 1734) bevestigd als predikant te Nigtevecht. Daar is hij tot zijn dood werkzaam gebleven. In 1733 trouwde hij met Steenwinckels zuster Hester. Zij overleefde hem. Kinderen zijn uit dit huwelijk niet geboren.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, LXXXV (nov. 1757), 597-601; J. H., *Rouw-Klagt op het overlyden van de Wel-Eerwaarden Godzaligen en Geleerden Here Nicolaus Bakkerus Bopp, gelieft Predikant te Nigtevegt*, Boekzaal, LXXXV (oct. 1757), 513.

BITTER Jacob de (Haarlem, ca. 1621 — em. Hilvarenbeek, N.B., 1690)

Kwam reeds als kind naar Den Bosch, waar zijn vader, Herman de Bitter, terstond na de inneming van de stad in 1629 tot ouderling van de Hervormde gemeente werd gekozen, tot schepen werd benoemd en tot opperbestuurder van het H. Geesthuis werd aangesteld. Onder de hoogleraar S. Maresius (1599-1673) trad hij twee maal in een philosophische disputatie op. Na 5 febr. 1641, 20 jaar oud, te Leiden als student in de filosofie te zijn ingeschreven, werd hij in 1648 als predikant beroepen te Den Dungen (N.B.), in 1659 te Hilvarenbeek; daar is hij 21 juli 1690 met emeritaat gegaan.

GESCHRIFTEN: *Disputatio de individuo et singulari*, in: S. Maresius, *Sylloge Disputationum aliquot selectiorum*, I, Gron., 1660, 157-171; *Disputatio de universalibus*, t.z.p., 181-190.

LITTERATUUR: D. Nauta, *Samuel Maresius*, diss. A'dam, V.U., A'dam, 1935, 164, n. 148; Hezenmans, *'s-Hert.*, 43, 93-94.

BOECKHOLT Petrus van (Schans St. Andries, Gld., 9 juni 1726 — Gellieum, Gld., 28 febr. 1756)

Bezocht de Latijnse School in Den Bosch onder de rector Joh. Jungius (ca. 1693-1764) en studeerde twee jaren aan de Illustre School onder de hoogleraren E. de Joncourt (1697-1765), C. de Witt (1695-1771) en H. G. Clemens (1701-1772) wijsbegeerte, Oosterse talen en theologie. Op 18 sept. 1745 werd hij, onder opgave van een leeftijd van 20 jaren, te Leiden als student in de theologie ingeschreven. Hij volgde daar de lessen van J. van den Honert (1693-1758), J. Alberti (1698-1762) en B. de Moor (1709-1780). Onder laatstgenoemde promoveerde hij 26 febr. 1749 tot doctor in de theologie. Op 4 aug. 1749 werd hij als proponent toegelaten, maar een predikantsplaats was voorlopig nog niet voor hem weggelegd.

In 1752 droeg van Boeckholt met zijn jongere medestudent J. F. Martinet (1729-1795) aan hun vroegere Bossche leermeester E. de Joncourt het werk van een anonieme schrijver op, dat zij naar een handschrift in druk gaven: *Anonymi cujusdam doctissimi Exegesis Passionum Jesu Christi Servatoris nostri* (Sylv. Duc., 1752). Een jaar later werd hij door A. G. Baron van Tengnagel, Heer van Gellieum (1713-1779) begiftigd met de collatie van de gemeente van Gellieum en Rhenoy (Gld.). Na 6 juni 1753 peremptoir geëxamineerd te zijn, werd hij 1 juli 1753 als predikant aldaar bevestigd. Reeds 28 febr. 1756 is hij na een langdurige ziekte in zijn

standplaats overleden. Zijn vriend J. F. Martinet volgde hem daar op.

GESCHRIFTEN: *Dissertatio chronologico-theologica de anni tempestate qua mundus fuit conditus*, diss. Leiden, Lugd. Bat., 1749.

LITTERATUUR: Hermans, 24; Boekzaal, LXXVI (mei 1753), 571-572, 675; LXXVII (juli 1753), 105; LXXXII (maart 1756), 365-370; Molhuysen, *Bronnen*, V.

BOERBERGH Jacob (Tholen, Z., datum van geboorte, plaats en datum van sterven onbekend)

Trad 21 mei en 28 juni 1659 te Den Bosch onder de hoogleraar R. Vogelsang (ca. 1610-1679) in een theologische disputatie op, maar is later waarschijnlijk werkzaam geweest als notaris.

GESCHRIFTEN: *Disputatio theologica de decreto Dei, pars prior et posterior*, Sylv. Duc., 1659; *Inleidingh tot den plicht van een beaampte schryver, (gezeght notaris). Waer in beknoptelyck word geleert, met hoedanigh een beleid zich yemand in de kennis van die bediening in korten tijd zal kunnen bestieren, enz.*, Dordrecht, (1661); *Inleidingh tot den plicht van een beaampte schryver, geseght notaris, waer in beknoptelyck werd geleert de kennisse tot dat ampt nodig. Op nieuws verbeterd en vermeerderd met eenige aanteekeningen door Corn. Hoogbeem*, 's-Gravenhage, 1699.

LITTERATUUR: Dibon, *Herborn*, 134.

BOWIER Abraham (Boxtel, 28 mei 1760 - 's-Gravenhage, 10 juli 1807)

Jongere broer van Hugo en Marten Bowier, die volgen. Deed in februari 1773 zijn intrede in de Latijnse School te Den Bosch en werd na een inleidende theologische studie aan de Illustre School in 1781 aan de Hogeschool te Utrecht als student ingeschreven. Reeds op 4 juni 1782 werd hij toegelaten als proponent onder de classis van Utrecht. Enkele dagen later publiceerde hij een „dissertatio philologica”, die hem echter blijkens het titelblad niet als proefschrift ter verkrijging van de doctorstitel gediend heeft. Op 9 nov. 1782 werd hij bevestigd als predikant te Est (Gld.), 7 nov. 1785 te Zeist (Utr.), 25 nov. 1787 te Waardenburg en Neerijnen (Gld.), 19 aug. 1792 te Culemborg (Gld.), 28 juni 1793 te 's-Gravenhage; daar is hij tot zijn dood in functie gebleven.

Bowier is 19 maart 1786 gehuwd met E. A. Loyen en na haar dood met M. H. Ackersdyck. Zij overleefde hem met een dochter en twee zonen uit het eerste, drie zonen uit het tweede huwelijk.

Bowiers zoon Antoon IJsbrand werd 19 aug. 1807, een maand na de vroege dood van zijn vader, te Utrecht voor de rechtsgeleerdheid ingeschreven en promoveerde daar 16 juni 1808 bij H. Arnt-

zenius (1765-1842) op *Quaestiones juridicae*. Zijn zoon Jan werd 21 sept. 1808 te Harderwijk voor de geneeskunde ingeschreven en komt 29 jan. 1812 nogmaals, nu als „M. Cand.”, in het *Album Studiosorum* van de Gelderse Hogeschool voor; waarschijnlijk heeft hij zijn medische studie te Harderwijk afgemaakt.

GESCHRIFT: *De usu nominis Elohim in quibusdam Veteris Testamenti locis*, Ultrajecti, 1782.

LITTERATUUR: NNBW, VII, 193; BWPG, I, 549; Ned. Adelsboek, XXXVIII (1940), 470-483, XLVII (1954), 356-368; W. Wijnaendts van Resandt, *De vier eerste generaties van de familie Bowier hier te lande*, Ned. Leeuw, XXXIV (1916), 10-18; W. J. Hoffmann, *Een onderzoek naar de Engelsche afstamming der familie Bowier*, Ned. Leeuw, XLVII (1929), 355-363; W. Wijnaendts van Resandt, *De eerste vier generaties van de familie Bowier hier te lande*, Ned. Leeuw, LVI (1938), 79-82; Boekzaal, CXXXVII (nov. 1781), 622-623, CLXXXV (juli 1807), 91-92; *Album Promotorum Academiae Rheno-Trajectinae, 1636-1815*, Utr., 1936, 197, n.l.

BOWIER Hugo (Den Bosch, 6 maart 1758 - 11 juni 1834)

Broer van Abraham Bowier, die voorafgaat, en van Marten Bowier, die volgt. Bezocht evenals zijn broers in Den Bosch de Latijnse School, waar hij in september 1770 werd ingeschreven, en de Illustre School. Aan de Hogeschool te Utrecht meldde hij zich in 1779 aan en reeds 17 juni 1780 promoveerde hij daar onder J. H. Voorda (1732-1814) „magno cum applausu” in de rechtsgeleerdheid. Na zijn promotie vestigde hij zich als advocaat in Den Bosch, waar hij spoedig ook deel ging uitmaken van de stedelijke regering. In 1790 fungeerde hij als schepen. De veranderingen in de politieke situatie van zijn woonplaats beletten hem niet, zijn advocatenpraktijk voort te zetten. In 1806 werd hij benoemd tot president van de Hoge Vierschaar in het Departement Brabant over Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch, in 1811 tot voorzitter van de Rechtbank van eerste aanleg in Den Bosch. In 1814 behoorde hij tot de 600 notabelen, die over de aanneming van het ontwerp-Grondwet van 1 maart van dat jaar te beslissen zouden hebben. Van 1820 tot 1824 was hij advocaat-fiscaal der middelen in Noord-Brabant en directeur van de administratie der in- en uitgaande rechten en accijnsen. Op 5 sept. 1821 werd hij met al zijn wettige mannelijke en vrouwelijke nakomelingen in de adelstand verheven met de praedicaten van jonkheer en jonkvrouw.

Bowier trouwde 12 dec. 1785 met Theodora Elisabeth Baert Verspijck (Amsterdam, 1 jan. 1763 - St. Michiels-Gestel, N.B., 18 mei 1832). Uit dit huwelijk zijn zeven kinderen geboren: Henriëtte Maria Hermina (Den Bosch, 26 oct. 1788-14 juni 1807), Sara Maria (Den Bosch, 15 aug. 1790-Rotterdam, 7 jan. 1851), gehuwd

Den Bosch, 9 juli 1813 met Hendrik Willem Aalstius den Appel (Bennebroek, 30 dec. 1791-Vollenhove, Ov., 16 jan. 1835), Jan, over wie aanstonds, Leonora Henriëtte (Den Bosch, 25 oct. 1796-Breda, 9 juni 1853), gehuwd Den Bosch 17 mei 1820 met Adriaan Jan Jacob Prinsen (Cuyck-St. Agatha, N.B., 31 jan. 1796, gesneuveld bij Leuven, B., 13 aug. 1831), Abdia Aletta Cornelia (Den Bosch, 19 maart - 9 juni 1798), Abdia Aletta Cornelia (2) (Den Bosch, 24 nov. 1799-'s-Gravenhage, 24 juli 1880), gehuwd Den Bosch, 16 nov. 1820 met Adriaan Bijleveld ('s-Gravenhage, 12 maart 1787-Den Bosch, 14 maart 1852), Daniël, over wie aanstonds.

Hugo's zoon Jan (Den Bosch, 29 april 1793-Coudewater-Rosmalen, N.B., 22 febr. 1853) werd 31 aug. 1810 te Utrecht voor de rechtsgeleerdheid ingeschreven en promoveerde daar 17 aug. 1811 bij H. Arntzenius (1765-1842) op *Quaestiones juridicae* (Traj. ad Rhen., 1811), waarna hij de advocatenpraktijk van zijn vader voortzette. Hij was twee maal gehuwd, eerst, Den Bosch, 28 aug. 1814, met Johanna Jacoba Sara van Rensselaer (Amsterdam, 12 aug. 1795-Coudewater-Rosmalen, 26 aug. 1830), daarna, Rotterdam, 29 aug. 1832, met Juriana Judith Agnes Versfelt (Rotterdam, 17 maart 1807-Ulvenhout, N.B., 18 juli 1866). Uit zijn twee huwelijken zijn niet minder dan 25 kinderen geboren: 14 uit het eerste (de moeder stierf bij de geboorte van het veertiende kind), 11 uit het tweede.

Hugo's zoon Daniël (Den Bosch, 21 maart 1801-Eindhoven, 15 sept. 1847) werd 13 aug. 1818 te Utrecht voor de rechtsgeleerdheid ingeschreven met een testimonium van de rector van de Latijnse School te Gorinchem en promoveerde te Utrecht 19 juni 1824 op *De rescindenda venditione ob laesionem enormem, jure Romano et hodierno* (Traj. ad Rhen., 1824); het proefschrift werd door hem opgedragen aan zijn vader Hugo en zijn oom Marten. Hij was rechter in de Arrondissementsrechtbank te Eindhoven en trouwde, St. Michiels-Gestel, 31 aug. 1832, met Johanna Hermina barones van Utenhove (Utrecht, 6 juli 1800-Kampen, 3 maart 1881). Uit dit huwelijk zijn vier kinderen geboren.

GESCHRIFT: *Specimen juridicum inaugurale de conditionibus, earumque effectibus, tam in actibus inter vivos, quam ultimis voluntatibus*, Traj. ad Rhen., 1780.

LITTERATUUR: *Ned. Adelsboek*, XXXVIII (1940), 470-483, XLVII (1954), 356-368; W. Wijnaendts van Resandt, *De vier eerste generaties van de familie Bowier hier te lande*, Ned. Leeuw, XXXIV (1916), 10-18; W. J. Hoffmann, *Een onderzoek naar de Engelsche afstamming der familie Bowier*, Ned. Leeuw, XLVII (1929), 355-363; W. Wijnaendts van Resandt, *De eerste vier generaties van de familie Bowier hier te lande*, Ned. Leeuw, LVI (1938), 79-82; A. F. O. van Sasse van Ysselt, *De aanneming der Grondwet van 1814*, Tax., XXV (1918), 9.

BOWIER Marten (Den Bosch, 11 dec. 1750-30 jan. 1830)

Broer van Abraham en Hugo Bowier, die voorafgaan. Werd in november 1762 ingeschreven aan de Latijnse School te Den Bosch en behaalde daar 19 febr. 1757 een „prijs van naarstigheit”, waarbij hij het woord voerde *De verbis Ciceronis: solus sapiens est liber, omnis stultus est servus* (niet gedrukt). Op 31 augustus van hetzelfde jaar werd hij tot de academie bevorderd en werd hem gelegenheid gegeven, in het publiek te spreken *De praestantia et utilitate artis rhetoricae* (niet gedrukt). Hij studeerde vervolgens aan de Illustre School, waarna hij zich 6 maart 1771 aan de Hogeschool te Utrecht liet inschrijven. Bij een tweede inschrijving, nu te Leiden, op 13 juni 1772, heette hij reeds „J. Cand.”. Het is niet duidelijk, wat de bedoeling geweest is van deze tijdelijke overgang naar Leiden, aangezien hij 2 juli 1773, nu weer te Utrecht, onder J. H. Voorda (1732-1814) tot doctor in de beide rechten promoveerde. Uit de in gezwollen taal gestelde opdracht van zijn proefschrift aan Lodewijk-Ernst, Hertog van Brunswijk-Lüneburg (1718-1788), gouverneur van 's-Hertogenbosch, blijkt, dat hij toen al aan de zijde van de Oranje-partij stond. Nog in dezelfde maand, 15 juli 1773 werd hij „geadmitteerd” als advocaat in zijn geboorteplaats, waar hij na enkele jaren ook in de stedelijke regering een rol ging spelen.

Op 27 aug. 1787 diende Bowier als regerend schepen in het college van schepenen een klacht in tegen de Waalse predikant J. G. La Font (1757-1819) wegens „verscheyde aenstotelyke termen”, die deze daags te voren tijdens de dienst in de Waalse kerk bij de voorbeden voor de Stadhouders en de Staten-Generaal zou hebben gebezigd. Schepenen droegen daarop aan de hoogschout een gerechtelijke actie tegen de predikant op, maar deze ontkende de geïncrimineerde termen te hebben gebruikt en iets van die strekking op schrift vóór zich te hebben gehad. Bowier legde echter onder ede getuigenis af over hetgeen hij La Font had horen bidden en had zien voorlezen, en door andere kerkgangers, eveneens onder ede gehoord, werd dit getuigenis bevestigd. La Font's collega, de Waalse predikant-hoogleraar Ch. J. Gallé (1737-1811), van eedsaflegging verschoond, verklaarde in bedekte en zorgvuldig gekozen termen hetzelfde. Voor de Staten-Generaal was een en ander voldoende reden om La Font 16 febr. 1788 uit het predikambt te ontsetten. Na de revolutie is hij weer in het ambt hersteld.

Het herstel van het stadhouderlijk gezag bracht voor Marten Bowier als aanhanger der Oranje-partij in januari 1788 een benoeming mee tot pensionaris van Den Bosch, maar aan deze functie kwam 21 oct. 1794 voor hem een einde, toen de stedelijke regering

na de inneming van de stad door de Fransen in een minder eenzijdig samengesteld college werd omgezet. Na enkele jaren zijn advocatenpraktijk weer te hebben uitgeoefend, werd hij 6 nov. 1800 onder vigeur van de staatsregeling van 1798 benoemd tot ontvanger-generaal van Brabant. Na het einde van het Franse bewind werd hem 28 jan. 1814 krachtens een reeds 11 dec. 1813 door de soevereine vorst verstrekte volmacht te zamen met J. B. Verheyen (1746-1814, NNBW, IX, 1194-1195, Tax., II, 1895, 25-27) als commissaris-generaal het voorlopig bestuur opgedragen over het voormalige Département des Bouches du Rhin, dat met het arrondissement Breda voortaan de provincie Noord-Brabant zou vormen. Aan dit bestuur kwam echter reeds 6 april 1814 een einde.

Van 1814 tot zijn dood was Bowier lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Op 5 sept. 1815 werd hij in de adelstand verheven met het praedicaat van jonkheer.

Bowier is 3 oct. 1779 te Haarlem in het huwelijk getreden met Susanna Everdina Donker van den Hoff ('s-Gravenhage, 30 dec. 1749-Den Bosch, 20 oct. 1834); dit huwelijk is kinderloos gebleven. Op 5 nov. 1788 kocht hij van notaris Hendrik ten Croye het huis „De Kroon”, Verwerstraat 21, dat hij waarschijnlijk tot zijn dood bewoond heeft.

GESCHRIFT: *De eo, quod justum est circa poenam aut deditionem eorum, qui alibi deliquerunt*, diss. Utrecht, Traj. ad Rhen., 1773.

LITTERATUUR: ABW, II, 1119; Mommers, 341-342; Ned. Adelsboek, XXXVIII (1940), 470-483, XLVII (1954), 356-368; Boekzaal, CV (maart 1767), 319, CVI (sept. 1767), 371-372; W. Wijnaendts van Resandt, *De vier eerste generaties van de familie Bowier hier te lande*, Ned. Leeuw, XXXIV (1916), 10-18; W. J. Hoffmann, *Een onderzoek naar de Engelsche afstamming der familie Bowier*, Ned. Leeuw, XLVII (1929), 355-363; W. Wijnaendts van Resandt, *De eerste vier generaties van de familie Bowier hier te lande*, Ned. Leeuw, LVI (1938), 79-82; A. F. O. van Sasse van Ysselt, *Een patriotisch Waals predikant*, Tax., XLVI (1939), 1-7; H. Bosscha, *Geschiedenis der Nederlandsche staats-omwenteling in achttien honderd dertien*, II, A'dam, 1819, 50-51; H. H. J. M. van den Eerenbeemt, *'s-Hertogenbosch in de Bataafse en Franse tijd, 1794-1814*, diss. Nijmegen, 1955, 299; SvY, II, 196.

BREUGEL Herman Gerard van (Oss, 6 juni 1729-Dordrecht, 7 aug. 1814)

Achterkleinzoon van de Bossche predikant-hoogleraar Jac. Kuchlinus (1619-1697) door zijn grootmoeder, Maria Kuchlinus (1648/49-1679), gehuwd met mr. Hendrik van Breugel (1637-1703), pensionaris van Den Bosch. Studeerde in 1744 en 1745 aan de Illustre School, die toen naar zijn zeggen 17 studenten telde, en werd 16 sept. 1746 ingeschreven te Leiden. Na 5 mei 1750 voor

de classis van Leiden het proponentsexamen te hebben afgelegd, deed hij 3 nov. 1754 zijn intrede als predikant te Berchem (N.B.), 20 aug. 1758 te Ameide en Tienhoven (Z.H.), 24 febr. 1760 te Dordrecht. In 1786 is hij wegens de slechte toestand van zijn gezondheid met emeritaat gegaan.

De jaren, die hem nog restten, bracht hij door met litterair en wetenschappelijk werk op velerlei gebied. Hij beoefende de studie van de Christelijke zedenleer in de geest van de Verlichting en hield zich bezig met natuurlijke historie, geschiedenis en penningkunde. Bijzonder vertrouwd was hij met de Griekse en Latijnse klassieken; ook toonde hij zich bedreven in de Nederlandse en de Latijnse dichtkunst. Te Dordrecht fungeerde hij als curator van de Latijnse School (1779-1795) en als regent van de Arend Maartense-Hof.

Van Breugel is 6 mei 1755 te Leiden in het huwelijk getreden met Maria Adriana Luycx Massis (Leiden, 25 juni 1729-Dordrecht, 7 juni 1806). Uit dit huwelijk zijn 15 kinderen geboren, van wie er in 1794 nog 5 over waren: Henrica Maria Adriana (gehuwd met mr. Jan Julius Schmidmann, advocaat bij het Hof van Holland, schepen en raad van Schoonhoven, secretaris van Vianen en hoogheemraad van het land van Vianen), Geerthruda (gehuwd met Adriaan 't Hooft, koopman te Dordrecht), Margaretha (Ameide, 18 juni 1759-Vierlingsbeek, N.B., 8 nov. 1837, gehuwd te Dordrecht, 7 mei of 5 juli 1786 met haar neef mr. Jacob Hendrik van Breugel van Bronckhorst, Dinther, N.B., 28 febr. 1758-Vierlingsbeek, 8 nov. 1837, ingeschreven te Leiden, 11 sept. 1778, 20 jaar oud, gepromoveerd in de rechtsgeleerdheid te Leiden, 25 april 1782 op proefschrift *De lege Fabia de plagiariis*, Lugd. Bat., 1782, schout en secretaris van Heesch en Berchem, N.B., zoon van haar vaders zuster Anna van Breugel, ged. Oss, 24 maart 1726, en van Gerard van Bronckhorst, 1719-1792, die volgt), mr. Dirk Luycx van Breugel (ingeschreven als student in de geneeskunde te Leiden, 24 april 1781, 17 jaar oud, en gepromoveerd in de rechtsgeleerdheid aldaar 11 oct. 1788 op proefschrift *De tempore partus humani legitimo*, Lugd. Bat., 1788, advocaat bij het Hof van Brabant, griffier en secretaris der Heerlijkheid Groot-Lith, N.B., gehuwd met Johanna Maria Lieshout, later met Cornelia Walbeck), Catharina Jacoba (Dordrecht, 1 aug. 1765-Haarlem, 8 maart 1847, gehuwd, Dordrecht 20 sept. 1789 met Jacques Fabrice van Breugel, officier, 's-Gravenhage, 17 febr. 1759-Drumpt, Gld., 19 febr. 1799, na diens dood, Culemborg 1803 met mr. Simon Banning Clifford Kocq).

GESCHRIFTEN: *Grafschrift* op G. C. Buschman, (1703-1756), predikant te Ravenstein, in: Boekzaal, LXXXII (febr. 1756), 250; *Bijdrage in het Stamboek van Ahazveer van den Berg* (Dordrecht, 20 febr. 1733 - Arnhem, 6 jan. 1807, student Groningen 1755, predikant Bruchem, Gld., 1762, Barneveld,

1766, Arnhem, 1778, NNBW, IV, 114-116, BWPG, I, 423-427), 4 aug. 1761; *Veranderingsgronden en lotgevallen van den Heer Nicolaus Schmidt, voorheen Roomsgezind Hoogleraar in de Godgeleerdheid en Wijsbegeerte te Roermonde en te Mazijk, en laatst proponent bij de Hervormden, onder de E.E. Classis van Schieland, naar 's mans eigen handschriften en met een bijgevoegd verhaal van zyne laatste dagen en dood*, Dordrecht, 1784; (Nic. Schmidt, Luxemburg, 4 maart 1742 - Dordrecht, 7 nov. 1783, Dominicaan, priester 1766, deed in 1778 belijdenis in de Waalse kerk te Utrecht en werd juli 1781 toegelaten als proponent in de Ned. Herv. kerk); *Zestal van zeer stichtelijke leerredenen, nagelaaten door den Eerwaardigen Heer Nicolaus Schmidt . . . uitgegeven door H. G. van Breugel*, Dordr., 1784; "Υμνος Simeonis χαριστήριος, sive viri cantio, quam male dicunt cyneam, ad novum revocata examen, veraeque cantantis menti restituta, Dordr., 1790; *Dankgebed tot God, den Almagtigen, in de zo ongehoorde als onrechtvaardige en plotselingsche aanranding van Nederlands vreedzaam gemeenebest door de krijgsbenden des Franschen volks, in Sprokkel- en Lentemaand 1793, toegewijd aan Dordrechts Hervormde Kerk-gemeente*, Dordr., 1793; *Naspooringen aangaande de oönlogie of eijerkunde en de oorspronkelijke voortteeling van menschen en beesten*, Dordr., 1794; *De geordende en gelukkige huishouding, aangewezen en aangepreezen in agt zedenkundige leerredenen*, Dordr., 1794; *Beschrijving van een aanmerkelyk gedenkstuk, betreffende de Nederlandsche geschiedenissen in de jaaren 1560-66, vermeld in J. W. te Water, Historie van het Verbond en de Smeekschriften der Nederl. Edelen*, Middelburg, 1795; *Physiologische verhandelingen over het leerstelsel der ontwikkeling en dat der bijgeboorte, zynde een correct aanhangsel van het voorgaande*, Dordr., 1796; *De ouderdom, of de zaak der bejaarden, in XIII gesprekken*, Utr., 1797; *Zedenkundige leerredenen*, Dordr., 1797; *Zedenkundige verhandelingen, zo over den aanstoot, en ergernis, als over de daar tegen over staande zedelijke stichting, voorgedragen in X gesprekken*, R'dam, 1799; *Grafschrift of Epitaphium op P. Bosveld* (ov. 21 jan. 1809), em. predikant te Dordrecht, in: *Boekzaal, CLXXXVIII* (febr. 1809), 187. BRIEVEN van H. G. van Breugel aan J. St. Bernard (1718-1793), Dordrecht, 29 jan. en 24 april 1792 (Latijn), UBL, XVIII, 242; aan D. Heinemeyer, Dordrecht, 31 jan. 1800 (Latijn), UBL, L, 1001. BRIEVEN aan H. G. van Breugel van zijn zoon Dirk Luycx van Breugel, med. stud. te Leiden, 17 oct. 1785, 9 juni, 15 dec. 1786, 17 maart, 9 dec. 1787 (Latijn), BPL, 885.

LITTERATUUR: ABW, II, 1298-1299; NNBW, IV, 300-301; BWPG, I, 612-614; J. Cunen, *Biographisch Woordenboek van Oss*, Oss, 1937, 11-12; *Ned. Adelsboek*, X (1912), 423-435; C. v. Breughel Douglas, *Johannes Kuchlinus en zijne afstammelingen*, Ned. Heraut, III (1886), 133-150; *Boekzaal, LXXXVII* (aug. 1758), 241-244, XC (febr. 1760), 248; Ned. Leeuw, XXXIX (1921), 41, 88, XLI (1923), 358, XLII (1924), 17; J. R. Clifford Kocq van Breugel, *Van Breugel van Bronckhorst*, Ned. Leeuw, LVIII (1940), 490-495; dez., *Van Bronckhorst*, Ned. Leeuw, LIX (1941), 193-196; G. D. J. Schotel, *Kerkelyk Dordrecht*, II, Utr., 1845, 443-457; dez. *De Illustrer School te Dordrecht*, Utr., 1857, 181; *Tax.*, XLV (1938), 3; Molhuysen, *Bronnen*, VI (1923), 111*, 127*; P. van Braam, *Jubelzang ter gouden bruiloft van H. G. van Breugel, predt. te Dordrecht en M. A. Luycx Massis, Dordr., 1805*, Wapenheraut, VI (1902), 346.

BRONCKHORST Gerard van (ged. Oyen, N.B., 19 dec. 1719-Heeswijk, N.B., 21 juli 1792)

Schreef als student in de theologie een Latijns gedicht bij de inaugurale rede van de Bossche hoogleraar H. G. Clemens (1701-1772), *Ad ideam boni theologi Jacobaeam* (Sylv. Duc., 1739). Na 24 april 1743 als proponent onder de classis van Den Bosch te zijn toegelaten, deed hij 8 dec. 1748 zijn intrede als predikant te Den Dungen (N.B.) en 30 mei 1757 te Dinther, Heeswijk en Nistelrode (N.B.), waar hij door zijn neef en zwager Herman Gerard van Breugel (1729-1814), toenmaals predikant te Berchem (N.B.), in zijn ambt werd bevestigd. (De vader van H. G. van Breugel, Hendrik van Breugel, griffier van Maasland en secretaris der stad en vrijheid Oss, was een broer van G. van Bronckhorsts moeder, Josina van Breugel; van Bronckhorst zelf is in 1754 in het huwelijk getreden met zijn nicht Anna van Breugel, ged. Oss, N.B., 24 maart 1726, dochter van zijn moeders broer Hendrik van Breugel en van Margaretha van Broeckhuysen). Op zijn tweede standplaats is hij tot zijn dood werkzaam gebleven. Zijn vrouw overleefde hem.

Bronckhorsts dochter, Josina Margaretha (geb. Den Dungen, 6 oct., ged. 13 oct. 1754) huwde te Dinther 29 jan. 1778 Willem Leendert Broeckx. Zijn zoon, mr. Jacob Hendrik van Breugel van Bronckhorst (Dinther, 28 febr. 1758-Vierlingsbeek, N.B., 8 nov. 1837), ingeschreven aan de Latijnse School te den Bosch febr. 1773 en aan de Hogeschool te Leiden voor de rechtsgeleerdheid 11 sept. 1778, 20 jaar oud, gepromoveerd in de rechtsgeleerdheid aldaar 25 april 1782 op proefschrift *De lege Fabia de plagiariis* (Lugd. Bat., 1782), secretaris van Heesch en Berchem (N.B.), trad 7 mei (of 5 juli) 1786 te Dordrecht in het huwelijk met zijn nicht Margaretha van Breugel (Ameide, Z.H., 18 juni 1759-Vierlingsbeek, 8 nov. 1837), dochter van zijn moeders broer H. G. van Breugel).

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Ned. Leeuw, XXXIX (1921), 41, 88, XLI (1923), 358, XLII (1924), 17; J. R. Clifford Kocq van Breugel, *Van Breugel-Van Bronckhorst*, Ned. Leeuw, LVIII (1940), 490-495; dez., *Van Bronckhorst*, Ned. Leeuw, LIX (1941), 193-196; De Wapenheraut, VI (1902), 347; Tax., XLV (1938), 3; Boekzaal, LVI (mei 1743), 585; CLV (aug. 1792), 223-224; Molhuysen, *Bronnen*, VI (1923), 111x.

BRUYN Johannes de (Gorinchem, 25 aug. 1620-Utrecht, 21 oct. 1675)

Trad te Den Bosch, 18 aug. 1640, onder Fl. Schuyt (1619-1669) in een philosophische, later onder S. Maresius (1599-1673) nogmaals in een philosophische en in 1642 in een theologische disputatie op. In 1643 werd hij te Utrecht als student ingeschreven. Daar trad hij reeds hetzelfde jaar onder J. Ravensperger (1615-1650) in een wiskundige disputatie op en behaalde hij 11 april 1644 de graad

van *philosophiae doctor et liberalium artium magister*. Op 16 juni 1645 werd hij aan de Leidse Hogeschool voor de theologie ingeschreven. Hij zou daar ook de colleges van de hoogleraar in de wijsbegeerte Adr. Heereboord (1614-1661) hebben gevolgd. De theologische studie heeft hij niet voltooid. Toen hij 21 april 1652 benoemd werd tot buitengewoon hoogleraar in de physica en de wiskunde te Utrecht, als opvolger van Ravensperger, die hem vóór zijn dood als zodanig bij curatoren had aanbevolen, woonde hij, waarschijnlijk ambteloos, in zijn geboorteplaats Gorinchem. In april 1656 werd hij gewoon hoogleraar met dezelfde leeropdracht.

Aan de Utrechtse Hogeschool is de Bruyn de eerste hoogleraar geweest, die zijn onderwijs principieel aan de leer van Descartes oriënteerde. Reeds in 1654 kreeg hij moeilijkheden met de Hervormde kerkeraad wegens een onder hem verdedigd *corollarium* over de dierenziel. De Bruyn onttrok zich toen aan een proces door naar de Waalse gemeente over te gaan. Een actie, door zijn collega Paulus Voetius (1619-1667) in de senaat tegen hem ondernomen, toen hij in 1659 in strijd met de statuten colleges over de meteoren en de *passiones animae* volgens de beginselen van Descartes aankondigde, werd door curatoren gesust en door de academische overheid is hij in zijn verkondiging van het Cartesianisme niet meer gehinderd: hij mocht de wijsbegeerte doceren naar zijn eigen goeddunken, mits hij de naam van Descartes maar niet noemde. In de jaren 1668-1670 werd hij in een heftig twistgeschrijf gewikkeld met de Bossche hoogleraar in de theologie R. Vogelsang (ca. 1610-1679), waarbij naast de Cartesiaanse theorie van de methodische twijfel het boek van de toen nog onbekende schrijver (Lod. Meyer, 1630-1681), *Philosophia Sacrae Scripturae interpres* (Eleutheropolis, d.i. Amsterdam, 1666) en dat van Lod. Wolzogen, *Libri duo de Scripturarum interprete adversus exercitorem paradoxum* (Ultraj., 1668) de inzet vormden.

Nadat hij reeds van 1663 tot 1664 het rectoraat van de Hogeschool had bekleed, was de Bruyn opnieuw in 1672 en 1673, tijdens de bezetting van Utrecht door de Fransen, met die functie belast. Hij heet behoord te hebben tot het z.g. „Collegie der scavanten”, waarin te Utrecht de aanhangers van de Cartesiaanse wijsbegeerte en de geestverwanten van de politiek van de raadpensionaris J. de Witt verenigd zouden zijn geweest, maar waarvan het bestaan nog wordt betwijfeld. Zijn belangstelling strekte zich ook uit tot de rechtsgeleerdheid en de anatomie: hij gaf colleges over H. de Groot, *De jure belli ac pacis* en hield anatomische demonstraties op dieren.

In 1652 is De Bruyn gehuwd met een Utrechtse koopmansdochter. De twee kinderen, uit dit huwelijk geboren, hebben slechts enkele dagen geleefd.

GESCHRIFTEN: *Disputatio philosophica de accidente*, Sylv. Duc., 1640; *Disputatio philosophica de justitia*, in: S. Maresius, *Sylloge Disputationum aliquot selectiorum*, I, Gron., 1660, 107-115; *Disputatio theologica de Deo Maozim, ad Daniël, cap. XI, vs. 38*, Sylv. Duc., 1642; *Disputatio mathematica miscellanea*, Ultraj., 1643; *Epistola ad Is. Vossium, ubi iudicium fertur super ipsius libro de natura et proprietate lucis et simul Cartesii doctrina defenditur*, A'dam, 1663 (Is. Vossius, Leiden, 1618 - Londen, 1689, NNBW, I, 1519-1525); *Historisch verhael van seecker discours voorghevallen tusschen hem en D. Laurentius Homma*, Utr., 1665 (L. Homma, A'dam, ca. 1626-1681, ABW, VIII, 1029, NNBW, VIII, 803, BWPG, IV, 197); *Korte aenmerckingen op de gheuaemde getrouwe en naerder openinge van het Discours tusschen hem en ds. Laurentius Homma, predicant t'Amsterdam voorgevallen, raeckende het Predick-ampt, etc.*, Utr., 1665; *Disputatio philosophica de naturali cognitione Dei*, in: R. Vogelsang, *Specimen conflictus eundem inter auctorem et celeberrimum virum D. Johannem de Bruin, Academiae Rheno-Trajectinae professorem, super Dubitatione Cartesianae*, Ultraj., 1669, 1-6, 23-30; *Defensio doctrinae Cartesianae, de dubitatione et dubitando modo, ut et de idea Dei in nobis, deque existentiae Ejus demonstratione ex ea idea. Adversus objectiones Reineri Vogelsangii, insertas Indignationi justae*, Amstelodami, 1670.

LITTERATUUR: ABW, I, 1487-1488; NNBW, IV, 328; Dibon, *Enseignement*, 212-216; Sassen, *Wijsg. Ond. 's-Hert.*, 53-61; Dibon, *Herborn*, 91, 114; *Ned. Cart.*, 44, 445, 446, 449, 612, 668; Kernkamp, *Acta*, I, 273-274, 318, 420, n. 1; C. Burman, *Trajectum eruditum*, Traj. ad. Rhen., 21750, 36-37; Duker, *Voetius*, III, 80-84, 306-309; De Vrijer, *Regius*, 44-49, 70, 73, 85; R. Vogelsang, *Specimen . . .* (zie onder Geschriften) in: *Contra libellum, cui titulus Philosophia Sacrae Scripturae interpres, Exercitatio paradoxa, Indignatio justa*, Ultraj., 1669, 1-59; Is. Vossius, *Responsum ad objecta Joh. de Bruyn Professoris Trajectini et Petri Petiti Medici Parisiensis*, Hag. Com., 1663.

BUSCHMAN Godfried Clemens (Ravenstein, N.B., 12 oct. 1703-20 jan. 1756)

Zoon van Petrus Buschman (1642-1733), die volgt, bezocht de Latijnse School in Den Bosch en bekwaamde zich aan de Illustre School onder leiding van B. Binet (1668-1742) in de Oosterse talen. Te Leiden, waar hij 22 sept. 1725 onder opgave van een leeftijd van 20 jaren voor de theologie werd ingeschreven, volgde hij vier jaren de colleges van Fr. Fabricius (1663-1738) en T. H. van den Honert (1666-1740). Na 19 april 1730 onder de classis van Den Bosch als proponent te zijn toegelaten, werd hij 25 mei 1732 bevestigd als adjunct-predikant te Lommel (thans Belg. Lb.). In mei 1734 kwam hij op de nominatie voor Bakel, in juni 1734 voor Someren en Lierop (N.B.), maar hij werd niet beroepen. Op 31 juli 1735 volgde hij zijn broer Willem (1699-1784) op als predikant te Ravenstein. Daar is hij tot zijn dood werkzaam gebleven. Hij was ongetrouwd.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: NNBW, VI, 240; Boekzaal, XLI (aug. 1735), 236, LXXXII (febr. 1756), 248-250; H. G. van Breugel, *Grafschrift op G. C. Buschman*, Boekzaal, LXXXII (febr. 1756), 250.

BUSCHMAN Petrus (Brüggen, Gulik, 25 oct. 1642–Ravenstein, N.B., 4 febr. 1733)

Doorliep in den Bosch alle klassen van de Latijnse School, onder toezicht van zijn oom Clemens Keuchenius (ca. 1624–1690), gewezen Jesuïet, gehuwd 12 mei 1650 met Gertrud Buschman, toen nog tweede praeceptor, bij wie hij in huis woonde, en volgde daarna gedurende twee jaren aan de Illustre School colleges van J. Vitriarius (ov. 1672, Grieks), Fl. Schuyl (1619–1669, wijsbegeerte), R. Vogelsang (ca. 1610–1679, theologie). Vervolgens studeerde hij twee jaren theologie aan de Hogeschool te Duisburg (D.) onder S. van Diest (1631–1694), J. Clauberg (1622–1665) en M. Hundius (ov. 1666). In 1665 werd hij als „Brugga-Juliacensis” te Utrecht ingeschreven. Daar genoot hij gedurende 1½ jaar het onderwijs van de theologen Fr. Burman (1632–1679), Andr. Essenius (1618–1677) en Gisb. Voetius (1589–1676). In 1666 werd hij tot de predikdienst toegelaten.

Na enige tijd te Jucken en Otzenrath (Gulik) de dienst te hebben waargenomen voor een oude en ziekelijke predikant, werd hij zelf als predikant bevestigd te Otzenrath, in 1671 te Heumen en Malden (Gld.), in 1674 te Slijk, Ewijk en Oosterhout (Gld.), in 1687 te Ravenstein (N.B.). In 1721 werd zijn zoon Willem (ged. Ravenstein, 14 juni 1699–Grave, N.B., 7 maart 1784), ingeschreven als student in de theologie te Leiden 16 sept. 1718, hem aanvankelijk als adjunct toegevoegd. Toen hij 16 aug. 1721 met emeritaat ging, volgde deze hem 14 oct. 1721 op.

Petrus Buschman is twee maal getrouwd. Zijn eerste vrouw, Maria Stephani, heeft hem geen kinderen geschonken. Uit zijn tweede huwelijk, gesloten Ravenstein, 26 juni 1698, met Maria Elisabeth Paringet, zijn vijf kinderen geboren, van wie drie zonen hem overleefden.

De oudste zoon, Willem, boven reeds genoemd, ging 8 mei 1735 als predikant van Ravenstein naar Grave, waar hij tot zijn emeritaat in 1773 in functie is gebleven. Hij was in 1739 gehuwd met Anna Antonia van Broeckhuysen. Zijn zoon Isaac (Grave, 1742–Oss, N.B., 10 juli 1813), 14 sept. 1761 te Leiden voor de theologie ingeschreven, werd predikant te Ravenstein 6 april 1766, te Oss, 14 juli 1771. Zijn zoon Petrus Jr. (Grave, 1742–Bladel, N.B., 8 juli 1775) is 31 aug. 1761 van de Latijnse School in den Bosch, waar hij in 1755 met zijn broer Isaac zijn intrede had gedaan, naar de „Hoge Scholen” bevorderd en hield bij die gelegenheid een rede *In verba Regis Micipsae: concordia res parvae crescunt*. Na tegelijk met zijn broer te Leiden ingeschreven te zijn, werd hij 6 aug. 1766 proponent onder de classis van Den Bosch; zijn broer bevestigde hem 15 juli

1770 als predikant te Bladel, Hapert, Reusel en Netersel; hij is ongehuwd aan een longziekte overleden.

De tweede zoon van Petrus Buschman Sr., Godfried Clemens (1703-1756) gaat vooraf. De derde zoon werd voor de handel opgeleid en is verder niet meer te volgen.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: NNBW, VI, 239-240, IX, 118-119; *Genealogie van het geslacht Buschman*, Middelburg, z.j.; De Haas, 69; Boekzaal, XXXV (maart 1733), 356-359, XL (mei 1735), 611, XLI (aug. 1735), 236, XCIII (sept. 1761), 344, CII (april 1766), 470, CXII (juli 1770), 111, (aug. 1770), 252, CXXIII (aug. 1775), 263, CXL (april 1784), 438-439. - Voor de familie Keuchenius: *Ned. Patr.*, XIII (1925), 186-205, XLVI (1960), 169-194.

DONCKERS Laurens (den Bosch, ged. St. Jan, 18 maart 1634-Keulen, 1 dec. 1700)

Zou na zijn eerste opleiding aan de Illustre School te Den Bosch onder Fl. Schuyl (1619-1669) volgens zijn eigen getuigenis aan de Hogeschool te Utrecht door Henricus Regius (1598-1679) en IJsbrand van Diemersbroeck (1609-1674), aan die te Leiden door Fr. dele Boe Sylvius (1614-1672) in theorie en praktijk van de geneeskunde zijn onderwezen. In het *Album Studiosorum* van de Utrechtse Hogeschool komt echter zijn naam niet voor. Te Leiden is hij 10 febr. 1662, onder opgave van een leeftijd van 26 jaar, als student in de geneeskunde ingeschreven, met het oog op zijn promotie, die 25 oct. 1662 aldaar plaats had op een *Disputatio de febre quotidiana intermittente* (Lugd. Bat., 1662), bestaande uit 17 stellingen in de geest van de chemiatrische school van dele Boe Sylvius. Naar Den Bosch teruggekeerd, werd hij 15 jan. 1664 op verzoek van de Bossche chirurgijns aangesteld tot „praelector” aan de Illustre School, om onderwijs te geven in de anatomie. Hoewel in de raad tegen deze benoeming een heftig verzet was gerezen, werd hem nog in hetzelfde jaar 1664 ook het onderwijs in de physica opgedragen.

In 1667 heeft Donckers zijn ambten neergelegd en is hij vertrokken naar de Spaanse Nederlanden. De eerstvolgende jaren daarna is zijn spoor niet meer te volgen. Pas in 1686 vinden wij hem terug, en wel te Keulen, waar hij, zoals dan blijkt, zeker al sinds 1673 als praktiserend geneesheer gevestigd moet zijn geweest, en in een uitvoerig werk, *Idea febris petechialis*, het bewijs levert van zijn kennis en kunde op medisch gebied, ten einde van het stadsbestuur de door een recente stedelijke verordening geëiste toelating tot de uitoefening van de geneeskunde ter plaatse te verkrijgen.

Donckers, zelf zoon van de raad der stad Den Bosch Johan Donckers (tot 1642), was gehuwd met een dochter van de schepen (1659–1664) Hendrik van Schrieck.

GESCHRIFTEN: *Disputatio medica inauguralis de febre quotidiana intermittente*, diss. Leiden, Lugd. Bat., 1662; *Idea febris petechialis, sive tractatus de morbo punctulari, speciatim de eo, quo annis abhinc XIII Colonia ejusque viciniae afflictatae fuere*, Ludg. Bat., 1686.

LITTERATUUR: ABW, IV, 261; Velingius, 42; Hermans, 15; De Haas, 126–127; Sassen, *Wijsg. Ond. 's-Hert.*, 39–44; Molhuysen, *Bronnen*, III (1918), 297^x; J. Banga, *Geschiedenis van de geneeskunde en van hare beoefenaren in Nederland*, Leeuwarden, 1868, 703, n. 3; Chr. G. Jöcher, *Gelehrten-Lexicon, Ergänzungsband, II*, Nachdruck der Ausgabe Leipzig, 1787, Hildesheim, 1960, 739.

DRIESSEN Antonius (Sittard, ca. 1682–Groningen, 11 nov. 1748)

Moet op zeer jeugdige leeftijd naar Den Bosch zijn gekomen, want, nadat hij daar aan de Illustre School zijn eerste hogere opleiding had genoten en die had voortgezet aan de Hogeschool te Franeker, waar hij tussen 22 oktober en 20 november 1700 in het *Album Studiosorum* werd opgenomen, werd hij 2 nov. 1702 onder opgave van een leeftijd van 20 jaren te Leiden voor de theologie ingeschreven. In 1704 deed hij zijn intrede als predikant te Eysden (L.), in 1709 te Maastricht, 1 febr. 1711 te Utrecht. Toen hij daar in zijn huis private colleges (in het Latijn) gaf over de *Methodus concionandi* (Dordrecht, 1688, meermalen herdrukt) van de Leidse hoogleraar S. van Till (1643–1713, NNBW, X, 1027–29), werd hem in november 1711 door de senaat van de Utrechtse Hogeschool verboden, daarmee door te gaan. Op 25 jan. 1712 gaf de Utrechtse vroedschap hem verlof, onder zijn leiding studenten te laten preken in een der kerken van Utrecht, zoals dat ook aan andere predikanten was toegestaan. Toen hij echter daarvan gebruik maakte om in de kerkeraadskamer van de Dom wederom in het Latijn college te geven, besliste de vroedschap 29 maart 1712 na ontvangst van een desbetreffend rekest van Driessen zelf en van een schrijven van rector en senaat, dat hij wel na afloop van de proefpredikaties in besloten kring zijn oordeel daarover in het Nederlands zou mogen geven, maar geen colleges in het Latijn meer zou mogen houden.

In 1717 werd Driessen op een jaarwedde van f 1700, — en vrije woning benoemd tot hoogleraar in de theologie te Groningen. Daar heeft hij zich doen kennen als een onverbiddelijk ketterjager, die steeds erop uit was om wat hij als afwijking van de Gereformeerde orthodoxie beschouwde te signaleren en met de uiterste felheid te bestrijden. Toen de latere Leidse hoogleraar Jac. Wittichius (1677–1739) in 1717 voor de leerstoel van de wijsbegeerte en de wiskunde

te Groningen werd aangezoekt, beschuldigde Driessen hem op grond van zijn Leidse proefschrift *De natura Dei* (Lugd. Bat., 1711) openlijk van Spinozistische dwalingen, hetgeen een pennestrijd tengevolge had, waaraan behalve door de twee daarbij direct betrokkenen o.a. ook door de Leidse hoogleraar T. H. van den Honert (1666-1740, NNBW, VIII, 819-821, BWPG, IV, 226-232) werd deelgenomen. In 1728 was de pas te Groningen benoemde hoogleraar in de wijsbegeerte Nic. Engelhard (1696-1765, NNBW, VIII, 477) aan de beurt om wegens zijn *De notione extensi ad mundum applicata* (Duisburg, 1726), waarin hij de monadenleer van Leibniz met enige wijzigingen verdedigde, door Driessen te worden aangevallen. In de twist tussen F. A. Lampe (1683-1729, hoogleraar Utrecht 1720, Bremen 1727, NNBW, IX, 571-572) en Jac. Fruytier (1659-1731, predikant Aardenburg, Z., 1681, Dirksland, Z.H., 1688, Vlissingen 1691, Middelburg 1695, Rotterdam, 1700, NNBW, VI, 525-526, BWPG, III, 136-144) over de verhouding van de Personen in de H. Drievuldigheid mengde Driessen zich nog, toen de twee tegenstanders reeds overleden waren, en koos hij met grote beslistheid voor laatstgenoemde partij (1732), hetgeen weer een reactie van de Utrechtse hoogleraar Jac. Odé (1698-1752, NNBW, V, 382-383) uitlokte. De Franeker hoogleraar H. Venema (1697-1787, NNBW, II, 1485-87) werd door Driessen in zo hatelijke bewoordingen van Remonstrantse en Sociniaanse dwalingen inzake genade en voorbeschikking beschuldigd (1734), dat de Staten van Groningen hem het zwijgen oplegden. Met de oriëntalist A. Schultens (1686-1750, hoogleraar Franeker 1713, regent Statencollege en interpres Legati Warneriani Leiden 1729, hoogleraar aldaar 1732, NNBW, V, 707-711) zocht hij ruzie over de verhouding van het Hebreeuws tot het Arabisch (1739) en nog tal van andere tijdgenoten hadden zijn verbeterde aanvallen te verduren. Zijn optreden werd reeds tijdens zijn leven geweten aan zijn zwaartillend karakter, dat hem de geringste afwijkingen van zijn eigen orthodox standpunt als vergrijpen tegen de kerkelijke leer deed beschouwen. In zijn laatste levensjaren werd hij zelfs gekweld door een ernstige zwaarmoedigheid, waarvan hij eerst enkele weken vóór zijn dood werd bevrijd.

Driessen is twee maal gehuwd. Eerst, in 1714, met Elisabeth Huysinga (1685-1719), daarna, in 1721, met Jacoba Cuyck van Mierop. Uit het eerste huwelijk zijn twee, uit het tweede zes kinderen geboren. De enige dochter uit het eerste huwelijk huwde Johannes Huisinga, predikant te Oldehove (Gr.) 1737, emeritus 1757. De zoon, Johannes Petrus (ABW, IV, 342-343, NNBW, IV, 530), ingeschreven als student te Groningen, „gratis, in honorem patris” 2 jan. 1736 en gepromoveerd in de rechtsgeleerdheid aldaar op proefschrift *De unu nummo*, 13 maart 1743, werd raad en syndicus

van Groningen en Ommelanden; hij was gehuwd met Anna Christina Alberthoma. De enige zoon uit Driessens tweede huwelijk, Antonius (ABW, IV, 343, NNBW, IV, 529), geb. Groningen 1732, aldaar ingeschreven als student, „gratis, in honorem patris, Theologi gravissimi” 17 sept. 1745 en gepromoveerd in de rechtsgeleerdheid op proefschrift *De collatione pecuniae quam pater seu fidejussor pro filio solvit*, 28 febr. 1753, werd in 1776 hoogleraar in de rechtswetenschap te Deventer, waar hij 21 nov. 1776 zijn ambt aanvaardde met een *Oratio de legum, imprimis Romanorum studio, praeclaro sapientiae magistro*, en in 1797 raadsheer in het Hof van Friesland. Hij was gehuwd met Margaretha Rijpma.

GESCHRIFTEN: *Kortbondig vertoog van de onbetamelijke en schadelijke der comediën, byzonder ook der hedendaagse*, Utr., 1711; *Evangelische zedekunde*, A'dam, 1716; *Meditationes in sacram Apocalypsin*, Traj. ad Rhen., 1717; *Diatrise de principiis et legibus theologiae emblematicae, allegoricae, typicae et propheticae*, Traj. ad Rhen., 1717; *Responsiones ad Hermannii Deusingii dubium motum circa chronotaxin apocalypticam, necnon rationes aliquot Regnum millenarium sollicitantes*, Traj. ad Rhen., 1717; *Oratio inauguralis De philadelphia*, Gron., 1718; *Thesium theologicarum pars prima et altera*, Gron., 1718; *Theologiae naturalis delineatio*, Gron., 1719; *Meditationes in libri Genesis IX priora capita et caput XI, a vs. 1-10, quibus sensus literalis aperitur, historiae sacrae divinitas adseritur et sensus mysticus investigatur*, Gron., 1721; *Gratia victrix*, Gron., 1725; *Over de algemeene genade*, Gron., 1728; *Lumen et doctrina conscientiae per Sacram Scripturam illustrata et pseudophilosophis nostri et praeteriti temporis opposita*, Gron., 1728; *Mystica vetus et novus, redactus in formam Systematis practici, vel Theologiae hystica, pseudomysticae qualicumque opposita*, Gron., 1728; *Overwinnende leer der byzondere genade*, Gron., 1728; *Vindiciae locorum in Evangelio secundum Johannem Filii Dei naturalem ex Patre nativitatem et Spiritus Sancti naturalem a Patre Filioque processionem directe docentium*, Gron., 1732; *Hypotheses arminiazantes viri clarissimi Hermannii Venema detectae ac refutatae*, Gron., 1733; *Divina auctoritas codicis Novi Testamenti vindicata a strepitu variantium lectionum*, Gron., 1733; *Examen sententiae, an in essentia divina sint tria entia, unum increatum et infinitum, duo creata et finita*, Gron., 1733; *Sapientia hujus mundi quam Deus stultitiam fecit, ad Act. XVII*, Gron., 1734; *Apologia pro instituto suo in detegenda et refutanda Engelhardi philosophia Leibnitzio-Wolffiana*, Gron., 1734; *Dissertatio de veris causis et auxiliis interpretandi linguam Hebraicam biblicam*, Gron., 1735; *De praedestinationis divinae objecto*, Gron., 1740; *Over de leer der byzondere genade*, Gron., 1742.

LITTERATUUR: ABW, IV, 339-342; NNBW, IV, 525-529; BNB, VI, 168-169; Glasius, I, 384-390; BWPG, II, 597-614; Chr. G. Jöcher, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*, II, Leipzig, 1750, 219-220; W. B. S. Boeles, *Levenschetsen der Groninger hoogleeraren*, in: W. J. A. Jonckbloet, *Gedenkboek der Hoogeschool te Groningen*, Gron., 1864, 61-62; Kernkamp, *Acta*, II, 228-238; J. C. van Slee, *De Illustre School te Deventer, 1630-1873*, 's-Gravenhage, 1916, 100-101; *Ned. Cart.*, 180, 181, 495-496; Sepp, II, 375, n. 1; Ypeij-Dermout, III, 205-209, 221-230, 234, 249-253; Sassen, *Wijsb. Ned.*, 228, 241; Dibon, *Herborn*, 54; Boekzaal, CXVII (nov. 1748), 566-567.

ESPENDONCK Walter van (geb. Den Bosch, ca. 1634)

Studeerde wijsbegeerte te Den Bosch onder de hoogleraar Fl. Schuyl (1619–1669) en liet zich in 1652 aan de Utrechtse Hogeschool als student inschrijven. Op 21 febr. 1654 staat hij, 20 jaar oud, in het Leidse *Album Studiosorum* voor de wijsbegeerte ingeschreven en 1 juli 1656 promoveerde hij te Utrecht onder de hoogleraar C. Regneri ab Oosterga (1614–1687) tot doctor in de beide rechten.

Intussen had hij 13 april 1655 te Den Bosch „in auditorio philosophico” een Latijns dichtstuk voorgedragen van zijn hand, handelend over de lotgevallen van zijn geboortestad. Zijn verdere loopbaan is niet meer te volgen.

GESCHRIFT: *Sylvaducis inchoata, afflicta, perfecta, restituta. Carmen quod recitabitur in auditorio philosophico die 13 Aprilis, hora secunda, Sylvaduc., 1655.*

LITTERATUUR: ABW, V, 228; Hermans, 13.

GIDEONS Adrianus (Den Bosch, 15 juli 1699–Drunen, N.B., 1 mei 1753)

Bezocht de Latijnse School in zijn geboorteplaats onder de rector B. Noortbergh (1652–1731) en volgde gedurende drie jaren aan de Illustre School de colleges in het Grieks van L. van Eybergen (1663–1738), in het Hebreeuws van J. Leyendecker (1668–1722) en in de theologie van A. Martini (1654–1730). Op 17 sept. 1718 werd hij, onder opgave van een leeftijd van 21 jaren, te Leiden voor de theologie ingeschreven. Na daar onder F. Fabricius (1663–1738) en T. H. van den Honert (1666–1740) twee jaren gestudeerd te hebben, werd hij in 1721 onder de classis van Den Bosch als proponent toegelaten. In die hoedanigheid nam hij tijdens de ziekte en na het overlijden van de hoogleraar J. Leyendecker gedurende twee jaren in diens plaats te Den Bosch de predikdienst waar. Prof. van Eybergen bevestigde hem 1 oct. 1724 als predikant te Kessel (N.B.); 18 mei 1738 werd hij in gelijke functie bevestigd te Drunen. Sinds eind 1752 was hij door ziekte verhinderd, zijn ambt uit te oefenen, zodat de dienst te Drunen door andere predikanten moest worden waargenomen.

Gideons is in 1727 gehuwd met Jacoba Dagevos, die hem met een zoon en twee dochters overleefde. Zijn zoon Jacob, geb. Kessel, ingeschreven aan de Latijnse School te Den Bosch febr. 1740 en als student in de rechten te Leiden 20 sept. 1747, was reeds eerder overleden. Zijn zoon Simeon, geb. Kessel 1734 en ingeschreven voor de theologie te Leiden 4 juni 1750, „annos academicos habens”, werd 2 mei 1753, daags na de dood van zijn vader, onder de classis

van Den Bosch als proponent toegelaten. Eerst 2 mei 1756 kon hij zijn intrede doen als predikant te Moergestel (N.B.). In 1760 werd hij te Amsterdam bevestigd als predikant voor Ned. Oost-Indië. Daar aangekomen in 1761, werd hij geplaatst in het Gouvernement van Java's Oostkust, met standplaats Semarang. Op 29 aug. 1766 deed hij zijn intrede te Batavia; daar is hij 8 dec. 1767 overleden en daags daarna in de predikantenkelder van de Hollandse kerk begraven. Na de dood van zijn eerste vrouw, Anna Maria Slingsbie (Heusden, N.B., 26 april 1737-Semarang, vóór 4 juli 1764), met wie hij 20 april 1756 in het huwelijk was getreden, hertrouwde hij te Batavia, 8 sept. 1765 met Ida Hendrica Hollman, weduwe van Gijsbert de Witt. Zij ging 28 jan. 1769 opnieuw in ondertrouw, met P. Vermaasen.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, XLVI (juni 1738), 713, LXXVI (mei 1753), 575-576; H. N. Ouwerling, *Predikanten der voormalige Gereformeerde gemeente Kessel in 't Kwartier van Maasland*, Tax., XXIII (1916), 53; *Lijst van predikanten te Oisterwijk en Moergestel*, Alg. Ned. Familieblad, XI (1894), 77; C. A. L. van Troostenburg de Bruijn, *Biographisch Woordenboek van Oost-Indische predikanten*, Nijmegen, 1893, 146; Ned. Leeuw, LVII (1939), 81; W. F. Leemans, *Het geslacht Slingsbie (Slingsby)*, Ned. Leeuw, LVI (1938), 454-461.

GOUDART François (geb. Metz, Lotharingen, ca. 1615)

Nam in 1641 te Den Bosch deel aan een theologische disputatie onder de hoogleraar S. Maresius (1599-1673). Nog vóórdat Maresius te Groningen benoemd was (dec. 1642), had hij zich 21 sept. 1642 als student in de theologie te Franeker laten inschrijven. Lang heeft zijn verblijf te Franeker niet geduurd: onder dagtekening van 4 juli 1643 staat hij, 28 jaar oud, te Leiden voor de theologie ingeschreven; deze inschrijving geschiedde zonder kosten.

Te Leiden trad Goudart in maart 1645 onder J. Polyander van Kerckhoven (1568-1646) in een theologische disputatie op en uit een van de daarin opgenomen stellingen blijkt, dat hij daar reeds eerder over theologische onderwerpen gediscuteerd had. Ook Leiden heeft hij spoedig weer verlaten: op 13 maart 1648 werd hij te Franeker voor de theologie en de filosofie ingeschreven, op 9 oct. 1652 nogmaals, maar nu enkel voor de theologie. Zijn verdere loopbaan is niet meer te volgen.

GESCHRIFTEN: *Disputatio theologica de superstitioso ritu precandi pro mortuis*, Sylvaeduc., 1641; *Disputatio theologica de Anti-Christo* Lugd. Bat., 1644 (?); *Disputatio theologica de veris certisque Ecclesiae notis*, Lugd. Bat., 1644 (?); *Disputatio theologica de notis Ecclesiae incertis atque accidentariis*, Lugd. Bat., 1645; *Pacis Belgicae Monasterii factae encomium*, Lugd. Bat., 1648.

LITTERATUUR: D. Nauta, *Samuel Maresius*, diss. V.U., A'dam, 1935, 40, 164.

's-GRAVESANDE Willem Jacob (Den Bosch, 26 sept. 1688–Leiden, 28 febr. 1742)

Behoorde te Den Bosch tot de leerlingen van Is. Tourton, lector in de wiskunde aan de Illustre School, en naar het heet zou hij aan Tourton zijn levenslange belangstelling in de wiskundige wetenschappen te danken hebben. Ook later bleef hij met hem in briefwisseling.

Op 6 juni 1704 werd 's-Gravesande onder opgave van een leeftijd van 18 jaren tegelijk met zijn broers Ewoud Hendrik (1684–1750) en Cornelius Christiaan te Leiden als student in de rechten ingeschreven en op dezelfde dag als zijn broers, 25 oct. 1707, promoveerde hij daar in de rechtsgeleerdheid op proefschrift *De autocheiria* (Lugd. Bat., 1707), waarna de drie gebroeders te zamen te 's-Gravenhage de advocatenpraktijk uitoefenden.

In 1713 richtte 's-Gravesande met P. Marchand, Justus van Effen (1684–1735) en anderen het *Journal de la République des Lettres* op, dat van 1719 tot 1732 werd voortgezet onder de naam *Journal littéraire*. In dit tijdschrift verschenen van zijn hand een aantal artikelen over wis- en natuurkundige onderwerpen en publiceerde hij in 1714 zijn verhandeling over de luchtpomp. In 1715 vergezelde hij met J. van Effen, resp. als eerste en tweede secretaris, het buitengewone gezantschap, dat de Staten-Generaal bij de kroning van koning George I van Engeland (1660–1727) vertegenwoordigde. Tot 1716 bleef hij in Engeland, verkeerde daar in de kring van de Royal Society o.a. met Is. Newton (1642–1727) en kwam als overtuigd aanhanger van diens denkbeelden op natuurkundig gebied naar de Nederlanden terug. Door hem is de invloed van Newton op wetenschap en wijsbegeerte in ons land voor goed gaan werken.

Op 19 mei 1717 werd 's-Gravesande benoemd tot hoogleraar in de wis- en sterrenkunde aan de Hogeschool te Leiden op een jaarwedde van f 800, —. Voor verhuiskosten werd hem 8 febr. 1718 een bedrag van f 300, — toegekend. Met een oratie *De matheseos . . . usu* (Lugd. Bat., 1717) aanvaardde hij 22 juni 1717 zijn ambt. Op 8 jan. 1721 werd zijn salaris verhoogd tot f 1000, —. Na de dood van W. Senguerd (1646–1724) werd hem 15 maart 1724 de leiding van het fysisch laboratorium toevertrouwd. Reeds eerder schijnt hij ook colleges in de physica gegeven te hebben. In hetzelfde jaar 1724 bood tsaar Peter I van Rusland (1672–1725) hem een professoraat aan de nieuw opgerichte Academie te St. Petersburg aan, op voorwaarden, die hij zelf mocht bepalen, maar hij weigerde. In 1734 werd hij te Leiden ook met het onderwijs in de logica en de ethica belast. Twee jaren later, in 1736, kwam Voltaire (1694–1778) naar Leiden om H. Boerhaave (1668–1738) voor zijn gezond-

heid en 's-Gravesande voor de samenstelling van zijn *Elémens de la philosophie de Neuton, mis à la portée de tout le monde* (A'dam, 1738) te raadplegen. In 1740 nodigde Frederik II van Pruisen (1688-1740) 's-Gravesande uit zich te Berlijn te vestigen als lid van de Berlijnse Academie van Wetenschappen, maar hij ging daar niet op in.

's-Gravesande is in 1720 gehuwd met Anna Sacrilairre. Zijn twee zonen uit dit huwelijk, Dirk, geb. 1724, en Jacob Willem, geb. 1725, zijn op dezelfde dag, 22 sept. 1737, te Leiden als student in de letteren ingeschreven, maar zijn beide reeds in mei 1739 overleden.

GESCHRIFTEN: *De autocheiria*, Lugd. Bat., 1707; *Proeve over de doorzigtkunde*, Leiden, 1707; *Essai de perspective*, Leiden, 1711; *De matheseos in omnibus scientiis, praecipue in physicis, usu, necnon de astronomiae perfectione ex physica haurienda*, Lugd. Bat., 1717; *Physices elementa mathematica experimentis confirmata, sive introductio ad philosophiam Newtonianam*, Lugd. Bat., 1719, ²1725, ³1742; Ned. vert. door J. Engelman: *Wiskundige grondbeginselen der natuurkunde* . . ., Leiden, 1743; Fr. vert. door E. de Joncourt: *Elémens de physique* . . ., 2 vol., Leiden, 1746; Eng. vert. door J. Th. Desaguliers: *Mathematical Elements of Natural Philosophy* . . ., London, 1721; *Philosophiae Newtonianae institutiones*, Lugd. Bat., 1723, ³1744; *De evidentia*, Lugd. Bat., 1734; Fr. vert. door E. de Joncourt, opgenomen in diens *Elémens de physique; Introductio ad philosophiam, metaphysicam et logicam continens*, Lugd. Bat., 1736, ²1737; Fr. vert., Leiden, 1737; Ned. vert., A'dam, 1746; *Oeuvres philosophiques et mathématiques*, ed. J. N. S. Allamand, A'dam, 1774; uitgave van: *Christiani Hugenii Opera varia*, Lugd. Bat., 1724, en van: *Christiani Hugenii Opera reliqua*, A'dam, 1728.

LITTERATUUR: ABW, VII, 381-383; NNBW, VI, 623-627; Molhuysen, *Bronnen*, IV (1920), 295, 301, 321, 371, 247*; Siegenbeek, T. & B., 178-180; Sassen, *Wijsb. Ned.*, 224-227; J. N. S. Allamand, art. 's-Gravesande, in: P. Marchand, *Dictionnaire historique ou mémoires critiques et littéraires*, II, La Haye, 1759, 214-242; Ch. A. Mallet, *Mémoire sur la vie et les écrits philosophiques de 's-Gravesande*, Paris, 1858; P. Brunet, *Les physiciens hollandais et la méthode expérimentale en France au XVIIIe siècle*, Paris, 1926; E. Cassirer, *Die Philosophie der Aufklärung*, Tübingen, 1932, 79-81; C. A. van Sypesteyn, *Voltaire . . . in Nederland*, 's-Grav., 1869; A. Hallema, *Rousseau en Voltaire in Nederland*, Folium, IV (1954), 142-157; A. van der Wijck, *Bijdrage tot de genealogie van de familie Storm van 's-Gravesande*, Heraldieke Bibliotheek, (1873), 121-144; H. J. Koenen, *Het geslacht van Professor 's-Gravesande*, Alg. Ned. Familieblad, II (1885), 261-268.

GROEN Johannes (ov. Den Bosch, aug. 1684)

Trad in Den Bosch onder de hoogleraar S. Maresius (1599-1673) twee maal in een philosophische disputatie op, over onderwerpen, resp. uit de logica en uit de physica. In 1648 werd hij predikant te Veen (N.B.), in 1652 te Heusden (N.B.), in 1666 te Zwolle, in 1670 te Den Bosch. Hij liet een weduwe en, voorzover bekend, ten minste drie kinderen na.

Zijn zoon Theodorus (ca. 1657-1742) volgt. Zijn dochter Elisabeth,

geb. Heusden, huwde 6 dec. 1709 in de Waalse kerk te Den Bosch met Johan van Panhuys, geb. Maastricht, weduwnaar van Margaretha Jacoba Koeval, wonend te Vught. Zijn dochter Anne, geb. Heusden, huwde te Den Bosch met Abraham Hibelet, propositant bij de Waalse kerken 8 febr. 1674, tweede Waals predikant Den Bosch 26 mei 1675, eerste predikant aldaar 7 sept. 1677, em. 16 aug. 1716, ov. Den Bosch, 26 mei 1720.

Uit het huwelijk Hibelet-Groen zijn te Den Bosch geboren en in de Waalse kerk aldaar gedoopt: Hester Elisabeth 16 aug. 1683 (peter: ds. Joh. Groen, grootvader), gehuwd 15 juni 1711 in de Waalse kerk te Den Bosch als weduwe van Jacob Ferguson, „brigadier des troupes de Sa Majesté Britannique”, met Hendrik Chombach, geb. Duisburg, weduwnaar van Maria Crayenest; Johanna Aletta (geb. 17 sept.) 24 sept. 1684 (peter: ds. Theod. Groen, predikant te Den Dungen, N.B., broer van de moeder), waarschijnlijk jong gestorven; Jean (geb. 26 juni) 30 juni 1686; Johanna Magdaleine (geb. 14 aug.) 17 aug. 1687 (peter: ds. Theod. Groen), gehuwd 9 april 1710 in de Waalse kerk te Den Bosch met Abraham Bastide, geb. Alais-en-Languedoc (Fr.), „capitaine lt. dans le régiment de M. le Général Major Lillimonais”, ov. 7 jan. 1730 als commandeur van het fort Isabella bij Den Bosch; Anne (geb. 23 oct.) 23 oct. 1689 (peter: ds. J. A. de Juge, Waals predikant te Den Bosch).

Uit het huwelijk Bastide-Hibelet is te Den Bosch geb. 8 dec. en in de Waalse kerk ged. 10 dec. 1713: Abraham (peter en meter: ds. Abr. Hibelet en zijn echtgenote, grootouders), gehuwd te Middelburg 21 oct. 1755 met Elisabeth Nibbens.

Ds. Hibelet kocht 15 april 1693 van Susanna Rijsbergen, weduwe van Prof. Fl. Schuyt (1619-1669), het voormalig refugiehuis van de Kartuziers van Vught, gelegen in de St. Jorisstraat te Den Bosch.

GESCHRIFTEN: *Disputatio de genere*, in: S. Maresius, *Sylloge Disputationum aliquot selectiorum*, I, Groningen, 1660, 139-148; *Disputatio de coelo, quae est de ipsius nomine, causis et principiis*, t.z.p., 216-223.

LITTERATUUR: D. Nauta, *Samuel Maresius*, diss. V.U., A'dam, 1935, 164, n. 148; Roulet, 58-78; SvY, I, 375-382; *Mon. Bat.*, III, 64; W. J. F. Juten, *Trouwboek der Fransche kerk te 's-Hertogenbosch*, Tax., XIII (1906), 286-294; A. F. O. van Sasse van Ysselt, *De wapenborden in de voormalige kerk op het fort Isabella te 's-Hertogenbosch*, Tax., XVIII (1911), 88.

GROEN Theodorus (Heusden, ca. 1657-Den Bosch, 7 sept. 1742)

Zoon van Johannes Groen (ov. 1684), die vooraf gaat. Staat in 1677 als „Heusda-Batavus” aan de Utrechtse Hogeschool ingeschreven, maar had daar al 30 juni 1676 onder de anti-Cartesiaanse hoogleraar G. de Vries (1648-1705) aan wijsgerige disputaties deel-

genomen. Op 30 april 1677 trad hij te Den Bosch onder de Voetiaan P. Colonius (ov. 1684) met een philologisch-theologische disputatie op, maar nog in hetzelfde jaar 1677 vinden wij hem opnieuw vermeld als deelnemer aan disputaties te Utrecht onder de pas benoemde opvolger van G. Voetius (1589-1676), de anti-Cartesiaan P. van Mastricht (1630-1706).

In 1679 werd Groen predikant te Den Dungen (N.B.). Toen hij daar 30 jan. 1726 met emeritaat ging, was hij de oudste predikant, niet alleen van de classis van Den Bosch, maar ook van de Zeven Provinciën.

GESCHRIFTEN: G. de Vries, *Disputationum selectarum de clara et distincta perceptione, disp. 18a, continens triada quaestionum (pars altera), Theodorus Groen, Heusda-Batav.* (30 juni 1676), Ultraj., 1679; *Disputatio philologico-theologica de Deo et S. Scriptura, quam aspirante numine sub praesidio D. Pauli Colonii, S.S. Theol. Doct. ejusdemque et linguae sanctae in Illustri Gymnasio Buscoducensi Professoris ac ibidem in Ecclesia Pastoris publice ventilandam proponit Theodorus Groen, Heusda-Batavus, ad diem 30 Aprilis hora locoque solito, Sylv. Duc., 1677*; P. van Mastricht, *Diatribes theologicae determinantis casum conscientiae, An Socinianus à Socinianis more Sociniano baptizatus, ad Catholicos transiturus sit baptizatus ante? Pars posterior, Theod. Groen, Heusda-Batavus* (13 oct. 1677), Ultraj., 1677; *Theologiae theoreticae-practicae Disputatio sexta de omnisufficientia Dei. Pars prior et posterior. Resp. Theod. Groen, Heusda-Batavus, 27 Oct. et 6 Nov., Ultraj., 1677.*

LITTERATUUR: Hermans, 19, n. 1; Dibon, *Herborn*, 93, 94, 138; C. de Witt, *De volle uitreddinge en volmakinge van Gods bedrukte Kerk, 's-Hert., 1741, Voorrede*; Boekzaal, LV (sept. 1742), 363.

GROOTVELD Petrus (Arkel, Z.H., ca. 1709-Schijndel, N.B., 7 april 1773)

Ontving zijn eerste hogere vorming aan de Illustre School te Den Bosch en werd 23 sept. 1728, 19 jaar oud, te Leiden voor de theologie ingeschreven; hij was daar intern in het Staten-College, onder het regentschap van R. Aemilius (1663-1729) en A. Schultens (1686-1750). Na op 19 april 1735 onder de classis van Gorinchem als proponent te zijn toegelaten, nam hij enige tijd te Gouda de predikdienst waar voor ds. J. van Heuven (ov. 1740), sinds 1700 predikant aldaar. Op 7 juli 1737 werd hij bevestigd als predikant te Vessem en Hoogeloon (N.B.), 14 aug. 1740 te Schijndel en Liempde (N.B.), waar hij J. A. Martinet (1693-1739), evenals hij oud-student van de Illustre School, opvolgde. In 1747, tijdens de Oostenrijkse Successie-oorlog, fungeerde hij als legerpredikant in Brabant en als garnizoenspredikant te Bergen-op-Zoom. Het predikambt te Schijndel heeft hij tot zijn dood bekleed.

Uit Grootvelds huwelijk met Theodora de Jongh zijn te Schijndel zes kinderen geboren: Franciscus Petrus, geb. 4 dec. 1740, eerste

luitenant mariniers, gehuwd met Isabella Hiemster, Maria, ged. 28 april 1743, Elisabeth Cornelia, ged. 14 nov. 1745, Johan, ged. 20 april 1749, Cornelis Johan, ged. 30 mei 1752, en Theodora Petronella, ged. 2 juli 1754.

GESCHRIFTEN: *Boet-Trompet van Getrouwe Voorgangeren in het Protestantsche Zion, tegen, of in de uure der Verzoekinge geblazen, en Beantwoordt, zoo door Een oprecht Duivegekir van 's Heeren bedrukte Gunstgenoten, of droefheid der Hijligen, die na Godt is, in de naerste raad- en hopelooste omstandigheden van tyden en zaken, onder een gevoelig en smertelyk beweenen van haar Verval en Zonden, als der zelver oorzaken, als Wanhoopig Beirengbrom of een droefheid na de Wereldt, van den bevenden Huichelaar en verschrokken Zondaar, voor den Heere uitgestort. Voorgesteldt en aan de Gemeente van Schijndel ter betragting aangedrongen op den Algemeenen Dank-, Vast- en Bede-dag, Den 16 van Sprokkelmaand 1746. In een Leer-rede over Jes. LIX, 9, 10, 11, 's-Hertogenbosch, 1746; Pattaecion, of gestrafte Lasteraar, onder een duidelyk bewys, dat het Beredeneert Vertoog van Cornel. de Witt, Predikant en Professor der Oostersche Talen te 's Hertogenbosch, aangaande een Clandestine Verlovinge, enz. gantsch billyk, stigtelyk en een Getrouw Leeraar in Godts Kerke ten uiterste betamelyk zy, en dat daar en tegen het vuile Libel van deszels Tegenschryver P.V.D.A. onder den Titel van Gestrafte Liefdeloosheidt, enz. alle blyken van Onverstandt, onheilige Spot en Lastertaal en velerlei Goddeloosheidt behelze, I, Breda, 1749, II, Breda, 1750 (over de „clandestiene verloving” van de Bossche predikant-hoogleraar Abdias Velingius, 1721-1803, en het daardoor verwekte twistgeschrijf, zie Levensbericht Velingius, in: Sassen, *Levensberichten 's-Hert.*, 275-284); *Toxandria male feriata, of het bedrijf en woede van Jobel Abaddon in de Majory van 's Hertogenbosch, ter gelegenheydt van 't zoogenaamde Roomsche jubeljaar MDCCCLI ontdekt en ter beschaminge bloot-gesteld over deszels attentaat tot Geldrop en Heeze, in twee Zamenspraaken, 's-Hertogenbosch, 1752; Ode in aeternam templi Rodensis St. Odae dicti memoriam* (gedrukt ?).*

LITTERATUUR: ABW, VI, 491; NNBW, IV, 682; Gladius, I, 588-589; BWPG, III, 386-387; Ch. C. V. Verreyt, *Een zonderlinge titel voor de Biddag-predikatie van 18 Februari 1746 te Schijndel*, Navorscher, LXII (1913), 152-156; Tax., I (1894), 244; Boekzaal CXVIII (april 1773), 474.

HALMMANS Dionysius Rheinardus (Berchem, N.B., ca. 1694-Lith, N.B., 13 juni 1745)

Volgde na het doorlopen van de Latijnse School te Den Bosch nog gedurende een jaar de colleges van de hoogleraren L. van Eybergen (1663-1738) in het Grieks en J. Leyendecker (1668-1722) in het Hebreeuws. Op 5 oct. 1713 werd hij tegelijk met zijn broer Daniël (pred. Echteld, Gld., 1719, Dussen, N.B., 12 mei 1720, em. 1757) aan de Hogeschool te Franeker als student ingeschreven. Daar studeerde hij gedurende 2½ jaar talen en oudheden bij A. Schultens (1686-1750) en L. Bos (ov. 1717), wijsbegeerte bij R. Andala (1665-1727) en theologie bij C. Vtringa Sr. (1659-1722). Vervolgens liet hij zich 19 sept. 1716 te Leiden voor de theologie inschrijven. Daar volgde hij een jaar lang vooral de lessen van

T. H. van den Honert (1666-1740) en Fr. Fabricius (1663-1738). Nadat hij onder de classis van 's-Hertogenbosch als proponent was toegelaten, moest hij nog verschillende jaren wachten, eer hij een predikantsplaats kon bemachtigen. Pas op 2 sept. 1725 werd hij door de Bossche predikant en latere hoogleraar G. Haverkamp (1674-1725) te Lith en Lithoyen (N.B.) als predikant bevestigd. Daar is hij tot zijn dood gebleven. Zijn vrouw, Francisca de Leeuw, overleefde hem met drie dochters.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, LXI (oct. 1745), 473-477.

HANEWINKEL Albert (Gemert, N.B., 16 mei 1698-Nuenen, N.B., 3 oct. 1764)

Na in zijn geboorteplaats, wellicht aan de daar sinds 1587 bestaande Latijnse School van de Duitse Orde, met de eerste beginselen van de Latijnse taal vertrouwd te zijn gemaakt, zette hij zijn opleiding voort aan de Latijnse School te Den Bosch om daarna aan de Illustre School enige tijd de lessen te volgen van L. van Eybergen (1663-1738) in het Grieks, van J. Leyendecker (1668-1722) in het Hebreeuws, van B. Massing (1652-1720) in de wijsbegeerte en van A. Martini (1654-1730) in de theologie. Vervolgens liet hij zich 14 september 1716 te Leiden voor de theologie inschrijven. Daar waren vooral J. van Marck (1655-1731) en J. Wesselius (1671-1745) zijn leermeesters.

Op 23 april 1722 werd Hanewinkel benoemd tot rector van de Latijnse School te Helmond, maar hij legde niettemin in 1724 het proponentsexamen af, dat het hem mogelijk maakte, 11 juli 1728 het predikambt te aanvaarden te Bakel (N.B.). Vandaar ging hij 25 oct. 1733 in gelijke functie naar Bergeijk, Riet- en Westerhoven (N.B.), welke standplaats hij 6 aug. 1741 verwisselde met Geldrop en Riel (N.B.). Daar is hij werkzaam gebleven, tot hem 16 sept. 1757 emeritaat werd verleend. Hij had echter gedaan weten te krijgen, dat zijn zoon Herman Christiaan (geb. Bakel 15 dec. 1730, opgeleid door zijn vader tot de heilige dienst, ingeschreven aan de Hogeschool te Groningen 16 sept. 1750, proponent 1 oct. 1755 en sindsdien werkeloos) hem 5 febr. 1758 als adjunct werd toegevoegd. Toen deze 13 febr. 1763 bevestigd was als predikant te Nuenen, Gerwen en Wetten (N.B.), werd hij 16 oct. 1763 als adjunct te Geldrop opgevolgd door Johan Jacob Slingsbie (Gemert, ca. 1737-Geldrop, 19 aug. 1780, gehuwd te Deurne, 4 mei 1766 met Arnolda Sluiter, ov. Geldrop, 2 sept. 1793), aan wie reeds een jaar later door de dood van Albert Hanewinkel de volledige functie van

predikant te Geldrop en Riel toeviel. Albert Hanewinkel stierf ten huize van zijn zoon Herman te Nuenen.

Hanewinkel was twee maal getrouwd. Eerst, in 1728, met Catharina Hermanni, gezegd van der Klee (ov. 1748), later, 2 febr. 1756, met Jvr. Anna Françoise de Chalus (geb. Kortrijk, wonend St. Oedenrode, N.B.), die echter reeds 12 oct. 1756 overleed. Uit het eerste huwelijk waren bij het sterven van de vader nog vier kinderen in leven: Herman Christiaan, bovengenoemd (door zijn huwelijk, 5 maart 1764 te Deurne gesloten met Catharina Elisabeth Sluiter, zwager van J. J. Slingsbie), die na 31 jan. 1808 zijn 50-jarig jubileum als predikant te hebben gevierd, 31 oct. 1808 te Nuenen overleed, Johan, als officier naar Ned. Oost-Indië vertrokken, Christina (ged. Bergeijk, 24 april 1735), weduwe van Marcus Kloek (1725-1760), met wie zij 20 oct. 1759 in het huwelijk was getreden, en Willem Hendrik (ged. Bergeijk, 2 febr. 1738), vaandrig bij de troepen van de Staat in Berbice (Guyana). Een vijfde kind, Anna Maria (ged. Bergeijk, 1 jan. 1740), was op jeugdige leeftijd overleden.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, IC (dec. 1764), 730-736, CLVII (sept. 1793), 360, CLXXXVI (febr. 1808), 206, CLXXXVII (nov. 1808), 569-570; J. Anspach, *De predikanten der Nederduitsche Hervormde gemeente te Bergeijk c.a.*, Tax., IX (1902), 141-142; H. N. Ouwerling, *De Meierijsche predikantenfamilie Hanewinkel*, Tax., XXII (1915), 52-61; H. N. Ouwerling, *Extracten uit de oude trouwboeken van Deurne*, Tax., XXI (1914), 119, 120; W. F. Leemans, *Het geslacht Slingsbie (Slingsby)*, Ned. Leeuw, LVI (1938), 454-461; G. van den Elsen, *Geschiedenis van de Latijnsche School te Gemert, 's-Hertogenbosch*, 1887.

HEIS Johannes van der (Bergen-op-Zoom, 2 april 1703-23 oct. 1760)

Zette na het doorlopen van de Latijnse School te Den Bosch nog een jaar zijn studie voort aan de Illustre School onder leiding van de hoogleraar A. Martini (1654-1730). Zijn ouders wilden hem geneeskunde laten studeren, maar hij koos definitief de theologie en hij begaf zich daartoe in 1720 naar Utrecht. In het *Album Studiosorum* van de Utrechtse Hogeschool komt zijn naam echter niet voor. Na vier jaren de colleges gevolgd te hebben van H. S. van Alphen (1665-1742), F. A. Lampe (1683-1729) en J. Ens (1682-1732) werd hij in 1724 tot de predikdienst toegelaten. Reeds in hetzelfde jaar, 31 dec. 1724, werd hij bevestigd als predikant te 's-Heer Abts- en Simonskerke (Z.). Vandaar ging hij 3 jan. 1734 naar Ossendrecht, Woensdrecht en Hoogerheide (N.B.) en deze standplaats verwisselde hij 13 aug. 1741 met Sas-van Gent (Z.).

In 1744 werd hij door een ernstige zenuwaandoening bezocht, waarvan kuren te Aken en te Spa hem geen genezing brachten. Nadat hem in sept. 1744 een adjunct was toegewezen, vestigde hij zich in zijn geboortestad Bergen-op-Zoom. Het beleg en de inname van de stad door de Fransen in 1747, tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog, dwongen hem te vluchten. Hij hield zich toen enige tijd op te Delft, maar na de Vrede van Aken (18 oct. 1748) keerde hij weer terug in Bergen-op-Zoom. Hij was ongehuwd.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, XCI (dec. 1760), 741-746.

HEURN Johan van (Den Bosch, 6 maart 1751-29 maart 1815)

Was als zoon uit het huwelijk van mr. Jan Hendrik van Heurn (1716-1779) en Anna Roemer (1726-1780) een kleinzoon van de Bossche hoogleraar in de Oosterse talen G. U. Roemer (1672-1741). In februari 1762 werd hij aan de Latijnse School te Den Bosch als leerling ingeschreven en 19 febr. 1767 werd hij daar „tot de Academie bevorderd”, waarbij hij een toespraak hield *De origine et fatis urbis patriae Sylvaeducis*. Waarschijnlijk heeft hij aan de Illustre School zijn eerste hogere opleiding ontvangen, want pas 27 dec. 1771 liet hij zich aan de Hogeschool te Utrecht als student inschrijven en reeds 30 oct. 1772 promoveerde hij daar onder J. H. Voorda (1732-1814) op een *Dissertatio juridica de regalibus in Belgio, praecipue in agro Sylvaeducensi usitatis* (Traj. ad Rhen., 1772) tot meester in de beide rechten. Hij vestigde zich als advocaat in zijn geboortestad en werd 3 aug. 1776 tot (onbezoldigd) hoogleraar in de rechtsgeleerdheid aan de Illustre School benoemd. Zijn oratie van 6 sept. 1776 was getiteld: *De jure Romano neque Laris instar colendo neque ad bestias damnando*. Met zijn professoraat verenigde hij de functie van tweede griffier van de Leen- en Tolkamer, waartoe hij 30 jan. 1786 benoemd werd. Hij bekleedde een kanunnikaat in de kerk van St. Pieter te Oirschot (N.B.) en maakte deel uit van de stedelijke regering van Den Bosch. Met enkele andere leden van de raad was hij lid van de delegatie, die 7 oct. 1794 naar Vught werd gezonden om met de Franse generaal Ch. Pichegru (1761-1804), die in Van Heurns eigen buitenverblijf Leeuwenstein zijn hoofdkwartier had gevestigd, over capitulatie en overgave van de stad Den Bosch te onderhandelen. Toen de Regering van Den Bosch 21 oct. 1794 door een minder eenzijdig samengesteld college werd vervangen, verloor hij zijn plaats in de raad, maar hij werd dezelfde dag door de „Représentants du Peuple” bij het Franse leger als griffier van de „Chambre des Comptes” in zijn ambtelijke functie gehandhaafd.

In 1803 werd hij assessor van de landdrost van het Departement Brabant en bij de vestiging van het Koninkrijk der Nederlanden lid van de Provinciale Staten van Noord-Brabant en staatsraad in buitengewone dienst. Het blijkt niet, of hij na 1794 zijn profesoraat nog heeft uitgeoefend.

Het huwelijk van Johan van Heurn met Geertruida van Genderen Dirksdochter (ov. Vught, 25 oct. 1826) werd 25 nov. 1781 in de Waalse kerk te Den Bosch ingezegend. Het enige kind uit dit huwelijk, Anna Antonia Emilia (ged. Den Bosch, 6 febr. 1784, ov. 1855) trouwde in 1804 met Aldert van Galen (1771-1843), controleur der belastingen te Den Bosch. Uit dit huwelijk werden geboren en te Den Bosch in de St. Janskerk gedoopt: Arnold 29 aug. 1805, Geertrui Johanna 10 jan. 1808 (jong gestorven), Geertrui Johanna (2) 28 jan. 1810, Johanna Jacoba Maria 17 april 1814, Johan Heurnius 30 juli 1815, Pieter Cornelis Antonie 22 maart 1818.

In 1779 erfde Van Heurn van zijn vader het dubbele huis in de Kerkstraat 52-54, dat zijn moeder Anna Roemer in 1741 van haar vader, Prof. G. U. Roemer, geërfd had en in 1743 mee ten huwelijk had gebracht. Ook het buitenhuis Leeuwenstein te Vught, dat zijn vader in 1753 had laten bouwen en waar hij zelf op twee-jarige leeftijd de eerste steen van had gelegd, werd in 1779 zijn eigendom. Zijn weduwe is tot haar dood in 1826 op Leeuwenstein blijven wonen. Het huis in de Kerkstraat had zij 28 juli 1824 verkocht aan Herman Antony Portier (ov. 22 maart 1825).

GESCHRIFTEN: *In curiam Sylva-ducensem concordi magistratum vigilantia per seculum servatam*, z.pl. en j. (1770); *Op het smertelyk overlijden van den hoog eerwaarden en zeer geleerden heer Herman Gideon Clemens, in leeven zeer geacht en getrouw leeraar in de gemeente Jesu Christi te 's Hertogenbosch; en hoogleeraar in de heilige godgeleerdheid aldaar, God-zalig in den Heere ontslapen op den derden February MDCCLXXII*, Sylv. Duc., 1772 (gedicht); *Dissertatio juridica de regalibus in Belgio, praecipue in agro Sylvaducensi usitatis*, diss. Utrecht, Traj. ad Rhen., 1772; *Dissertatiuncula de poena falsam monetam cudentium, ad. L. II c de falsa moneta, missa in societatem cui titulus Tandem fit surculus arbor — ut recitetur ante diem VI Idus Novembris anni 1772* (Hs.S.A., den Bosch); *De jure Romano neque Laris instar colendo neque ad bestias damnando*, 1776 (niet gedrukt en onvindbaar); *De orgelmaaker, behelzende eene uitvoerige beschrijving van alle de uit- en inwendige deelen des orgels, en Handleiding tot het maaken, zamenbrengen en herstellen derzelven*, 's-Hert., 1804.

LITTERATUUR: ABW, VIII, 732-733; Hermans, 34-35; De Haas, 159; Hezenmans, 's-Hertogenbosch, 457; SvY, II, 353-355; F. C. van Heurn, *Herziene gedocumenteerde afstammingsstaat van het geslacht van Heurn*, z.pl., 21964; *Aanvulling genealogie van Heurn*, Ned. Adelsboek, LXI (1968), 17-24; Boekzaal, CV (maart 1767), 319.

HEUVEL David (Den Bosch, 4 febr. 1698-Tilburg, 15 april 1759)

Doorliep in zijn geboortestad de lagere en de Latijnse School en legde er de eerste grondslagen van zijn theologische vorming. Deze voltooide hij te Utrecht onder H. van Alphen (1665-1742), J. Ens (1682-1732) en vooral onder Fr. A. Lampe (1683-1729). In het *Album Studiosorum* van de Utrechtse Hogeschool staat hij echter niet ingeschreven. Hij werd proponent onder de classis van Den Bosch in 1723, maar moest wachten tot 19 mei 1726, toen hij een plaats kreeg als adjunct bij de predikant Joh. Ulaeus te Tilburg en Goirle. Ook nadat Ulaeus in 1732 ontslagen was, bleef hij als adjunct de dienst waarnemen. Eerst in 1734 werd hem het volledige predikambt ter plaatse toevertrouwd. Intussen was hij in 1731 in het huwelijk getreden met Adriana Wijnen. Uit dit huwelijk zijn twee zoons en vier dochters geboren; drie dochters waren al vóór de dood van de vader overleden.

David Heuvel werd 4 nov. 1759 te Tilburg en Goirle opgevolgd door zijn zoon Willem Dirk (Tilburg, 1735-28 oct. 1793, NNBW, VII, 586, BWPG, III, 806), ingeschreven Latijnse School Den Bosch september 1748, Hogeschool Utrecht 1755, gepromoveerd in de theologie te Utrecht 29 oct. 1755 op proefschrift *De vindemia et torcularibus veterum Hebraeorum* (Traj. ad Rhen., 1755), proponent onder de classis van Den Bosch 13 oct. 1756.

Op zijn beurt werd Willem Dirk Heuvel 1 juni 1794 te Tilburg en Goirle opgevolgd door zijn zoon David Dirk (Tilburg, 1761-6 mei 1802), ingeschreven Latijnse School Den Bosch april 1773, tot de openbare lessen bevorderd 19 febr. 1778, waarbij hij een rede hield *De Romanorum praetore*, bleef nog een half jaar in de klas van de rector Chr. de Booy (1724-1786) en heeft misschien zijn theologische opleiding geheel aan de Illustre School te Den Bosch ontvangen. In 1785 werd hij predikant te Heerewaarden (Gld.), 4 juli 1790 te Boxtel. Een beroep naar Maastricht was in april 1793 door hem afgewezen. Bij zijn dood bleef zijn vrouw, Maria Sophia Zehender met vijf minderjarige kinderen achter. Zijn zoon Willem Dirk, „ex pago Heerewaarden”, werd 15 sept. 1806, 17 jaren oud, te Leiden voor de theologie ingeschreven. Een andere zoon, Johannes Adrianus, was 3 oct. 1790 te Den Dungen (N.B.) gedoopt.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Anoniem *Grafschrift* op David Heuvel in Ned. verzen, Boekzaal, LXXXVIII (mei 1759), 642; Boekzaal, LXXXVIII (april 1759), LXXXIX (nov. 1759), 707-708, CXXVIII (febr. 1778), 168-170, CLVI (april 1793), 425, CLVII (juli 1793), 95, (nov. 1793), 626-627; M. G. Wildeman, *Het doopboek der Ned. Herv. gemeente van Den Dungen (N.B.), 1749-1806*, Wapenheraut, VI (1902), 347-352, 524-534.

HILLEBRANDS Willem Gerard (Helvoirt, N.B., ca. 1752-Schelluinen, Z.H., 1833)

Werd 3 sept. 1770 uit de Latijnse School te Den Bosch tot de „openbare lessen” bevorderd, tegelijk met zijn klasgenoot, latere mede-student en collega als predikant Adrianus Johannes Laats (ov. 1822). Hun studie aan de Illustre School heeft echter niet langer dan een jaar geduurd: 16 sept. 1771 lieten beiden zich te Groningen voor de theologie inschrijven, Hillebrands als „Helvoirda-Sylvaduc.” (zijn vader, Johannes Marcus Hillebrands, geb. 1710, adjunct-predikant Den Dungen, N.B., 18 maart 1736, predikant Helvoirt, 24 april 1740, em. 1791, ov. Schelluinen, Z.H., 22 nov. 1797, ten huize van zijn zoon Willem Gerard), Laats als „ex pago Budel, Brabantus” (zijn vader, Henricus Jacobus Laats, geb. ca. 1702, ingeschreven voor de theologie te Leiden 13 sept. 1728, 26 jaar oud, predikant Budel en Gastel, N.B., 29 nov. 1733, ov. Budel 23 juli 1779).

Hillebrands werd 17 april 1776 toegelaten als proponent onder de classis van Den Bosch, naar het heet met academische getuigschriften van Utrecht en Groningen; van een inschrijving te Utrecht blijkt echter in het *Album Studiosorum* van de Utrechtse Hogeschool niets. Hij deed zijn intrede als predikant te Schelluinen (Z.H.) in 1777. In 1814 ging hij met emeritaat.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, CXII (sept. 1770), 371, CXXIV (april 1776), 455, CLIII (aug. 1791), 201-202, CLXV (dec. 1797), 779.

HOOGLAND Petrus ('s-Gravenhage-Doornspijk, Gld., 1680)

Trad te Den Bosch onder S. Maresius (1599-1673) twee maal in een disputatie op, eens over een logisch, eens over een ethisch onderwerp. Op 6 sept. 1649 en nog eens op 16 mei 1650 werd hij als „S. Minist. Cand.” aan de Hogeschool te Harderwijk ingeschreven. Van 1652 tot zijn dood in 1680 was hij predikant te Doornspijk (Gld.).

GESCHRIFTEN: *Disputatio de terminis*, in: S. Maresius, *Sylloge Disputationum aliquot selectiorum*, I, Gron., 1660, 132-139; *Disputatio de privata sui defensione et inculcata tutela*, t.z.p., 93-106.

LITTERATUUR: D. Nauta, *Samuel Maresius*, diss. V.U., A'dam, 1935, 164, n. 148.

HOPMAN Johan Gijsbert (ged. Den Bosch, 15 april 1749, begr. aldaar, 7 juli 1794)

Werd, na van september 1759 af de Latijnse School te Den Bosch

te hebben bezocht en 20 febr. 1766 tot de „openbare lessen” te zijn bevorderd, 22 sept. 1766 te Groningen en 14 sept. 1769 te Leiden als student in de geneeskunde ingeschreven. In 1770 stond hij de Bossche hoogleraar J. Bon (ca. 1720-1802) ter zijde bij diens onderzoek naar het optreden en de verspreiding van de rotkoorts in de Meierij en hij vond in dit onderzoek de stof voor het proefschrift, waarop hij 14 oct. 1771 te Leiden in de geneeskunde promoveerde en dat hij aan Bon als zijn leermeester opdroeg. Zijn broer Johan Reinier (ged. Den Bosch, 13 april 1753, ingeschreven Latijnse School Den Bosch aug. 1764, Hogeschool Leiden 26 april 1770, gepromoveerd in de rechtsgeleerdheid aldaar 2 juli 1774 op *De jurisdictione militari in praesidiis Belgicis*, Lugd. Bat., 1774, lid Illustre Lieve Vrouwe Broederschap 1785, ov. Den Bosch, 1 nov. 1828, ongehuwd) versierde het proefschrift met een Latijns gedicht.

Na zijn promotie bezocht de medicus Hopman enkele, niet nader genoemde universiteiten in het buitenland om vervolgens te Den Bosch de geneeskunde uit te oefenen. In 1773 en 1785 fungeerde hij als schepen. Hij is evenals zijn broer ongehuwd gebleven.

Zijn broer behoorde in 1786 tot de oprichters van de Vaderlandse Sociëteit, waarin de Bossche Patriotten zich verenigd hadden; hij zelf was eveneens de Patriottische beginselen toegedaan.

GESCHRIFT: *De febre continua putrida*, diss. Leiden, Lugd. Bat., 1771.

LITTERATUUR: Hermans, 30; De Haas, 155; Mommers, 423; Molhuysen, *Bronnen*, VI (1923), 87*, 93*; SvY, III, 303, 427; Boekzaal, CII (maart 1766), 312.

HORST Adrianus van der (plaats en datum van geboorte en sterven onbekend)

Maakte te Den Bosch van 8 sept. 1699 tot 10 aug. 1700 dictaten in de colleges van de hoogleraar in de theologie A. Martini (1654-1730). Van zijn persoon en zijn werk is verder niets bekend.

GESCHRIFT: *Dictata theologica Clarissimi Domini Martini Sylvaeducensis Professoris a discipulo ejus Adriano van der Horst conscripta anno a Virginis partu 1699*, samengebonden met: H. van Nimwegen, *Explicatio*, hs. S.A. Den Bosch.

LITTERATUUR: De Haas, 139.

HUNINGA VAN OOSTWOLDT Hemmo (Deventer, ged. 22 maart 1625, ov. vóór 1653, plaats van sterven onbekend)

Verloor reeds op twee-jarige leeftijd zijn vader, Doedo Huninga van Oostwoldt, die 24 febr. 1627 te Groningen, vanwaar de familie afkomstig was, overleed. Zijn moeder, Hester de Hertoghe (15 dec.

1608-na 1650) hertrouwde in 1628 met Maximiliaan de Sanderen, kapitein te Heusden. Daardoor is het te verklaren, dat hij in het naburige Den Bosch ter school werd gezonden. Hij trad er onder de hoogleraar S. Maresius (1599-1673) in een disputatie over een onderwerp uit de logica op. Voortzetting van de studie in het voorvaderlijk Groningen lag voor de hand. In het *Album Studiosorum* van de Groninger Hogeschool staat 9 sept. 1641 een Hemmo Huninga Groninganus, 17 jaar oud, ingeschreven, in dat van Leiden 4 nov. 1641 een student van dezelfde naam en afkomst, 20 jaar, voor de rechtsgeleerdheid. Aangezien de opgaven van de leeftijd van de ingeschrevenen in het Leidse *Album* in vele gevallen weinig nauwkeurig zijn, is het niet onmogelijk, dat wij hier met een en dezelfde persoon te doen hebben. Het is niet bekend, of Huninga aan een van genoemde Hogescholen zijn studie voltooid heeft. Ook zijn verdere, kortstondige levensloop ligt geheel in het duister. Hij was Heer op Engelum en Jellema (Fr.).

Huninga is vóór 22 mei 1646 in het huwelijk getreden met Justina Gaikinga (ov. na 1672); kinderen schijnen uit dit huwelijk niet geboren te zijn. Zijn weduwe is in 1653 hertrouwd met Asinga van Ewsma (ov. 1669).

GESCHRIFT: *Disputatio de proprio*, in: S. Maresius, *Sylloge disputationum aliquot selectiorum*, I, Gron., 1660, 171-178.

LITTERATUUR: D. Nauta, *Samuel Maresius*, diss. V.U., A'dam, 1935, 164, n. 148; L. H. Hommes, *Enkele Oldambtster en Stad-Groninger geslachten en hun verwanten in de 17de eeuw*, 7. *Huninga van Oostwoldt*, Ned. Leeuw, LXXX (1963), 105-116.

IRHOVEN Willem van (Kessel, N.B., ged. 23 nov. 1698-Utrecht, 18 nov. 1760)

Bezocht te Den Bosch de Latijnse School onder de rector B. Noortbergh (1652-1731) en volgde van 1715 tot 1717 de colleges van L. van Eybergen (1663-1738) in het Grieks, van J. Leyendecker (1668-1722) in het Hebreeuws en de filosofie, van A. Martini (1654-1730) in de theologie. Te Leiden werd hij 15 sept. 1717 voor de theologie ingeschreven, tegelijk met zijn stadgenoot, de latere predikant-hoogleraar D. Noortbergh (1698-1783). Hier bekwaamde hij zich onder P. Burman (1668-1741) in de klassieke letteren, onder J. Heyman (1667-1737) in de Oosterse talen, onder W. Senguerd (1646-1724) in de filosofie en onder H. Boerhaave (1668-1738) in de chemie. Op 7 juli 1721 behaalde hij de graad van *philosophiae doctor et liberalium artium magister*, op proefschrift *De spatio vacuo* (Lugd. Bat., 1721).

Naar het heet, zou Senguerd zijn leerling Van Irhoven als op-

volger gewenst hebben, maar deze besloot zijn academische studie te Leiden voort te zetten in de theologie en bezocht daartoe de colleges van Fr. Fabricius (1663-1738) en T. H. van den Honert (1666-1740), maar vooral die van J. van Marck (1655-1731) en J. Wesselius (1671-1745). Toegelaten als proponent onder de classis van Leiden, 2 febr. 1722, werd hij, na een beroep naar Sluis (Z.) te hebben afgewezen, 27 dec. 1722 bevestigd als predikant te Ede (Gld.). In 1724 bedankte hij voor het aanbod van een hooglerschap in de filosofie te Lingen (D.), maar 1 juli 1737 gaf hij gevolg aan een beroep naar Utrecht. Daarop werd hij 13 sept. 1737 zonder examens, intamens en publieke disputaties en zonder promotiegeld tot doctor in de theologie bevorderd, alleen op voorwaarde, dat hij de „formulieren van enigheid” van de Nederlandse kerken zou ondertekenen. Op 16 sept. d.a.v. aanvaardde hij vervolgens het hooglerschap in de theologie met een rede *De sapientiae Christianae impedimentis* (Traj. ad Rhen., 1737). Na afloop van zijn oratie werd hij ouder gewoonte door de professoren naar huis begeleid. Reeds in 1738 werd hem het rectoraat van de Utrechtse Hogeschool toevertrouwd. Hij droeg dat een jaar later over met een rede *De necessario linguarum eruditatum, antiquitatum, historiae, philosophiae, artiumque liberalium cum theologia connubio* (Traj. ad Rhen., 1739). In 1740 werd zijn leeropdracht uitgebreid met de kerkgeschiedenis. In 1759 bekleedde hij voor de tweede maal het rectoraat. Zijn overdrachtsrede handelde *De praestantia Revelationis, debitaque animorum erga eam dispositione* (Traj. ad Rhen., 1761). Kort daarna werd hij door ziekte gedwongen, zijn colleges te staken.

Hoewel als theoloog tot de school van Voetius behorend, stond Van Irhoven bekend als verdraagzaam en vredelievend. Toch raakte hij betrokken in de „zaak-Blondeel”, waardoor de Utrechtse Hogeschool in 1745 en 1746 in hevige beroering werd gebracht. Op 1 april 1745 verdedigde de Utrechenaar V. J. Blondeel ter verkrijging van de graad van doctor in de rechtsgeleerdheid een disputatie *De legibus Mosaicis*, waarin naar het oordeel van de theologische faculteit stellingen voorkwamen, die de grondslagen van de Christelijke godsdienst aantastten en in strijd waren met de goede zeden. Waarschijnlijk hebben de theologen in de geincrimineerde stellingen de natuurrechtsleer van Blondeels leermeester Abr. Wieling (1693-1746, sinds 1739 hoogleraar te Utrecht) willen treffen. Nadat senaat en vroedschap in de zaak waren gemengd, werd Blondeel na het tekenen van een hem voorgelegde verklaring van leedwezen tot doctor bevorderd, maar in een tweede uitgave van zijn geschrift nam hij een aantal lasterlijke aantijgingen, o.a. tegen Van Irhoven en diens collega in de wijsbegeerte, J. Horth-

mels (1698-1776, sinds 1742 hoogleraar te Utrecht) op. Daarop beval de vroedschap hem 29 nov. 1745 voldoening te geven aan de door hem beledigde personen en zijn verontschuldiging aan de door hem belasterden aan te bieden. Toen hij halstarrig bleef weigeren, aan dit bevel te voldoen, werd hij 2 mei 1746 van zijn Utrechts burgerschap ontzet en levenslang van alle publieke ambten in de stad uitgesloten. Een vinnig dispuut tussen Wieling en de theologische faculteit hield nog geruime tijd de belangstelling van de academische gemeenschap in de „zaak-Blondeel” gaande. Eerst met de dood van Wieling is daaraan een eind gekomen.

Van Irhoven was in mei 1725 gehuwd met Catharina Altius (ov. 1739). Uit dit huwelijk zijn acht kinderen geboren, van wie er vier op jeugdige leeftijd stierven. Bij de dood van de vader waren nog vier dochters in leven, van wie er een ongehuwd was, terwijl de andere gehuwd waren, resp. met mr. Egbert Cotius, advocaat te Utrecht, met Cornelis van Dam, predikant te Staphorst (ov.) 1757, te Linschoten (Utr.) 1766, te Oosterwijk (Z.H.) 1778, en met Johannes Leeman, predikant te Midwoud (N.H.) 1758, Amersfoort 1759, Rotterdam 1769, ov. aldaar 1766.

Na zijn eerste vrouw door de dood te hebben verloren, ging Van Irhoven 9 aug. 1746 een tweede huwelijk aan, met Debora Scheerings, weduwe van Petrus Gemmenich. Dit huwelijk is kinderloos gebleven.

Van Irhovens uitgebreide bibliotheek werd na zijn dood in zijn huis te Utrecht publiek verkocht.

GESCHRIFTEN: *Disputatio de intellectu, facultate vere activa*, Lugd. Bat., 1720, ²1738; *Disputatio inauguralis de spatio vacuo*, Lugd. Bat., 1721; *Conjectanea philologico-critico-theologica in Psalmorum titulos*, Lugd. Bat., 1728; *De gronden van het verzekerd Christendom, ofte een Christen onderwezen, beproefd en verzekerd aangaande den staat der genade en toekomstige heerlijkheid*, Utr., 1729, 's-Gravenhage, ²1737, ³1744; *De palingenesia Veterum, seu Metempsychosi sic dicta Pythagorica*, A'dam, 1733; *De sapientiae Christianae impedimentis*, Traj. ad Rhen., 1737; Vertaling door J. Altius: *Academische redenvoering over de beletzelen der Christelyke Wijsheit*, Utr., 1738; *De necessario linguarum eruditatum, antiquitatum, historiae, philosophiae, artiumque liberalium cum theologia connubio*, Traj. ad Rhen., 1739; uitgave van G. de Vries (1648-1705), *De natura Dei et humanae mentis determinationes pneumatologicae*, 6de druk, Traj. ad Rhen., 1738; uitgave van J. à Marck, *Compendium theologiae Christianae didactico-elencticum*, 6de druk, Traj. ad Rhen., 1742; Voorrede bij J. Vermeer, *Oeffening over den Heidelbergschen Catechismus*, Utr., 1750; *Canones Synodi nationalis Dordracenae, ofte Oordeel der Synode Nationaal . . . over de bekende vijf hoofdstukken der leere*, Utr., 1752, ²1788; uitgave van J. A. M. Berniera, *Compendium historiae ecclesiasticae a Reformatione usque ad nostra tempora*, 2de druk, Traj. ad Rhen., 1753; *De praestantia Revelationis, debitaque animorum erga eam dispositione*, Traj. ad Rhen., 1761; *Quid sibi velit enunciatum, quo Cretenses dicuntur γαστέρες ἀγαθὰ, Tit., I, 12 et quid per ἔθημα ἀγρόν Math., XII, 36, sit intelligendum*,

in: *Collectio opusculorum historico-philologico-theologicorum*, I, 4, Bremen, 1768.

LITTERATUUR: ABW, IX, 32-33; NNBW, VIII, 904; Glasius, II, 193-195; BWPG, IV, 467-471; Fr. Burman, *Oratio funebris in obitum G. Irhovii*, Traj. ad Rhen., 1760; Vertaling door K. M. van Eelde, met lijkgedichten, door o.a. de vroegere Bossche predikant-hoogleraar A. Velingius (1721-1803), sinds 1759 predikant te Heusden, Utr., 1760; J. de Vooght, C. H. Ballot, A. J. Callenfels, P. Kaas, L. Bonn, *Lijkzangen „Reverere Dei ministros”*, Utr., 1760; Kernkamp, *Acta*, II, 350-351 (Een afbeelding van de stoet, die Van Irhoven na zijn oratie naar huis begeleidde, in: G. W. Kernkamp, *De Utrechtsche Academie, 1636-1815*, Utr., 1936, tussen blz. 140 en 141); G. A. Evers, *Lijst van gedrukte stukken over de Rijksuniversiteit te Utrecht*, Utr., 1937, 126-127, 130; Boekzaal, XCII (febr. 1761), 206-219; Molhuysen, *Bronnen*, IV (1920), 281*. - Over de „zaak-Blondeel”: Kernkamp, *Acta*, II, 391-402; dez., *De Utrechtsche Academie*, 155-156, 319, 326, Evers, *t.a.p.*, 127-129; W. B. S. Boeles, *Franeker*, II, Leeuw., 1879, 427-428; W. J. A. J. Duynstee, *Geschiedenis van het natuurrecht en de wijsbegeerte van het recht in Nederland*, A'dam, 1940, 49-51; F. Sassen, *Johannes Horthemels, de laatste „Aristotelische” hoogleraar te Utrecht*, A'dam, 1961, 40; Y. H. Rogge, *Cornelis Walraven Vonck*, Oud-Holland, XVII (1899), 95-119.

JELLICO Abraham (ged. Den Bosch, 27 sept. 1717-Maassluis, 3 april 1797)

Schreef als student in de theologie in 1739 een „Grafscript” in Nederlandse verzen bij het Levensbericht van L. van Eybergen (1663-1738), in 1741 bij dat van G. U. Roemer (1672-1741), beiden zijn leermeesters aan de Illustre School.

Op 20 sept. 1742 liet hij zich, onder opgave van een leeftijd van 24 jaar, aan de Leidse Hogeschool voor de theologie inschrijven. Na reeds 9 oct. 1743 tot de openbare predikdienst te zijn toegelaten, kreeg hij pas 9 jan. 1746 zijn eerste predikantsplaats, te Aalburg en Heesbeen (N.B.). Vandaar ging hij 27 febr. 1752 naar Schip-luiden (Z.H.), waarheen hij bij loting beroepen was, en na nog hetzelfde jaar een ernstige ziekte te hebben doorstaan, heeft hij daar het predikambt bekleed, tot hem in 1776 emeritaat werd verleend. Hij vestigde zich toen te Maassluis, waar hij ongehuwd is overleden.

GESCHRIFTEN: *Grafscript* op L. van Eybergen, Boekzaal, XLVIII (jan. 1739), 123-124; *Grafscript* op G. U. Roemer, Boekzaal, LII (april 1741), 456-457.

LITTERATUUR: Boekzaal, LVII (oct. 1743), 467, LXI (nov. 1745), 626, LXXIV (jan. 1752), 99, LXXV (aug. 1752), 245, CLXIV (april 1797), 453.

JELLICO Johannes (ged. Den Bosch, 23 sept. 1708-Bergen-op-Zoom, 10 mei 1744)

Oudere broer van Abraham Jellico (1717-1797), die voorafgaat.

Doorliep in Den Bosch de Latijnse School en werd daarna aan de Illustre School onderwezen door L. van Eybergen (1663-1738) in het Grieks, door B. Binet (ca. 1668-1738) in het Hebreeuws en de filosofie, door A. Martini (1654-1730) in de theologie. Hij rondde zijn kennis in die vakken af onder leiding van D. B. Cassius, sinds 1723 predikant te Zoelen (Gld.) en sinds 1725 tevens derde predikant te Tiel, em. 1775, ov. 1783. Op 22 april 1727 liet hij zich te Leiden voor de theologie inschrijven. Daar volgde hij de colleges van J. Wittichius (1677-1739) in de filosofie, van A. Schultens (1686-1750) in de Oosterse talen en vooral van Fr. Fabricius (1663-1738) en T. H. van den Honert (1666-1740) in de theologie. In 1730 werd hij onder de classis van Den Bosch als proponent toegelaten. Hij werd bevestigd als predikant te Hendrik-Ido-Ambacht (Z.H.), 31 mei 1731 en te Bergen-op-Zoom, 1 mei 1740. In 1742 overkwam hem een ongeluk, waardoor hij niet meer in staat was zijn predikdienst te vervullen. Na een bezoek aan enkele bekende geneesheren in Den Haag scheen er beterschap in te treden, maar spoedig stortte de zieke weer in en binnen twee jaren maakte het opgelopen letsel een einde aan zijn leven.

In 1740 was Jellico in het huwelijk getreden met Filipina Vermaet. Uit dit huwelijk zijn twee dochters geboren: Wilhelmina en Jacoba.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, LIX (juni 1744), 698-703.

JONGH Johannes Cornelius de (Waalre, N.B., 11 juli 1695-Oirschot, N.B., 13 dec. 1768)

Deed zijn eerste klassieke vorming op aan de Latijnse School te Eindhoven en zette die in 1711 voort aan de Latijnse School te Den Bosch. Van 1713 tot 1715 volgde hij colleges van de hoogleraren L. van Eybergen (1663-1738), J. Leyendecker (1668-1722), B. Massing (1652-1720) en A. Martini (1654-1730). Op 30 sept. 1715 werd hij te Leiden voor de theologie ingeschreven. Daar waren Fr. Fabricius (1663-1738) en T. H. van den Honert (1666-1740) zijn leermeesters. Na in 1718 als proponent onder de classis van Eindhoven te zijn toegelaten, werd hij 7 aug. 1718 predikant te Valkenswaard en Dommelen (N.B.) en 27 juni 1723 te Son en Breugel (N.B.). Per 16 juni 1768 werd hem emeritaat verleend, waarvan hij slechts enkele maanden heeft kunnen genieten. Hij werd begraven in het koor van de St. Pieterskerk te Oirschot.

De Jongh is in oktober 1725 gehuwd met Elisabeth Catharina van Altena, die hem overleefde met vijf zonen en drie dochters. Zijn dochter Jacoba was getrouwd met Dionysius Franciscus Moor-

rees, geb. 3 juni 1722, predikant Mill (N.B.) 25 juni 1747, Stevensweert (Lb.) 19 dec. 1751, ov. 28 dec. 1776.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, CVIII (dec. 1768), 746, CX (aug. 1769), 176-182, CXXVI (jan. 1777), 77.

KEESEL Anthony Willem de (Den Bosch, 2 jan. 1702-Valkenswaard, N.B., 5 dec. 1745).

Doorliep de Latijnse School in zijn geboorteplaats en volgde daarna, naar het zeggen van zijn levensbeschrijver, gedurende drie jaren de colleges van de hoogleraren B. Massing (1652-1720), L. van Eybergen (1663-1738), J. Leyendecker (1668-1722) en A. Martini (1654-1730). Hij werd echter reeds 24 juni 1719, onder opgave van een leeftijd van 20 jaren, te Leiden voor de theologie ingeschreven. Hier werd hij gevormd door Fr. Fabricius (1663-1738) en T. H. van den Honert (1666-1740). Op 6 aug. 1721 werd hij onder de classis van Den Bosch als proponent toegelaten, maar pas 28 nov. 1723 kreeg hij zijn eerste predikantsplaats, te Valkenswaard en Dommelen (N.B.), waar hij tot zijn dood gevestigd is gebleven; sinds 1743 werd hij door aanhoudende ziekte in zijn dienstwerk belemmerd.

De Keesel is in 1723 gehuwd met Aletta Pinxternagel, die hem overleefde. Een van hun zes kinderen is jong gestorven. Zijn oudste zoon, Samuel (Valkenswaard, ca. 1724-Oerle, N.B., 17 nov. 1771) is ingeschreven te Leiden 19 sept. 1744, werd proponent 18 april 1747, deed zijn intrede als predikant te Bakel (N.B.) 18 febr. 1748 en ging vandaar 25 juli 1751 naar de gecombineerde gemeenten van Oerle, Zeelst, Wintelre en Meerveldhoven (N.B.), waar hij tot zijn dood het predikambt heeft uitgeoefend. Hij was ongehuwd.

De Keesels jongste zoon, Johannes (Valkenswaard, ca. 1734-Bergeijk, N.B., 2 april 1808) werd in febr. 1747 aan de Latijnse School in Den Bosch ingeschreven. In het *Album Studiosorum* van de Leidse Hogeschool, waar zijn vader en zijn broer Samuel gestudeerd hadden, komt zijn naam niet voor. Misschien heeft hij in verband met het vroegtijdig sterven van zijn vader zijn gehele opleiding tot de predikdienst in Den Bosch genoten. Zijn zwager Henricus Kooken (pred. Lommel, Belg. Lb. 13 oct. 1743, Valkenswaard en Dommelen 7 mei 1747, em. 1796) bevestigde hem 19 oct. 1760 als predikant te Bakel, waar ook zijn broer eens gestaan had.

In de vergadering van de classis van Peel- en Kempenland, 23/24 juni 1767, beklagde Johannes de Keesel zich over het frequente en langdurige luiden van de klokken van de grote toren door de Bakelse Katholieken, met name bij begrafenissen en bij

voorkeur op zondag. Daardoor werd hem naar zijn zeggen niet alleen persoonlijk overlast aangedaan — hij woonde vlak onder de toren en werd door het klokgelui gehinderd in de voorbereiding van zijn zondagse middagpreek — maar er ontstond ook verwarring met het luiden voor de Protestantse kerkdiensten en het werkte de „superstitie” in de hand, daar de „Roomsgezinden” geloofden, dat begraven op zondag de ziel van de overledene ten goede kwam. Het is niet bekend, of de classis naar aanleiding van deze klacht bij de overheid op het nemen van repressieve maatregelen heeft aangedrongen. De Keesel zal blij zijn geweest, toen hij Bakel kon verlaten en 10 sept. 1769 zijn intrede kon doen te Bergeijk. Hier werd hij echter herhaaldelijk lastig gevallen door „Bokkerijders”, die hem en zijn gemeente onder bedreiging met brandstichting en doodslag aanzienlijke geldsommen trachtten af te persen. Door versterking van de dag- en nachtwachten werd aan deze overlast een eind gemaakt.

Ingevolge de nieuwe wettelijke bepalingen werd de kerk van Bergeijk, van ouds toegewijd aan de H. Petrus, 30 oct. 1798 aan de Katholieken, die vrijwel de gehele bevolking van het plaatsje uitmaakten, gerestitueerd. De Keesel verrichtte voortaan de diensten voor zijn minuscule gemeente in zijn eigen huis. Op 31 dec. 1805 werd hem emeritaat verleend; 26 mei 1806 nam hij afscheid van zijn gemeente, maar hij bleef te Bergeijk gevestigd. Uit zijn huwelijk met Margaretha Dolleman zijn geen kinderen geboren.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, LXII (jan. 1746), 95-104, LXIV (april 1747), 460, LXXIII (aug. 1751), 226, XCI (juli 1760), 100, CXIV (dec. 1771), 750-751, CLXXXII (mei 1806), 530, CLXXXIII (aug. 1806), 218, CLXXXVI (april 1808), 396; H. N. Ouwering, *Klokkengelui en begrafenissen te Bakel, Tax.*, I (1894), 209-211; J. Anspach, *De predikanten der Nederduitsche Hervormde gemeente te Bergeijk c.a., Tax.*, IX (1902), 145-152.

KEMP François Adriaan van der (Kampen, 4 mei 1752—Olden Barneveld-Trenton, U.S.A., 7 sept 1829)

Kreeg als officierszoon reeds in 1764 een aanstelling als cadet van de infanterie, maar had tevens gelegenheid, in de opeenvolgende garnizoensplaatsen van zijn vader, Zutphen, Zwolle, Den Bosch (1766) de Latijnse School te bezoeken. In 1769 nam hij definitief ontslag uit de militaire dienst, ten einde zijn studie te kunnen voortzetten. In Den Bosch werd hij 3 sept. 1770 tot de „openbare lessen” bevorderd, maar reeds eerder had hij het onderwijs gevolgd van de hoogleraren G. A. de Chauffepié (1722-1773), in het Grieks, en C. de Witt (1695-1771), in het Hebreeuws. Op 13 sept. 1770 werd hij te Groningen als student ingeschreven. Hij bezocht daar

de eerste twee jaren de colleges van J. de Rhoer (1720-1813) in Latijn en Grieks, van N. Schroeder (1729-1798) in Oosterse talen, van J. J. le Sage ten Broek (1742-1823) en F. A. Widder (1724-1784) in wijsbegeerte, in het derde jaar die van P. Camper (1722-1789) in plantkunde en van P. Chevalier (1722-1796) in kerkgeschiedenis. Sterke indruk maakten op hem de natuurrechtelijke theorieën van de veelomstreden F. A. van der Marck (1719-1800), van 1758 tot 1773 en van 1795 tot 1800 hoogleraar in de juridische faculteit. In het conflict, dat rond Van der Marck en zijn denkbeelden te Groningen ontbrandde, was hij een van diens meest toegewijde aanhangers en verdedigers. Nadat hij vanwege zijn eigen onrechtzinnige, naar het deïsme neigende opvattingen door een kerkelijke rechtbank van predikanten en hoogleraren ter verantwoording was geroepen, besloot hij in 1773 zijn studie te Groningen te staken. Om in zijn eerste levensonderhoud te kunnen voorzien — zijn studie was tot dan toe door een bloedverwant bekostigd — ging hij over tot publieke verkoop van zijn aanzienlijke bibliotheek. Een hem aangeboden studietoelage aan het Remonstrants Seminarium te Amsterdam wees hij af, maar 13 oct. 1773 deed hij met steun en onder aanmoediging van de hoogleraar H. Oosterbaan (1736-1807, NNBW, II, 1025-1026, ABW, XIV, 147-148) zijn intrede in de Doopsgezinde Kweekschool te Amsterdam, waar hij de weg naar een rechtzinnige opvatting van de Christelijke openbaring terugvond, zodat hij 18 dec. 1775 het proponentsexamen in de Doopsgezinde Sociëteit kon afleggen. Na beroepen naar Goes (Z.) en naar Makkum (Fr.) te hebben afgewezen, werd hij in juli 1776 Doopsgezind predikant te Huizen (N.H.), 13 nov. 1777 te Leiden. Daar had hij zich reeds 14 oct. 1777 als „V.D.M. inter Baptistas” aan de Hogeschool laten inschrijven. Ook oefende hij te Leiden de geneeskundige praktijk uit.

Intussen was de belangstelling van Van der Kemp zich gaan richten op de politieke situatie in de Nederlanden en had hij zich gewonnen gegeven aan de anti-stadhouderlijke en democratische denkbeelden van de Patriotten. In woord en geschrift en zelfs op de kansel gaf hij van zijn zienswijze blijk. Tot de leider van de democratische Patriotten, J. D. Baron van der Capellen tot den Pol (1741-1784) stond hij in nauwe betrekking. Hij bezocht Van der Capellen herhaaldelijk in diens kasteel te Appelteren (Gld.) en voerde vertrouwelijke opdrachten voor hem uit. Aan J. Adams (1735-1826), de latere president van de Verenigde Staten, schreef Van der Capellen dd. 16 oct. 1780 over Van der Kemp: „Il a beaucoup de connaissances, de la droiture et une intrepidité que l'on ne chercheroit pas chez un predicateur Mennonite” (Brieven, 200).

Te Leiden trad de Doopsgezinde predikant op als leider en honoraire lid van het vrijcorps „Voor vrijheid en vaderland” en hij oefende zich in dit gezelschap geregeld in de wapenhandel. In 1785 vertrok hij met verlof van zijn kerkeraad uit Leiden om, naar hij het voorgaf, in Den Bosch enige familie-aangelegenheden te gaan regelen. Hij kwam echter niet verder dan Wijk-bij-Duurstede, waar hij weldra als kapitein een commando in het corps groene jagers „Pro pace et bello” op zich nam. Ook te Heusden wist hij een dergelijk corps opgericht te krijgen. Na de Orangistische reactie in 1787 werd hij gevangen gezet, eerst te Amersfoort, later te Utrecht, maar hij werd vrij spoedig tegen borgtocht in vrijheid gesteld, op voorwaarde, dat hij zo snel mogelijk het land zou verlaten.

Na in november 1787 definitief zijn ontslag te hebben genomen als Doopsgezind predikant te Leiden vertrok hij met zijn gezin via Antwerpen, Brussel en Le Havre naar Noord-Amerika, waar hij bij aankomst op 4 mei 1788 door de politieke leiders van de jonge republiek vriendelijk en gastvrij werd ontvangen. Reeds op 26 febr. 1789 verkreeg hij met vrouw en kinderen het Amerikaanse burgerschap. Verschillende pogingen om voor zichzelf en de zijnen in de landbouw een behoorlijk levensonderhoud te verdienen mislukten. In 1797 kreeg hij te Olden Barneveld (later genaamd Trenton, nu Barneveld, in de staat New-York) op een Nederlandse onderneming een eenvoudige betrekking, die hem tijd liet voor studie en publicaties. Hier is hij geestelijk geheel tot rust gekomen. Ook zijn pastorale ijver leefde weer op: hij organiseerde in zijn woonplaats een kleine Protestantse gemeente en leidde godsdienst-oefeningen in zijn huis. Het herstel van de Nederlandse onafhankelijkheid en de terugkeer van het eens zo verfoeide Huis van Oranje juichte hij toe. In 1820 verleende de Universiteit van Harvard hem een ere-doctoraat in de rechtsgeleerdheid. Hij was lid van de Philosophical Society of Philadelphia, van de Academy of Arts and Sciences (Boston) en van de Academy of Philosophy and Literature (New-York).

Van der Kemp was 20 mei 1782 te Nijmegen gehuwd met Reiniera Johanna Engelberta Vos (Nijmegen, 16 dec. 1761—Olden Barneveld, 6 sept. 1828). Hun drie kinderen waren: Jan Jacob, geb. Leiden, 22 april 1783, hoofdagent van de Holland Land Company te Philadelphia, gehuwd aldaar met Frances Taylor, later met Eliza Hepburn; Cuneira Engelbartha (Leiden, 17 febr. 1785—Olden Barneveld, 3 jan. 1868); Pieter, geb. Kingston, U.S.A., oct. 1789. De twee laatsten zijn ongetrouwd overleden.

GESCHRIFTEN: *Bedenkingen en bezwaren door de Wel-Eerwaarde Classis van Rechtzinnighuizen overgegeven aan de Godzalige Heren bewindhebbers der aan-*

genomen leere op en tegen het leeraren der wijsgeerte op de rechtzinnige Hoge Scholen, Groningen, 1772; *Aenmerkingen over de Verklaering der Unie van Utrecht door den Wel-edelen Heere en Meester Pieter Paulus, in drie brieven aan een Heer van Regeering geschreven door E(en) H(ollandsch) I(ngezetene)*, Leiden, 1778, ²1781; *Lierzang aan de vrije Friezen bij gelegenheid van het inleveren van een Protest tegen de bepaalde Convoyen*, Leiden, 1780; *Verzameling van stukken tot de Vereenigde Nederlanden betreffende* (ps. Junius Brutus secundus Friso), Ldn., 1780; *Verzameling van stukken tot de dertien Vereenigde Staten van Noord-Amerika betreffende*, Ldn., 1781; *Een elftal kerkelijke redevoeringen*, Ldn., 1782; *Een vijftal leerredenen op Bedestonden*, Ldn., 1783; *Het gedrag van Israël en Rehabeam, ten spiegel van volk en vorst, in eene Leerrede over I Kon., XII, 3b-20a*, Ldn., 1783; *Magazijn van stukken tot de militaire jurisdictie betreffende*, 8 dln., Utrecht, 1783; *Nalezing op Stukken tot de militaire jurisdictie betreffende*, Utr., 1785; *Stukken over de drostendiensten in Overijssel*, Ldn., 1785; *Historie der admmissie in de Ridderschap van Overijssel van Jhr. Johan Derk van der Capellen, Heer van den Poll*, Ldn., 1785; *Vaderlandsche zangen van Junius Brutus en Junius Batavus*, Ldn., 1787; *Lofrede op George Washington* (vert. uit het Engels: *Eulogy of George Washington on the 22nd Febr. 1800 at Oldenbarneveld Oneida County State of New York*, hs. UBL, Luzac K.U.), Ldn., 1800; *Redevoering ter gedachtenis der roemrijke gebeurtenis van de verlossing der Nederlanden van de Fransche heerschappij*, Ldn., 1816; *Twenty eight volumes of Translations from the Dutch Colonial Records of the State of New York (1638-1674)*, New-York, 1817-1822; talrijke artikelen in de tijdschriften *De politieke krayer*, *De Post van den Neder-Rhyn*, *L'observateur français*, enz.; andere, anoniem verschenen geschriften, die waarschijnlijk van zijn hand zijn, bij BWPG, IV, 414-417.

BRIEVEN: Tien brieven van Van der Kemp aan J. Luzac (1746-1807), UBL, Luzac K.U.; brieven van en aan Van der Kemp aan en van: Th. Jefferson (1743-1826), J. Clinton (1733-1812), J. Adams (1735-1826), De Witt Clinton (1769-1828) en P. Vreede (1750-1837) bij Lincklaen Fairchild, *passim*.

LITTERATUUR: ABW, X, 104-107; NNBW, VIII, 953-958; Glasius, II, 235-236; BWPG, IV, 706-718; Mennonitisches Lexikon, II, 481; Mennonite Encyclopedia, III, 164; S. Blaupot ten Cate, *Geschiedenis der Doopsgezinden in Holland*, A'dam, 1847, II, 12-13; N. van der Zijpp, *Geschiedenis der Doopsgezinden in Nederland*, Arnhem, 1952, 177; L. G. le Poole, *Bijdragen tot de kennis van het kerkelijk leven onder de Doopsgezinden te Leiden*, Ldn., 1905; G. W. Vreede, *De laatste levensjaren van F. A. van der Kemp*, Aant. en Verh. Prov. Utrechtsch Genootschap, 1862, 34-44; M. Onnes, *De vermanerpatriot François Adriaan van der Kemp*, Doopsgezinde Bijdragen, XLVII (1907), 99-151; J. Hartog, *Een vurig Patriot (F. A. van der Kemp)*, De Gids, XIV (1876-IV), 401-446, herdrukt in: J. Hartog, *Uit de dagen der Patriotten*, A'dam, 1896, 50-105; H. Lincklaen Fairchild, *Francis Adrian van der Kemp (1752-1829), An Auto-biography together with Extracts from his Correspondence*, New-York-London, 1903; Frans *Spotliedje* op v. d. Kemp, Navorscher, VI (1856), *Naschriften* hierop, t.z.p., VII (1857), 57-58, 117; J. Lindeboom, *Frederik Adolf van der Marck, Een achttiende-eeuwsch leeraar van het natuurrecht*, 's-Gravenhage, 1947; W. J. A. J. Duynstee, *Geschiedenis van het natuurrecht en de wijsbegeerte van het recht in Nederland*, A'dam, 1940, 51-58; M. de Jong, *Joan Derck van der Capellen*, diss. A'dam, G.U., Groningen-den Haag, 1921, 101-105, 293-295, 410, 413-416; W. H. de

Beaufort, *Brieven van en aan J. D. van der Capellen van de Poll*, Utrecht, 1879; J. Sillem, *Aanhangsel . . .*, t.z.p., 1883.

KIES DE VLIAGER Carel Johan (Den Bosch, 31 dec. 1746, plaats en datum van sterven onbekend)

Werd in februari 1758 ingeschreven aan de Latijnse School in Den Bosch en 20 febr. 1766 naar de Illustre School bevorderd, waarbij hij een rede uitsprak *De artis poëticae praestantia et dignitate* (niet gedrukt). Op 19 sept. 1766 werd hij, onder opgave van een leeftijd van 19 jaren, als alumnus van het Staten-College te Leiden voor de theologie ingeschreven. Twee maanden later, 17 nov. 1766 schreef hij in het *Album Amicorum* van zijn medestudent Hendrik Weyland:

„Cur cupis ut numerer communes inter amicos
Cum vix saxa queant sola tenere fidem.”

In de eerstvolgende jaren is zijn spoor niet meer na te gaan. Wij weten niet, of hij te Leiden of elders zijn theologische studie tot een goed eind heeft gebracht, het proponentsexamen heeft afgelegd en het predikambt heeft bekleed. Op 18 sept. 1786 liet hij zich, onder opgave van een leeftijd van 36 jaren te Leiden voor de rechtsgeleerdheid inschrijven; onder dagtekening van 13 juli 1790 komt zijn naam voor de derde maal in het Leidse *Album Studiosorum* voor: hij heet dan 40 jaar oud en wordt opnieuw voor de rechtsgeleerdheid ingeschreven. Zijn verdere loopbaan ligt geheel in het duister.

De toevoeging „Kies” aan de familielaan „de Vlieger”, die hem reeds bij zijn doopsel op 1 jan. 1747 in de Grote Kerk te Den Bosch werd toebedeeld, is de naam van zijn grootmoeder, Agneta Kisch of Kies (ged. Rosmalen, N.B., 19 juli 1654), gehuwd 17 sept. 1679 met Carel de Vlieger (Den Bosch, 15 oct. 1650-1 oct. 1709), van 1679 tot 1709 praeceptor aan de Latijnse School in Den Bosch.

GESCHRIFT: bovengenoemd versje.

LITTERATUUR: Boekzaal, CII (maart 1766), 312; *Album Amicorum H. Weyland*, BPL, 278, f. 100; *Familie-aanteekeningen de Vlieger*, De Wapenheraut, XIII (1909), 13-15; *Familie-aanteekeningen Kisch*, t.z.p., 54-55; *Geslachten Kisch en de Vlieger*, t.z.p., 61-65; *Familie-aanteekeningen de Vlieger-Kisch*, t.z.p., 80-82; De Haas, 63, 65, 70, 258.

KLAD Jan Willem (Wadenoyen, Gld., datum van geboorte, plaats en datum van sterven onbekend)

Werd in augustus 1760 aan de Latijnse School in Den Bosch ingeschreven en 20 febr. 1766 tot de „openbare lessen” bevorderd.

Het is niet meer na te gaan, welke lessen hij aan de Illustre School gevolgd heeft; waarschijnlijk heeft hij daar zes jaren gestudeerd. Eerst in 1772 werd hij ingeschreven aan de Hogeschool te Utrecht, zonder vermelding van faculteit, terwijl zijn broer Herman Frans 7 september van hetzelfde jaar zijn intrede deed in de Gelderse Hogeschool te Harderwijk als student in de letteren. Zijn verdere loopbaan is niet meer te volgen.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, CII (maart 1766), 312.

KLOEK Carel (Den Bosch, ged. 30 oct. 1695-Berlicum, N.B., 26/27 nov. 1755)

Heeft waarschijnlijk geheel zijn opleiding tot het predikambt aan de Illustre School ontvangen. A. Martini (1654-1730), B. Massing (1652-1720), L. van Eybergen (1663-1738), J. Leyendecker (1668-1722) en G. U. Roemer (1672-1741) waren zijn professoren. Hij werd 7 april 1717 toegelaten als proponent, maar bleef werkeloos, tot hij 29 dec. 1720 door zijn vroegere Bossche leermeester A. Martini bevestigd werd als predikant te Berlicum, Middelrode en Kaathoven (N.B.). In 1748 werd hij door verval van krachten genoodzaakt, zijn werk te staken. De dienst werd waargenomen door proponenten, tot hem 4 juni 1752 een adjunct werd toegevoegd in de persoon van Dirk Pagez (Fort Antonyschans, 1723-Amsterdam, 1803, gehuwd, Rosmalen, N.B., 3 aug. 1749 met Johanna van Wesel), sinds 11 mei 1749 predikant te Hooge en Lage Mierde en Hulsel (N.B.). Na de dood van Kloek viel aan Pagez de functie van predikant te Berlicum c.a. toe. Hij is daar werkzaam gebleven tot zijn emeritaat in 1802.

Carel Kloek is in 1723 te Berlicum gehuwd met Anna Mechteld de Blanckendael, dochter van zijn voorganger als predikant te Berlicum, Arnold de Blanckendael (pred. Kessel, N.B., 1694, Berlicum, 4 oct. 1719, ov. 1720, gehuwd te Rixtel, N.B., 29 oct. 1703 met Anna Hermanna Schuyl, kleindochter van de Bossche en Leidse hoogleraar F. Schuyl, 1619-1669).

Anna Mechteld de Blanckendael erfde van haar vader het „Huis op het Beekveldt” te Berlicum, dat zij mee ten huwelijk bracht, en was met haar broer, mr. Nic. de Blanckendael, eigenares van een huis in de Kerkstraat in Den Bosch.

Kloeks dochter Arnoldina (Berlicum, ged. 17 juni 1725, begr. 16 aug. 1757) trouwde te Berlicum, 7 sept. 1756 met Arnold van Galen, drossaard van Berlicum (Terheyden, N.B., 1729-Berlicum, 29 febr. 1820). Hij hertrouwde te Berlicum, 20 mei 1760, met Johanna Jacoba Walraven (Den Bosch, ged. 9 jan. 1737-begr. 14

april 1785) en nogmaals, Den Bosch, 9 juni 1790, met Maria Rosendaël (Den Bosch, ged. 6 dec. 1750–9 juni 1838).

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, LXXXI (dec. 1755), 734–737; Tax., XX (1913), 131, n. 4; SvY, II, 339; *Extracten uit het Trouwboek der Herv. gemeente te Rosmalen-Empel*, Tft. v. Noordbrabantsche Geschiedenis, III (1885–1886), 92; Mommers, 382; H. N. Ouwerling, *Predikanten der voormalige Gereformeerde gemeente te Kessel in 't Kwartier van Maasland*, Tax., XXIII (1916), 52; J. J. M. Heeren, *Extracten uit de ondertrouwboeken der Ned. Herv. kerk te Helmond*, Tax., XXXV (1928), 198.

KLOEK Gerard (Den Bosch, 2 jan. 1687–Sprang, N.B., 27 sept. 1767)

Oudere broer van Carel Kloek (die voorafgaat). Is waarschijnlijk, na de Latijnse School te Den Bosch te hebben doorlopen, evenals zijn broer uitsluitend aan de Illustre School voor het predikambt opgeleid. Daar had hij B. Massing (1652–1720), L. van Eybergen (1663–1738) en A. Martini (1654–1730) als leermeesters. Na in 1709 als proponent te zijn toegelaten, werd hij reeds 24 november van hetzelfde jaar bevestigd als predikant te Sprang (N.B.). In 1765 gold hij als de oudste dienstdoende predikant in de Zeven Provinciën en de Generaliteitslanden. Hij werd echter 22 juni 1766 getroffen door een beroerte, die hem alle verder werken onmogelijk maakte. Tot zijn dood is hij in zijn pastorie blijven wonen.

Kloek was twee maal getrouwd. Eerst met Catharina de Haan, die hem behalve verschillende jong gestorven kinderen twee zonen en vier dochters schonk: Marcus (die volgt) en Johannes, Agneta, Catharina, Anna Maria en Jacoba; de geboorte van de laatste, een tweeling, kostte de moeder in 1730 het leven. In 1733 hertrouwde Kloek met Lucretia de Sille; ook uit dit huwelijk zijn verschillende kinderen jong gestorven. Zijn dochter Maria trouwde met Bernard Oerlemans, drossaard van Loon-op-Zand (N.B.).

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, CI (dec. 1765), 652; CVI (nov. 1767), 634–636.

KLOEK Marcus (Sprang, N.B., 20 febr. 1725–Leende, N.B., 4 jan. 1760)

Zoon uit het eerste huwelijk van Gerard Kloek (die voorafgaat). Werd in het ouderlijk huis door zijn vader onderwezen in de klassieke talen en het Hebreeuws, in de gronden van de godsdienst en de beginselen der theologie. Daarna volgde hij aan de Illustre School de lessen van H. G. Clemens (1701–1772) en C. de Witt

(1695-1771) en hij zette zijn studie voort te Leiden, waar hij 16 juli 1744 als „Spranga-Batavus”, 20 jaren oud, voor de theologie werd ingeschreven. J. van den Honert (1693-1758), J. Alberti (1698-1762) en B. de Moor (1709-1780) waren zijn leermeesters.

In 1750 werd Kloek als proponent belast met de waarneming van de dienst van E. van Sprang, sinds 18 oct. 1729 predikant te Leende (N.B.), die in 1738 wegens krankzinnigheid ontslagen was, maar te Leende was blijven wonen. Toen Van Sprang 24 maart 1757 was overleden, werd Kloek 23 oct. 1757 te Leende aangesteld als adjunct van de nieuwe predikant Th. van Flodorp. Eerst toen ook deze 4 febr. 1758 overleden was, werd hij predikant in volle dienst, met volledige jaarwedde. Te Leende is hij tot zijn vroege dood werkzaam gebleven.

Op 20 oct. 1759, ruim twee maanden vóór zijn dood, was Kloek in het huwelijk getreden met Christina Hanewinkel (ged. Bergeijk, 24 april 1735), dochter van Albert Hanewinkel (1698-1764), toen em. predikant te Geldrop en Riel (N.B.), die voorafgaat, en Catharina Hermanni (ov. 1748).

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, LXXXV (nov. 1757), XC (jan. 1760), 98-101.

KRAYENHOFF Louis François (geb. Veghel, N.B., ca. 1723)

Bezocht de Latijnse School te Den Bosch onder de rector J. Jungius (ca. 1693-1764) en studeerde daarna theologie aan de Illustre School. In 1739 schreef hij als „S. S. Theol. Studiosus” een Latijns gedicht bij de inaugurale rede van de hoogleraar in de theologie H. G. Clemens (1701-1772), *Ad ideam boni theologi Jacobaeam* (Sylv. Duc., 1739), waarna hij 29 nov. 1740 onder Clemens (destijds de enige functionaris voor de theologie) in een openbare disputatione optrad. Naar het heet, had zulk een disputatione sinds zeer vele jaren in Den Bosch niet meer plaats gevonden. Hij zegde echter spoedig de studie van de godgeleerdheid vaarwel en aanvaardde 13 febr. 1741 op een salaris van f. 375, — 's-jaars een betrekking als derde praeceptor (d.i. leraar van de laagste klas) aan de Latijnse School te Den Bosch. Een jaar later, 5 april 1742, werd hij bevorderd tot praeceptor der tweede school, maar reeds in november 1742 vertrok hij naar Hoorn (N.H.) om daar de functie van conrector van de Latijnse School te gaan bekleden. In 1744 werd hij benoemd tot conrector van de Latijnse School te Dordrecht. Daar kreeg hij spoedig onenigheid met de rector der school, J. van Dam, en toen curatoren hem het zwijgen oplegden, reageerde hij met een zeer oneerbiedige openlijke „dankbetuiging”. Dit belette niet, dat hem in 1746 het rectoraat van de Latijnse School te

Gorinchem (Z.H.) werd opgedragen; hij aanvaardde dit ambt 16 febr. 1747 met een oratie in dichtvorm. In 1750 werd hem te Gorinchem ook de titel van „professor eloquentiae” verleend. In juni 1763 zag hij zich echter na herhaalde botsingen met de stedelijke regering gedwongen zijn ontslag te nemen.

In de eerstvolgende jaren is het spoor van Krayenhoff niet meer na te gaan. Op 26 november 1773 liet hij zich, onder opgave van een leeftijd van 50 jaren, te Leiden voor de rechtsgeleerdheid inschrijven, maar daarna verdwijnt hij uit de geschiedenis.

Krayenhoff was gehuwd met Sibilla Anna van Helmont. Hun zoon Rudolph Theodorus, geb. Gorinchem nov. 1751, was eerst werkzaam als ingenieur in Spanje en vertrok in 1794 als luitenant-kolonel-ingenieur naar West-Indië, waar hij reeds 29 jan. 1795 is overleden (NNBW, IX, 553).

GESCHRIFTEN: *Disputatio theologica de recto usu τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀνάγκης*, ad Luc., XVI, v. 9, Sylv. Duc., 1740; *Oratio inauguralis de usu linguae Graecae in addiscenda Latina, dicta heroico carmine*, . . . 16 febr. 1747, Gorinchemi, 1747; *Syntaxis Latina in usum serenissimi principis Wilhelmi, filii Wilhelmi Caroli Henrici Frisonis*, Gorinchemi, 1750; hieraan is toegevoegd: *Zamenstelling der Latijnsche Taal tot gebruyk van . . . Prins Willem . . .*, Gorinchem, 1750; *Korte historise en geographise beschryving des aard-kloots, tot gebruik van H.D.H. Carolina, Princesse van Oranje en Nassau*, Gorinchem, 1757; *Verhael van Behandelingen, aan L. Fr. Krayenhoff, Eloquentiae Professor en Rector der Latijnsche Scholen te Gorinchem, zedert 16 jaeren aldaar aengedaen*, 's-Gravenhage, 1763.

LITTERATUUR: NNBW, IX, 553; Ned. Leeuw, XL (1922), 83; Hermans, 58; De Haas, 82, 83, 149, n. 1; Boekzaal, LI (nov. 1740), 647-648, LXXI (nov. 1750), 625; Vaderlandsche Letteroefeningen, dl. IV, 1ste stuk (1764), 355-356; G. D. J. Schotel, *De Illustre School te Dordrecht*, Utr., 1857, 162, 234.

KREBS of **KREPS** Petrus (plaats en jaar van geboorte en sterf-
ven onbekend)

Tekende 19 aug. 1669 te Den Bosch als student in de geneeskunde met Prof. S. Schelkens (1635-1700) de notariële akte, waarbij de hoogleraar L. de Bills (1624-1669) op zijn ziekbed door de Bossche notaris A. de Velle zijn geheime methode van het balsemen liet verzegelen. Verdere levensbijzonderheden zijn van hem niet bekend.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: J. R. Jansma, *Louis de Bills en de anatomie van zijn tijd*, diss. Utrecht, Hoogeveen, 1919, 96; Sassen, *Levensber. 's-Hert.* 219-229.

KUYPERS Herman (Den Bosch, ged. 6 april 1679-Eindhoven, 19 dec. 1728)

Bezocht de Latijnse School te Den Bosch onder de rector B.

Noortbergh (1652-1731), werd door de predikant en latere hoogleraar L. van Eybergen (1663-1738) in het Hebreeuws en de wijsbegeerte onderwezen en volgde gedurende twee jaren de colleges in het Grieks van J. A. de Juge (ov. 1701) en in de theologie van A. Martini (1654-1730). Daarna zou hij, naar gezegd wordt, twee jaren te Utrecht gestudeerd hebben, maar in het *Album Studiosorum* van de Utrechtse Hogeschool komt zijn naam niet voor. Op 1 oct. 1699 werd hij, 20 jaar oud, te Leiden voor de theologie ingeschreven. In 1702 bediende hij als proponent een half jaar de gemeente van Eindhoven, maar eerst twee jaren later kreeg hij een predikantsplaats: op 4 aug. 1704 werd hij door zijn vroegere Bossche leermeester L. van Eybergen bevestigd te Mierlo en Stiphout (N.B.). Op 28 juni 1716 ging hij over naar Son en Breugel (N.B.), in 1722 werd hij door de Prinses Douarière van Oranje-Nassau, Maria Louise van Hessen-Kassel (1688-1765), weduwe van Johan Willem Friso (1686-1711), begunstigd met de collatie van Eindhoven, Strijp en Stratum; op 3 jan. 1723 werd hij daar door Prof. van Eybergen bevestigd.

Kuypers was 2 maart 1708 te Deurne (N.B.) in het huwelijk getreden met Elisabeth Cornelia (de) Caesteker; na haar dood hertrouwde hij 7 oct. 1717 te Deurne met Henderina Emmenus, weduwe van Joh. Rauwers (sinds 1699 predikant te Deurne, ov. aldaar 8 febr. 1717), en toen hij ook zijn tweede vrouw door de dood had verloren, ging hij voor de derde maal een huwelijk aan, met Catharina van Eybergen, dochter van Prof. van Eybergen en diens eerste vrouw, Gesina Hugting. Zij overleefde hem met drie kinderen.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, XXVIII (jan. 1729), 104-106; Sassen, *Levensber. 's-Hert.*, 242-245; J. J. M. Heeren, *Ondertrouwboeken der Ned. Herv. kerk te Helmond*, Tax., XXXV (1928), 198; H. N. Ouwering, *Extracten uit de oude trouwboeken van Deurne*, Tax., XXI (1914), 117, 118.

LAATS Adrianus Johannes (geb. Budel, N.B., ov. aldaar 1822)

Werd 3 sept. 1770 uit de Latijnse School van Den Bosch naar de „openbare lessen” bevorderd, tegelijk met zijn klasgenoot, latere mede-student en collega als predikant Willem Gerard Hillebrands (ov. Schelluinen, Z.H., 1833), die voorafgaat. Hun studie aan de Illustre School heeft echter niet langer dan een jaar geduurd: 16 sept. 1771 lieten beiden zich te Groningen voor de theologie inschrijven, Laats als „ex pago Budel, Brabantus” (zijn vader, Henricus Jacobus Laats, geb. Den Bosch, ca. 1702, student Leiden, 13 sept. 1728, 26 jaar oud, predikant Budel en Gastel, N.B., 29

nov. 1733, ov. Budel, 23 juli 1779), Hillebrands als „Helvoirda-Sylvaduc.” (zijn vader, Johannes Marcus Hillebrands, geb. 1710, adjunct-predikant Den Dungen, N.B., 18 maart 1736, predikant Helvoirt, N.B., 24 april 1740, em. 1791, ov. Schelluinen, Z.H., 22 nov. 1797, ten huize van zijn zoon Willem Gerard).

Als proponent in de classis van Peel- en Kempenland kreeg Laats in 1777 zijn eerste predikantsplaats te Lommel (thans Belg. Lb.); 5 dec. 1779 volgde hij zijn vader te Budel en Gastel op. Enkele jaren later, 13 juli 1783, had Laats het voorrecht, zijn oudere broer Jacob Laats (geb. Budel 1738, ingeschreven voor de theologie te Leiden, 6 sept. 1754, predikant Leende, N.B., 3 mei 1761, Son en Breugel, N.B., 3 nov. 1771, ov. Boxtel, 8 juni 1789) te mogen bevestigen als predikant te Boxtel en Esch (N.B.). Zelf is hij tot zijn dood te Budel in functie gebleven.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, CXII (sept. 1770), 371, CXXXI (aug. 1779), 242-243, CXXXIX (aug. 1783), 213, CXLVIII (juni 1789), 714.

LITH Alexander van der (Den Bommel, Z.H., ca. 1621-Terheijden, N.B., 1675)

Trad te Den Bosch onder de hoogleraar S. Maresius (1599-1673) in twee philosophische disputaties op, maar zette zijn studie voort te Leiden, waar hij 31 jan. 1640, 19 jaar oud, voor de theologie werd ingeschreven. In 1644 werd hij predikant te Dongen (N.B.); vandaar vertrok hij in 1662 naar Terheijden (N.B.), waar hij tot zijn dood het predikambt bekleed heeft.

GESCHRIFTEN: *Disputatio de philosophia in genere*, in: S. Maresius, *Sylloge disputationum aliquot selectiorum*, I, Gron., 1660, 116-121; *Disputatio de anima rationali (de animae essentia et origine)*, t.z.p., 190-200; *Blijde inkomst van Hare Doorl. Hoogheit en Vorstelijke Zoon binnen Breda*, Breda 1655 (intocht van Mary Stuart, weduwe van Willem II, 1626-1650, met haar zoon, de latere stadhouder-koning Willem III, 1650-1702, als baron van Breda).

LITTERATUUR: ABW, XI, 525; D. Nauta, *Samuel Maresius*, diss. V.U., A'dam, 1935, 164, n. 148.

LOEFF Govaert (Den Bosch, ged. 6 april 1717-Rijsoord, Z.H., 1787)

Zijn moeder, Sophia de Keesel, was misschien een zuster van A. W. de Keesel (1702-1745), die voorafgaat. Hij is waarschijnlijk uitsluitend aan de Illustre School van Den Bosch voor het predikambt opgeleid. In 1739 schreef hij als „S.S. Theol. Studiosus” een Latijns gedicht bij de inaugurale rede van de hoogleraar H. G.

Clemens (1701-1772), *Ad ideam boni theologi Jacobaeam* (Sylv. Duc., 1739), in 1741 bij de viering van het eerste eeuwfeest van de classis van Den Bosch als „M.S.S. Cand.” een gedicht in de moedertaal bij de feestrede van de hoogleraar C. de Witt (1695-1771), *De volle uitreddinge en volmakinge van Gods bedrukte kerk* ('s-Hert., 1741). Proponent sinds 8 april 1739, kwam hij 28 sept. 1740 op de nominatie voor adjunct-predikant te Vessem, Hoogeloon, Kasteren en Kneghel (N.B.), maar hij werd niet beroepen. Op 25 nov. 1742 werd hij bevestigd als predikant te Rijsoord (Z.H.). In 1749 kreeg hij een plaats op de nominatie voor de opvolging van C. de Witt (em. 20 maart 1749) als predikant te Den Bosch, maar weer ontging hem de beroeping. Tot zijn dood is hij te Rijsoord in functie gebleven.

GESCHRIFTEN: de bovengenoemde gedichten.

LITTERATUUR: Boekzaal, XLVIII (april 1739), 495, LI (oct. 1740), 545, LV (nov. 1742), 626, (dec. 1742), 729-730; Sassen, *Levensber. 's-Hert.*, 263-269.

LONG Jean le (Leiden, ged. 21 febr. 1619-Middelburg, 5 oct. 1665)

Zoon van Catherine Desmarets, oudere zuster van de Bossche hoogleraar S. Maresius (1599-1673), bij wie hij als student te Den Bosch in huis woonde. Onder zijn oom trad hij in disputaties op. Op verzoek van de Waalse kerkeraad van Den Bosch, dd. 19 april 1640 werd hij 31 mei 1640 door de Waalse synode, bijeen te Kampen, praeparatoir geëxamineerd, ten einde hem gelegenheid te geven, zich tijdens zijn verblijf in Den Bosch verder in het preken te oefenen en de plaatselijke predikant in geval van afwezigheid of ziekte te vervangen.

In november 1641 werd Le Long Waals predikant te Middelburg. Van daar uit bleef hij in contact met zijn oom Maresius, die korte tijd later tot hoogleraar te Groningen benoemd was en in 1643 definitief uit Den Bosch was vertrokken. De uitgevers van de *Effigies et vitae Professorum Academiae Groningae et Omlandiae* (Gron., 1654) lieten hem bij het portret van Maresius het volgende vers schrijven:

„Gallia quem novit, novit quem Belgica tota,
Et quo nunc felix sole Groninga micat,
Maresius parva depingitur hacce tabella:
Ars etenim in parvis pandere magna solet.”

Kort daarna zond hij aan Maresius een exemplaar toe van het anoniem verschenen werk *Praeadamitae, sive Exercitatio super versibus 12, 13 et 14 capituli quinti Epistolae divi Pauli ad Romanos*.

Quibus inducuntur primi homines ante Adamum conditi (z.p., 1655). Op zijn dringend verzoek om dit geruchtmakend boek niet onweersproken te laten is Maresius met zijn *Refutatio fabulae prae-adamiticae* (Gron., 1656) ingegaan.

De Waalse synode, in april 1657 te Breda bijeen, verzocht Le Long de medewerking van Maresius te vragen voor de stichting van een Waalse gemeente te Leeuwarden. Wij weten niet, in hoever deze aan dit verzoek gevolg heeft gegeven.

Op 1 april 1658 droeg Maresius de *Praefatio* van zijn uitgave van de *Celebriorum distinctionum tum philosophicarum tum theologiarum synopsis* van de bisschop van Poitiers, Henricus Ludovicus Castaneus (d.i. H. L. Chasteignes de la Rocheposay, ov. 30 juli 1651), waaraan hij een doorlopend commentaar had toegevoegd (Gron., 1658), aan zijn neef op.

Een huwelijksaanzoek van Le Long aan de dochter van Fr. Junius Jr. (1589–1677) werd door haar in 1645 afgeslagen. Hij trouwde 20 oct. 1646 te Middelburg met Jeanne Bourse. Uit dit huwelijk werd 13 maart 1648 te Middelburg een zoon Jean gedoopt. Na de dood van zijn vrouw trad Le Long 4 febr. 1654 te Middelburg opnieuw in het huwelijk, met Catherine van Daale. Hun dochter Marie werd 22 april 1657 te Middelburg gedoopt.

GESCHRIFT: *St. Athanase, ou traité de la nature, origine et immortalité de nos âmes et de leur estat après la mort, contre les hérétiques et Epicuriens de ce siècle*, Middelburg, 1645.

LITTERATUUR: D. Nauta, *Samuel Maresius*, diss. V.U., A'dam, 1935, 164, n. 148, 184, n. 300, 233, 328, n. 172, 387, n. 7, 519; Roulet, 13–14; Sassen, *Levensber.* 's-Hert., 190–197.

MARTINET Johannes Anthonius (Den Bosch, 1693–6 april 1739)

Bezocht in Den Bosch de Latijnse School tijdens het rectoraat van B. Noortbergh (1652–1731) en volgde colleges in Grieks, Hebreuws, wijsbegeerte en theologie bij de hoogleraren L. van Eybergen (1663–1738), J. Leyendecker (1668–1722), B. Massing (1652–1720) en A. Martini (1654–1730). Op 8 april 1712 werd hij, 19 jaar oud, te Leiden voor de theologie ingeschreven. Daar studeerde hij Oosterse talen bij de lector C. Schaaf (1649–1729), wijsbegeerte bij de hoogleraren W. Senguerd (1646–1724) en J. Bernard (1658–1718) en theologie bij de hoogleraren J. van Marck (1655/56–1731) en J. Wesselius (1671–1745). In 1715 hield hij onder Van Marck een theologische disputatie, die hij o.a. aan zijn Bossche leermeester B. Noortbergh opdroeg.

Na in 1716 als proponent te zijn toegelaten, deed hij 17 oct. 1717 zijn intrede als predikant te Deurne (N.B.). Daar nam hij 8 juli 1736 afscheid van zijn gemeente om naar Schijndel te vertrekken,

waar hij 15 juli 1736 door zijn zwager Willem Engelbert Buschman (1689-1754, NNBW, VI, 240), sinds 20 oct. 1720 predikant te Hooge en Lage Mierde en Hulsel (N.B.), gehuwd te Ravenstein 2 juli 1726 met Catharina van der Horst (geb. Den Bosch, 1689), in zijn ambt werd bevestigd. Nog geen drie jaren later is hij overleden. Enkele dagen vóór zijn dood had hij zich naar Den Bosch laten vervoeren om zich daar onder geneeskundige behandeling te stellen.

Martinet is 16 dec. 1726 te Lage Mierde gehuwd met Florentia van der Horst. Uit dit huwelijk zijn vier kinderen geboren, die alle te Deurne zijn gedoopt: Maria Catharina 19 oct. 1727, Johannes Florentius (die volgt) 17 juli 1729, Helena 15 april 1731 (gehuwd met Henricus Engelbertus Kuipers, predikant Acquoj, Gld., 1752, Veghel en Erp, N.B., 24 nov. 1771, ov. Veghel, 14 juni 1801), Wilhelmus 7 juni 1733. Martinets weduwe verhuisde in 1739, kort na zijn dood, met haar vier jonge kinderen naar Den Bosch.

GESCHRIFT: *Disputatio theologica de Korachi crimine et supplicio, ad Numer., cap. XVI, v. 1-40*, Ludg. Bat., 1740.

LITTERATUUR: Boekzaal XLII (juni 1736), 707, XLIII (juli 1736), 101, (aug. 1736), 224-225, XLIX (aug. 1739), 208-212; *Extracten uit het Doopboek der Hervormde gemeente Deurne-Vlierden-Liessel*, Tft. v. Noordbrabantsche Geschiedenis, II (1884-1885), 199-200.

MARTINET Johannes Florentius (Deurne, N.B., 12 juli 1729-Amsterdam, 4 aug. 1795)

Zoon van Johannes Anthonius Martinet (1693-1739), die voorafgaat. Bezocht van 1738 af de Latijnse School te Eindhoven, van september 1740 af die te Den Bosch en werd na zijn eerste hogere opleiding aan de Illustre School onder E. de Joncourt (1697-1765) en H. G. Clemens (1701-1772) 21 sept. 1748 als „annos academicos habens” te Leiden voor de theologie ingeschreven. Daar bekwaamde hij zich ook in de oude talen, de natuurwetenschappen en de wijsbegeerte. De theoloog-classicus J. Alberti (1698-1762) en de physicus-wijsgeer P. van Musschenbroek (1692-1761) waren zijn voornaamste leermeesters. Tot het *Album Amicorum* van zijn medestudent in de theologie, de latere Bossche hoogleraar J. C. Palier (1729-1780), met wie hij te Leiden samenwoonde, leverde hij 3 febr. 1749 een bijdrage en in 1751 versierde hij diens *Disputatio theologica de Paschate, secunda et tertia* (Lugd. Bat., 1751) met een Latijns gedicht. Ook gaf hij nog tijdens zijn studietijd met zijn oudere medestudent P. van Boeckholt (1726-1756) het werk van een anonieme schrijver, *Exegesis Passionum Jesu Christi* (Sylvae-Ducis, 1752) naar een handschrift in het licht; zij droegen het op aan hun vroegere Bossche leermeester E. de Joncourt.

Op 22 juni 1753 promoveerde Martinet te Leiden tot *artium liberalium magister et philosophiae doctor* op proefschrift *De respiratione insectorum* (Lugd. Bat., 1753). Reeds in september 1752 was hij onder de classis van Peel- en Kempenland als proponent aangenomen. In januari 1753 en nogmaals in februari 1753 kwam hij op de nominatie voor een beroep naar Heinenoord (Z.H.), maar pas in mei 1756 kreeg hij zijn eerste predikantsplaats, te Gellicum en Rhenoy (Gld.), waar hij zijn kort te voren overleden vriend P. van Boeckholt opvolgde. In oktober 1759 kwam hij in gelijke functie naar Edam (N.H.), in 1775 naar Zutphen. Daar is hij in 1795 met emeritaat gegaan, maar reeds in hetzelfde jaar is hij te Amsterdam overleden. Van zijn trouw aan de herinnering van zijn overleden vriend J. C. Palier had hij nog blijk gegeven door diens *Leerredenen over den Heidelbergschen Catechismus* (2 dln., 's-Hertogenbosch, 1792) uit te geven.

De belangstelling in de studie der natuur, vooral in die van de levende natuur, welke Martinet reeds in zijn jeugd te Deurne had opgedaan en die door zijn studie te Leiden verbreed en verdiept was, is hem heel zijn verder leven bijgebleven. Het grootste deel van zijn talrijke geschriften beweegt zich op dit gebied. Met een scherpe en systematische waarneming verbindt hij een teleologische natuurbeschouwing in de geest van de Reformatorische Verlichting. Hij was lid van de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem, van het Zeeuwsch Genootschap, het Bataafsch Genootschap te Rotterdam en het Geldersch Genootschap.

Martinet is in 1763 gehuwd met Margaretha van Ossenbergh, die hem overleefde; het huwelijk is kinderloos gebleven. Hij liet zijn aanzienlijke verzamelingen van allerlei voorwerpen op biologisch en physisch gebied na aan zijn neef Johannes Martinet Kuipers, die hij als zoon had aangenomen en in zijn huis had opgevoed. Deze was de zoon van Martinets zuster Helena en van Henricus Engelbertus Kuipers (predikant Acquoj, Gld., 1752, Veghel en Erp, N.B., 24 nov. 1771, ov. Veghel, 14 juni 1801); hij was in 1786 als proponent toegelaten, werd in hetzelfde jaar predikant te Bergen (N.H.), waar zijn oom hem in het ambt bevestigde, in 1789 te Zaandam-West, in 1802 te Groningen, ging met emeritaat in 1838 en overleed te Voorst (Gld.) in 1846.

Martinet had te Rhenoy en later te Edam vijf jaar lang bij zich aan huis zijn jeugdige bloedverwant Florentius Verster (Den Bosch, 14 aug. 1747-24 april 1802) en deze maakte onder Martinets leiding zoveel voortgang in de klassieke studiën, dat hij, na in februari 1764 aan de Latijnse School te Den Bosch te zijn ingeschreven, reeds 26 aug. 1765 naar de Academie kon worden bevorderd. Hij begon zijn hogere studie te Groningen, waar hij 19 sept. 1765 werd

ingeschreven, en zette die voort te Leiden, waar hij 20 sept. 1769 als student in de geneeskunde in het *Album Studiosorum* werd opgenomen. Op 6 aug. 1772 promoveerde hij te Leiden in de geneeskunde op proefschrift *De salivae in digestionem usu* (Lugd. Bat., 1772), dat hij aan Martinet, toen predikant te Edam, opdroeg. In zijn geboortestad oefende hij de geneeskundige praktijk uit en fungeerde hij als raad en schepen. Hij was 12 nov. 1780 in de Waalse kerk te Den Bosch gehuwd met Antonia Emilia van Heurn (ged. Den Bosch, 11 jan. 1756-14 april 1795) en hertrouwde 12 oct. 1795 te 's-Gravenhage met Sabina Willemmina Mollerus ('s-Gravenhage, 29 jan. 1752-Oisterwijk, N.B., 17 dec. 1822).

GESCHRIFTEN: *Dissertatio philosophica inauguralis de respiratione insectorum*, Lugd. Bat., 1753; *Tien predikatiën . . . door Ph. Doddridge* (1702-1751, DNB, XV, 158-164), *uit het Engelsch vertaald*, Leiden, 1758; *Den aard, karakter en plichten van eenen Evangelijdienaar, in eene leerrede gepredikt door W. Leechman* (1706-1785, DNB, XXXII, 391), *na den vijfden druk uit het Engelsch*, Leiden, 1759; *Kerkelyke Geschiedenis der Waldenzen*, A'dam, 1765, ²1775, ³1826, vermeerderd door H. Rietvelt; A. Bower (1686-1766, DNB, VI, 48-51), *Historie der Pausen, vertaald uit het Engelsch, deel VI en VII*, A'dam, 1767-1768; *Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen, Register ofte hoofdzaaklyke inhoud der Verhandelingen, die in de XII eerste deelen voorkomen*, Haarlem, 1772, idem, *XXVIII deelen*, Haarlem, 1793; *Katechismus der natuur*, 4 dln., A'dam, 1777-1779, ³1778-1779, ⁵1782-1789, Zaltbommel, ⁶1827-1829; *Kleine katechismus der natuur, voor kinderen*, A'dam, 1779, ²1779, ³1792, nagezien en verbeterd door J. Uilkens, 's-Grav., 1816, Groningen, ²1818; *Petit catéchisme de la nature, à l'usage des enfans, trad. du Hollandais par F. Bernard*, A'dam, 1780; *Historie der waereld*, 9 dln., A'dam, 1780-1783; *Zeemans Handboek*, A'dam, 1781; *Geloofs-belydenis van Jacob Abas* (Joods koopman te Amsterdam, gedoopt te Zutphen, 26 maart 1782), A'dam, 1782; *De vaderlievende matroos, ten voordeele van een behoeftig huisgezin, in een brief aan Mejuffrouw . . . te Amsterdam*, A'dam, 1782; *Josephus Flavius, Alle de werken, met aanmerkingen uitgegeven*, 9 dln., A'dam, 1783-1787; *De houtskool-brander*, in: *Volledige beschrijving van alle konsten, ambachten, handwerken, fabrieken, trafieken, derzelve werkhuisen, gereedschappen, enz.*, 22 dln., Dordrecht, 1788-1806; *Het vereenigd Nederland*, A'dam, 1788; *Het vaderland*, A'dam, 1791; *Het vaderland en het vereenigd Nederland, bevattende eene volledige aardryks- en geschiedkundige beschrijving der 17 Nederlandsche provinciën en van het Groot-Hertogdom Luxemburg*, 6 dln., Zaltbommel, 1830-1833; *Kort begrip der waereld-historie voor de jeugd*, A'dam, 1789; *Huisboek voor vaderlandsche huisgezinnen*, A'dam, 1793, ²1803; H. Ph. C. Henke (1752-1809, ADB, XI, 754-756), *Uitgezogte bybelsche verhaalen, tot een leesboek voor de jeugd. Uit het Hoogduitsch door C. Chr. Reiche, voorberigt van J. F. Martinet*, A'dam, 1794, ²1806, ³1821; *Verhandelingen en waarneemingen over de natuurlyke historie, meerendeels van ons vaderland*, A'dam, 1795; *Verzameling van vaderlandsche spreekwoorden*, A'dam, 1796; *Handbuch für vaterländische Familien*, Zutphen, 1796; *Kort onderwys in de geografij of aardrykskunde, overzien en uitgebreid door A. van den Berg*, A'dam, 1801; *Katechismus der natuur, verkort en verbeterd door J. A. Uilkens*, A'dam, 1809, Zaltbommel, ²1820; *Algemeene Natuurlyke historie of vervolg op den Katechismus der natuur*, 2 dln., Zaltbommel, ²1834; *Oorspronglyke Nederlandsche logogryphen*, I,

A'dam, z.j.; (met A. van den Berg, 1733–1807, NNBW, IV, 114–116, BWPG, I, 423–427) *Geschenk voor de jeugd*, A'dam, z.j.

BRIEVEN: J. Fl. Martinet aan H. J. Ackersdyck (1727–1788) te 's-Hertogenbosch: Rhenoy, 27 nov. 1756, 10 jan. 1757, 28 jan. 1758, Edam, 25 jan. 1761, 16 febr. 1763, 18 maart 1765, 30 dec. 1766, 30 dec. 1767, BPL, 1886; aan J. D. van der Capellen, (1741–1784) te Appeltern (Gld.): Zutphen, 9 nov. 1782, bij: W. H. de Beaufort, *Brieven van en aan J. D. van der Capellen van de Poll*, Utrecht, 1879, 367–369.

LITTERATUUR: NNBW, II, 876; ABW, XII, 315–319; Gladius, II, 466–470; Hermans, 24; De Haas, 152; A. van den Berg, *Levensberichten van J. F. Martinet*, A'dam, 1796; J. M. E. Derksen, *Levensschets van J. F. Martinet*, Geldersche Volksalmanak, (1850) 36–54; P. Harting, *Johannes Florentius Martinet*, Album der natuur, (1883), 1–23; H. N. Ouwerling, *Martinet en zijn geboorteland*, Noord-Brabantsche Volksalmanak, (1889) 171–184; F. Bezemer Szn., *Een proeffe uit een verouderd aardrijks- en geschiedkundig leerboek*, in: Nieuws uit oude boeken, R'dam, 1907, 9–14; H. N. Ouwerling, *Martinet's geboortehuis*, Tax., X (1903), 287–290; Molhuysen, *Bronnen*, V (1921), 282*, VI (1923), 88*; Boekzaal, LXXVI (jan. 1753), 110, (febr. 1753), 215, CXLIII (juli 1786), 110–111, CLXI (aug. 1795), 223–224, CLXXIII (juli 1801), 102, CLXXIV (mei 1802), 579, CLXXV (oct. 1802), 494–495, (nov. 1802), 643–644; Fr. J. van Oldenburg Jr., *Vaderlandsche Brieven, behelzende een vrijmoedig en waarheidlievend onderzoek der denkwijze van den weleerw. Heer J. F. Martinet, in zijne Historie der waereld, aangaande het Synode van Dordrecht, in 1618 en 1619; het karakter der Fransche natie; en de staatkundige inzichten der Prinsen van Oranje*, Campen, (1793); Th. M. Verster, *Het geslacht Verster*, 's-Grav., 1930.

MEURS Jacob van (Den Bosch, 10 oct. 1689–Dordrecht, 13 febr. 1767)

Bezocht de Latijnse School in zijn geboorteplaats en volgde aan de Illustre School aldaar de colleges in het Grieks van L. van Eybergen (1663–1738), in het Hebreeuws van J. Leyendecker (1668–1722), in de wijsbegeerte van B. Massing (1652–1720) en in de theologie van A. Martini (1654–1730). Daarna studeerde hij twee jaren aan het Athenaeum te Amsterdam, waar hij in huis was bij zijn neef Joh. Cramer (predikant Noord-Scharwoude, N.H. 1682, Durgerdam, N.H. 1685, Edam, N.H. 1686, Enkhuizen 1692, Delft 1703, Amsterdam 1710, ov. 6 oct. 1718). Twee jaren zou hij ook aan de Hogeschool te Leiden hebben doorgebracht, maar dit is weinig waarschijnlijk, aangezien Cramer eerst in 1710 zijn intrede in Amsterdam had gedaan en hij, na in 1712 als proponent te zijn toegelaten, reeds 30 oktober van hetzelfde jaar bevestigd werd als adjunct-predikant te Rosmalen en Empel (N.B.). In 1716 ging hij als predikant naar Drunen en Nieuwkuijk (N.B.), 22 febr. 1724 deed hij zijn intrede te Dordrecht. Hij stond bekend om zijn vredelievendheid en stichtelijke manier van preken. Aan zijn kennis van het kerkelijk recht had hij het te danken, dat hem in verschil-

lende synodale vergaderingen gewichtige bedieningen werden opgedragen. Sinds 1743 was hij curator van de Latijnse School te Dordrecht.

In 1752 werd hem wegens een ernstige ziekte emeritaat verleend; hij herstelde echter en bleef tot zijn dood te Dordrecht gevestigd.

Van Meurs was in 1717 te Drunen gehuwd met Walburg van Walraven, weduwe van zijn voorganger als predikant te Drunen, Abraham van Daverveldt (pred. Drunen 6 sept. 1705, ov. 1715). Zij was in 1767 omstreeks 89 jaren oud en overleefde hem. Hun zoon Abraham Leonardus werd proponent onder de classis van Den Bosch 1746, predikant te Oud- en Nieuw-Gastel (N.B.) 24 maart 1748 en is daar overleden 10 jan. 1779. Hij liet een weduwe na.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: ABW, XII, 749-750; Boekzaal, VII (oct. 1718), 491, LXII (april 1746), 485, CIV (april 1767), 419-423, CXXX (febr. 1779), 198-199; G. D. J. Schotel, *Kerkelijk Dordrecht*, Utr., 1845, II, 312-316; dez., *De Illustré School te Dordrecht*, Utr., 1857, 243.

MULDER Johannes (Den Bosch, 12 dec. 1701-Oyen, N.B., 24 aug. 1742)

Bezocht, na aan de Latijnse School te Den Bosch een klassieke vorming te hebben ontvangen, de colleges van de hoogleraren L. van Eybergen (1663-1738) in het Grieks, J. Leyendecker (1668-1722) in het Hebreeuws en A. Martini (1654-1730) in de theologie. Vervolgens liet hij zich 25 juli 1721 te Leiden voor de theologie inschrijven; daar was vooral T. H. van den Honert (1666-1740) zijn leermeester. Proponent geworden in 1722, nam hij gedurende 1½ jaar de dienst waar voor A. Essenius (ov. 1724), sinds 1697 predikant te Biervliet (Z.). Na diens dood was hij enige tijd werkeloos, tot hij 7 juli 1726 door de Bossche hoogleraar G. U. Roemer (1672-1741) bevestigd werd als predikant te Oyen en Megen (N.B.). Daar is hij tot zijn dood werkzaam gebleven. Hij liet een weduwe en een zoontje na.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, LV (oct. 1742), 458-460.

NIMWEGEN Hendrik van (plaats en jaar van geboorte en sterven onbekend)

Maakte te Den Bosch, waarschijnlijk in of omstreeks 1699, dictaten in de colleges van de hoogleraar in de theologie A. Martini (1654-1730). Uit zijn huwelijk met Lysbet van der Hooft is 1 mei

1704 in de St. Janskerk te Den Bosch een zoon Jan gedoopt. Van zijn persoon en zijn werk is verder niets bekend.

GESCHRIFT: *Explicatio in Aphorismos doctissimi et clarissimi Domini Vitringa, dictata a D^o Martini, scripta a H. van Nimwegen*, samengebonden met A. van der Horst, *Dictata theologica clarissimi Domini Martini*, hs. S. A. Den Bosch (C. Vitringa, 1659-1722, sinds 1680 hoogleraar in de Oosterse talen, sinds 1682 in de theologie te Franeker, schreef: *Aphorismi, quibus fundamenta S. Theologiae comprehenduntur*, Fran., 1688, meermalen herdrukt en ook in het Nederlands vertaald).

LITTERATUUR: De Haas, 139; Boeles, *Franeker*, II, 288-294.

NOORD Gerhard van (Geldrop, N.B., 30 aug. 1714-22 juni 1736)

Bezoekt evenals zijn vader, Mathias van Noord (1680-1739), die volgt, de Latijnse School in Den Bosch en werd reeds op 14-jarige leeftijd door de hoogleraar A. Martini (1654-1730) in de theologie ingeleid. Na de dood van Martini bleef hij nog twee jaren onder leiding van G. Haverkamp (1674-1752) voor het Grieks, van G. U. Roemer (1673-1741) voor de Oosterse talen en van L. van Eybergen (1663-1738) voor de theologie. Vervolgens studeerde hij te Utrecht onder de theologen H. van Alphen (1665-1742), J. van den Honert (1693-1758) en D. Mill (1692-1756), maar in het *Album Studiosorum* van de Utrechtse Hogeschool staat hij niet ingeschreven. Na 20 sept. 1734 onder de classis van Peel- en Kempenland tot de predikant te zijn toegelaten, werd hij 10 juli 1735 bevestigd als predikant te Waalre en Aalst (N.B.). Hij overleed echter reeds nog geen jaar later, ongehuwd, te Geldrop, in de pastorie van zijn vader, die hem 1 juli 1736 in een lijkrede herdacht.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, XXXIX (oct. 1734), 499, XLI (juli 1735), 93, XLIII (aug. 1736), 225-230, (nov. 1736), 603.

NOORD Mathias van (Den Bosch, 23 dec. 1680-Geldrop, N.B., 25 dec. 1739)

Bezoekt de Latijnse School in Den Bosch onder het rectoraat van B. Noortbergh (1652-1731) en volgde daarna colleges bij de hoogleraren A. Chanfleury (1662/63-1714), Grieks, L. van Eybergen (1663-1738), Hebreuws, B. Massing (1652-1720), wijsbegeerte en A. Martini (1654-1730), theologie. Op 15 sept. 1702 werd hij onder opgave van een leeftijd van 20 jaren als student in de theologie te Leiden ingeschreven. Daar heeft hij blijk gegeven van een uitgebreide belangstelling door in een tijdsverloop van twee jaren colleges te volgen van de lector in de Oosterse talen C. Schaaf

(1646-1729) en van de hoogleraren in het Grieks, de geschiedenis en de welsprekendheid J. Gronovius (1645-1716) en J. Perizonius (1651-1715), in de wijsbegeerte B. de Volder (1643-1709), in de theologie J. Trigland Jr. (1652-1705), J. van Marek (1655/56-1731), H. Witsius (1636-1708) en S. van Till (1644-1713).

In 1704 kwam Van Noord als proponent terug in Den Bosch, maar eerst 8 dec. 1709 kreeg hij een predikantsplaats te bezetten en wel te Geldrop en Riel (N.B.); daar is hij tot zijn dood werkzaam gebleven.

Van Noord trad 26 nov. 1713 te Someren (N.B.) in het huwelijk met zijn nicht Alida Louisa Waltheri of Gualtheri (ged. Geldrop, 25 mei 1681, ov. na maart 1748). Uit dit huwelijk zijn geboren: Gerhard (1714-1736), die voorafgaat, Catharina Jacoba (ged. Geldrop 18 sept. 1716, jong ov.), Hendrik (ged. Geldrop, 4 dec. 1718-Bergeijk, 22 april 1743), Cornelius (ged. Geldrop, 22 dec. 1720) en Catharina (2) (ged. Geldrop, 6 dec. 1722). Van deze kinderen waren bij de dood van de vader alleen Hendrik, Cornelius en Catharina (2) nog in leven.

Van Noords zoon Hendrik werd 9 sept. 1738 te Harderwijk voor de theologie ingeschreven. Gezien zijn leeftijd op dit tijdstip, is het waarschijnlijk, dat hij evenals zijn vader en zijn broer Gerhard zijn eerste hogere opleiding aan de Illustre School heeft ontvangen, maar positieve gegevens daaromtrent ontbreken. Reeds in september 1740 werd hij aangemeld bij de classis van Eindhoven om daar het volgend jaar praeparatoir geëxamineerd te worden en 19 april 1741 werd hij inderdaad als proponent onder die classis toegelaten. Op 4 febr. 1742 deed hij zijn intrede als predikant te Bergeijk c.a. (N.B.), waar hij reeds ruim een jaar later, 22 april 1743, is overleden.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, XXXIX (oct. 1734), 499, XLIII (aug. 1736), 225, L (maart 1740), 310-316, LI (oct. 1740), 545, LII (april 1741), 459, LIV (febr. 1742), 199; H. L. Hommes, *Waltheri of Gualtheri en aanverwante geslachten*, Tax., XLVI (1939), 33-51; J. Anspach, *De predikanten der Nederduitse Hervormde gemeente te Bergeijk c.a.*, Tax., IX (1902), 142.

NOORTBERGH Daniël (Den Bosch, 6 maart 1698-3 nov. 1783)

Zoon van de Bossche hoogleraar Benjamin Noortbergh (1652-1731). Doorliep de Latijnse School te Den Bosch onder het rectoraat van zijn vader en ontving waarschijnlijk zijn eerste hogere opleiding aan de Illustre School aldaar (1715-1717). Op 15 september 1717 liet hij zich, tegelijk met zijn stadgenoot, de latere Utrechtse hoogleraar W. van Irhoven (1698-1760) aan de Hogeschool te Leiden

voor de theologie inschrijven. In 1721 werd hij als proponent beroepen naar Meeuwen (N.B.), maar het beroep werd 23 oct. 1721 door Vrouwe van Eethen, Meeuwen en Babylonienbroek, patrones van de kerk van Meeuwen, verworpen. Ook een tweede beroep naar Meeuwen, van 26 aug. 1722, kon de goedkeuring van de hoge Vrouwe niet verwerven.

In 1724 werd Noortbergh beroepen naar Drunen (N.B.), als opvolger van J. van Meurs (1689-1767), eveneens oud-student van de Bossche Illustre School, die naar Dordrecht vertrok. Na door de Bossche hoogleraar A. Martini (1654-1730) peremptoir geëxamineerd te zijn, werd hij 23 april 1724 door dezelfde in zijn ambt bevestigd. Hij kwam 1 sept. 1729 op de nominatie voor Dordrecht, maar werd niet beroepen. Op 16 febr. 1738 deed hij zijn intrede als predikant in Den Bosch. Hij woonde daar in de Choorstraat.

Na de dood van G. U. Roemer (1672-1741) werd Noortbergh op zijn verzoek 13 febr. 1741, tegelijk met zijn collega en vroegere mede-student C. de Witt (1695-1771), benoemd tot hoogleraar in de Oosterse talen aan de Illustre School, voorlopig zonder salaris. Toen E. de Joncourt (1697-1765) in 1748 Den Bosch verliet, verzocht hij diens leerstoel in de wijsbegeerte te mogen bezetten, maar dit werd hem geweigerd. Na de dood van De Joncourt werd hem 4 sept. 1765 een jaarwedde van f 125, - toegekend; na de dood van C. de Witt werd dit bedrag verhoogd tot f 250, -. Hij heeft zijn dubbele functie vervuld tot zijn emeritaat, 20 juli 1774; als predikant nam hij 10 aug. d.a.v. afscheid van zijn gemeente. Op 8 november 1783 is hij in de St. Janskerk begraven.

Noortberghs dochter Ida Benjamina is 29 juni 1764 te Den Bosch gehuwd met Jacobus Dachs.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Velingius, 93-94; Hermans, 29; De Haas, 151-153, 157-159; Boekzaal, XIII (oct. 1721), 503, XV (sept. 1722), 416-417, XVIII (febr. 1724), 239, (maart 1724), 359, XIX (juli 1724), 111, XXIX (1729), 364, CXXXIX (nov. 1783), 610-611.

OEVER Johannes van den (Den Bosch, 11 april 1718-Groote Lindt, Z.H., 13 febr. 1772)

Heeft waarschijnlijk zijn eerste theologische vorming aan de Illustre School van zijn geboorteplaats opgedaan, maar liet zich 19 sept. 1738, kort vóór de dood van de hoogleraar in de theologie L. van Eybergen (1663-14 nov. 1738), te Leiden voor de theologie inschrijven. Toen echter Van Eybergens opvolger H. G. Clemens (1701-1772) 21 jan. 1739 zijn intrede deed, versierde hij als „S.S. Theol. Studiosus” diens inaugurale rede *Ad ideam boni theologi*

Jacobaeam (Sylv. Duc., 1739) met een Latijns gedicht, naar het zich laat aanzien, om zijn terugkeer naar Den Bosch voor te bereiden. Waarschijnlijk heeft hij daar nog gestudeerd, tot hij 12 april 1741, na door Prof. Clemens praeparatoir geëxamineerd te zijn, onder de classis van Den Bosch tot de predikdienst werd toegelaten. In september van dat jaar kwam hij op de nominatie voor Ottoland en Neder-Blokland (Z.H.), maar hij viel bij loting af. Op 22 juli 1742 werd hij door Clemens bevestigd als predikant te Grootte Lindt en Herenoutlandsambacht (Z.H.). Daar is hij tot zijn dood, bijna dertig jaren later, werkzaam gebleven.

Van den Oever is 19 maart 1747 getrouwd met Adriana Gijsberta van der Kemp. Uit dit huwelijk zijn verschillende kinderen geboren, maar bij de dood van de vader was nog slechts één zoon, Abraham Adrianus, in leven.

GESCHRIFT: bovengenoemd gedicht.

LITTERATUUR: Boekzaal, LII (april 1741), 457, LIII (sept. 1741), 362, (oct. 1741), 471, (dec. 1741), 719-720, LV (juli 1742), 95-96, CXV (maart 1772), 362-363.

PALIER Johan Carel (Den Bosch, 16 juni 1729-20 febr. 1780)

Werd in juni 1738 onder de rector J. Jungius (1692/93-1764) aan de Latijnse School van zijn geboorteplaats als leerling aangenomen en studeerde na het doorlopen van de cursus enige tijd wijsbegeerte aan de Illustre School onder leiding van E. de Joncourt (1697-1765). Vervolgens ging hij naar Leiden, waar hij 5 oct. 1751 onder B. de Moor (1709-1780) met een theologische disputatie optrad. In het *Album Studiosorum* van de Leidse Hogeschool staat hij echter niet ingeschreven.

Na in 1755 als proponent te zijn toegelaten, werd Palier hetzelfde jaar predikant te Well en Ammerzoden (Gld.) en 1 april 1770 te Den Bosch. Reeds twee maal, in 1763 en in 1765, had hij op een lijst van aanbeveling gestaan voor het professoraat in de wijsbegeerte, de wis- en sterrenkunde te Harderwijk, toen hij in 1772 H. G. Clemens (1701-1772) opvolgde als hoogleraar in de theologie te Den Bosch. Wij weten niet, of er bezwaar bestaan heeft tegen zijn benoeming, maar wel, dat in een nacht van hetzelfde jaar aan zijn huis verregaande baldadigheden werden gepleegd en dat de daders nooit zijn gevonden, hoewel een beloning van f 600, — daarvoor was uitgelooft.

De belangstelling van Palier ging vooral uit naar de natuurwetenschap, in de encyclopaedische zin, waarin die in de 18de eeuw werd beoefend. Hij was lid van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, van de Hollandsche Maatschappij van

Wetenschappen te Haarlem en van het Provinciaal Genootschap te Utrecht. Op 26 febr. 1780 is hij in de St. Janskerk begraven. Zijn uitgebreide bibliotheek werd 27 mei 1782 te Den Bosch publiek verkocht.

Palier is 1 mei 1762 te Well gehuwd met Florentia van der Horst (ged. Den Bosch, 28 juli 1728, begr. St. Janskerk, 2 juli 1773), Na de dood van zijn echtgenote trad hij 29 juni 1778 te Den Bosch opnieuw in het huwelijk, met Wilhelma Martini (ged. Den Bosch, 13 juni 1731, begr. St. Janskerk, 29 mei 1810), kleindochter van de Bossche hoogleraar in de theologie A. Martini (1654-1730). Uit het eerste huwelijk werden geboren: Anna (ged. Well, 8 sept. 1765, begr. St. Janskerk, 24 april 1783), Hendrik (ged. Well, 20 maart 1767, ov. Arnhem), gehuwd te Arnhem, 3 aug. 1794, met Francisca van Goor (geb. Arnhem, 15 oct. 1769), Henriëtte Maria (Den Bosch, 3 maart 1771, begr. St. Janskerk, 6 dec. 1774). Na Paliers dood traden zijn broers Jacob (ov. Den Bosch, 13 febr. 1801) en Hendrik (Den Bosch, 10 juli 1737-1796) met zijn zwager Gerard van Dieden (1732-1811), echtgenoot van zijn zuster Elisabeth (1733-1817), als voogden over zijn minderjarige kinderen Anna en Hendrik op.

GESCHRIFTEN: *Disputatio theologica de Paschate, secunda et tertia*, Lugd. Bat., 1751; *Leerredenen over den Heidelbergschen Catechismus*, uitg. door J. F. Martinet, 2 dln., 's-Hert.-A'dam, 1792; *Register van eenige waarnemingen gedaan door J. C. Palier, over de koude en de warmte van het weder in 1776; het wonderglas; het steengewas; het planten van de hop; de rijp; het weder in 1768; beenderen, welke in de Bommelerwaard gevonden zijn* (hs. R. A. Den Bosch); *Natuurkundige aantekeningen; Zedekundige aantekeningen; Aantekeningen over natuurkundige onderwerpen; Leerredenen* (22 dln.); *Album Amicorum* (hs. Prov. Gen., den Bosch).

LITTERATUUR: H. Palier, *Iets over het geslacht der Paliers*, 's-Hert., 1848; Ch. C. V. Verreyt, *De boekdrukkers Palier te 's-Hertogenbosch*, Tax., XIII (1906), 189-193, 210-219, 323-324; A.R.K., *Palier, een Hugenoten-geslacht van Bosscher drukkers en uitgevers*, Gens Nostra, XXII (1967), 123-125; ABW, XV, 38-39; NNBW, V, 421; Glasius, III, 57-58; Hermans, 32-33; De Haas, 158; Mommers, 366; Bouman, *Harderwijk*, II, 300, 315; Hezenmans, 's-Hert., 390; *Catalogus van een uitmuntende verzameling . . . boeken, verzameld en nagelaten door wijlen J. C. Palier*, 's-Hert., 1782.

PERPONCHER SEDLNITSKY Isaac de (Goes, 1653-1702)

Trad 29 juni 1670 te Den Bosch onder de hoogleraar in de theologie R. Vogelsang (ca. 1610-1679) in een wijsgerige disputatie op en schreef in diens *Necessaria Responsio* (Sylv. Duc., 1671) een Latijns dichtstuk van twee bladzijden druks ter ere van zijn leermeester. Vervolgens zette hij zijn studie voort te Leiden, waar hij 13 dec. 1773, onder opgave van een leeftijd van 21 jaren, voor de wiskunde werd ingeschreven. Hij promoveerde echter 14 dec. 1679

aan dezelfde Hogeschool in de rechtsgeleerdheid, op proefschrift *De legitima* (Lugd. Bat., 1679). Later fungeerde hij als schepen, burgemeester en pensionaris in zijn geboorteplaats Goes, waar hij ongetrouwd is overleden. Hij was Heer van Maisonneuve, Ellewoutsdijk, Everdinge, Coudorpe en Driewegen.

GESCHRIFTEN: *Disputatio physica de mundo*, in: R. Vogelsang, *Necessaria Responsio*, Sylv. Duc., 1671, 193-244; bovengenoemd gedicht, *t.z.p.*; *Disputatio juridica inauguralis de legitima*, Lugd. Bat., 1679.

LITTERATUUR: NNBW, V, 474; Nagtglas, II, 367; Sassen, *Wijsg. Ond. 's-Hert.*, 66-70; dez., *Levensber. 's-Hert.*, 206-208; Navorscher, XIII (1863), 347-348; Molhuysen, *Bronnen*, III (1918), 331*.

PISTORIUS Samuel (Willige-Langerak, Z.H., 1 juli 1621-Made, N.B., 24 dec. 1673)

Studeerde na de dood van zijn vader, Johannes Pistorius (predikant Langerak, Z.H. 1620, Abcoude, Utr. 1622, afgezet 1624, vertrokken naar Tienhoven, Utr. 1625, conrector 1630 en rector 1636 van de Latijnse School te Den Bosch, ov. nov. 1636) op kosten van stad en land aan de Latijnse en de Illustre School te Den Bosch. Onder de hoogleeraar S. Maresius (1599-1673) trad hij in een filosofische disputatie op en, toen Maresius naar Groningen vertrokken was (1643), zette hij met een toelage uit de stadskas zijn studie te Leiden voort, maar in het *Album Studiosorum* van de Leidse Hogeschool staat hij niet ingeschreven. Toen hij in 1644 nog niet was afgestudeerd, werd zijn studiebeurs door de Bossche magistraat ingekort. Na beëindiging van zijn studie in november 1645 kwam hij de stedelijke regering voor de zovele jaren genoten steun plechtig bedanken, waarop schepenen hem nog verdere steun toezegden tot hij een plaats als predikant zou hebben gevonden. Eerst in 1647 was het zover, maar nog in 1646 had hij opnieuw geld uit de stadskas gevraagd, omdat hij zijn hospes te Oosterhout niet kon betalen. Van 1647 tot 1655 was hij predikant te Zundert (N.B.), daarna tot zijn dood te Made en Drimmelen (N.B.).

Pistorius is 22 aug. 1651 te Zundert getrouwd met Alida Suermondt, Vrijvrouw van Altena (Hil-Eethen, N.B., 21 dec. 1626-Dussen, N.B., 1 maart 1679). Uit dit huwelijk zijn zeven kinderen geboren: Geertruy (Zundert, 3 nov. 1652-Dussen, 23 jan. 1679), Johan (Made, 11 febr. 1656-Dussen, 20 dec. 1720), o.a. burgemeester van Dussen-Muilkerk, (N.B.), Apollonia (Made, 4 febr. 1658-Dussen, nov. 1728), gehuwd Dussen, 30 april 1679, met Ariën van Nederveen, Adriaen (Made, 19 maart 1661-Oosterhout, 1 maart 1743), schepen en collecteur van de verponding te Dussen-Munsterkerk, Samuel (Made, 23 april 1664-Dordrecht, 15 mei 1719), wijn-

koper, Arnold (Made, 12 dec. 1666-Dussen, 28 oct. 1705), Willem (Made, 24 jan. 1668-Dussen, 19 dec. 1737), o.a. secretaris van Dussen.

GESCHRIFT: *Disputatio de philosophia in genere*, in: S. Maresius, *Sylloge Disputationum aliquot selectiorum*, Gron., I, 1660, 127-132.

LITTERATUUR: Hermans, 41; De Haas, 35; D. Nauta, *Samuel Maresius*, diss. V.U., A'dam, 1935, 164, n. 148; *Ned. Patr.*, XXXI (1945), 213-218.

PYLL Quirinus Lambertus (Den Bosch, ged. 10 nov. 1717-St. Philipsland, Z., 17 dec. 1748.

Heeft zich waarschijnlijk, na zijn eerste theologische vorming te Den Bosch te hebben opgedaan, tijdens de laatste ziekte van de hoogleraar in de theologie L. van Eybergen (1663-14 nov. 1738) naar Leiden begeven om daar zijn studie voort te zetten, maar in het *Album Studiosorum* van de Leidse Hogeschool komt zijn naam niet voor. Hij schreef echter als „S.S. Theol. Stud.” een Nederlands gedicht bij de rede van de Leidse hoogleraar in de theologie J. van den Honert (1693-1758), *De vita et obitu Francisci Fabricii* (Lugd. Bat., 1738), dat hij als „S.S. Minist. Candidatus” liet volgen door een *Grafschrift* in Nederlandse verzen bij het Levensbericht van de Bossche hoogleraar G. U. Roemer (1672-1741) in Boekzaal, LII (april 1741), 456, en, nogmaals als „S.S. Minist. Candidatus”, door een gedicht in de moedertaal, „ter gedagtenis dat het hondert jarig jubileum van 't Eerw. Classis van s'-Hertogenbosch gevierd wierd”, bij de feestrede, die door de Bossche hoogleraar C. de Witt (1695-1771) bij die gelegenheid op 2 aug. 1741 in de Grote Kerk werd uitgesproken (*De volle uitreddinge . . .*, 's-Hert. 1741).

In 1742 werd Pyll, na te Den Bosch zijn studie te hebben afgesloten, predikant te St. Philipsland (Z.); daar is hij na een zesjarige ambtsbediening overleden.

Pyll was gehuwd met Catharina Maria van Vrijbergen; zij overleefde hem met één kind.

GESCHRIFTEN: bovengenoemde gedichten.

LITTERATUUR: De Haas, 153; Boekzaal, LXVIII (jan. 1749), 131; Sassen, *Levensber. 's-Hert.*, 242-245, 252-254, 266-269; SvY, II, 524.

ROSA Johannes (geb. 's-Gravenhage, ca. 1625)

Was te Den Bosch in huis bij de hoogleraar S. Maresius (1599-1673), op aanbeveling van diens familielid mr. François Fagel (1585-1644, raadsheer in de Hoge Raad, NNBW, III, 385-386) en volgde Maresius in 1643 naar Groningen, waar deze hem echter spoedig, wegens plaatsgebrek in zijn woning, een ander onderkomen

bezorgde. Op 1 mei 1643 werd hij aan de Groninger Hogeschool voor de filosofie ingeschreven, op 10 oct. 1645, 20 jaar oud, voor de rechtsgeleerdheid te Leiden. Zijn verdere loopbaan is niet meer te volgen.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: D. Nauta, *Samuel Maresius*, diss. V.U., A'dam, 1935, 388; Maresius aan D. le Leu de Wilhem, Groningen, 5/15 jan. 1644, bij Nauta, *t.a.p.*, 513.

RUYSCH Hendrik ('s-Gravenhage, ca. 1622-Den Bosch, 25 aug. 1678)

Trad te Den Bosch onder de hoogleraar S. Maresius (1599-1673) in drie wijsgerige disputaties op en werd 12 april 1642 te Leiden, sept. 1643 te Utrecht en 15 maart 1644 te Groningen als student in de rechten ingeschreven. Na voltooiing van zijn studie werd hij secretaris van de stad Den Bosch, welke functie hij tot zijn dood bekleed heeft.

Uit het huwelijk van mr. Hendrik Ruysch met Aletta Tulleken zijn niet minder dan 14 kinderen geboren, van wie de meeste echter de volwassen leeftijd niet hebben bereikt. Vier zonen en twee dochters overleefden hem: mr. Rutger, advocaat en ontvanger te Roosendaal (N.B.), Barbara Catharina, Floris, gesneuveld als cornet in de slag bij Fleurus (1690), Johan Adriaan, president-schepen Den Bosch, gehuwd met Johanna Maria Crayenest, Hendrik, geb. Den Bosch 8 nov. 1672, predikant 's-Gravenmoer (N.B.) 1 dec. 1697, Zevenbergen (N.B.) 1706, Arnhem 1715, Delft 12 jan. 1721, em. 18 juli 1752, ov. 20 april 1760, Aletta, gehuwd met 1) Carel Jacob Swaen, luitenant der cavalerie, 2) Leonard van Eys, koopman, 3) Jan van Sevenhoven, schepen Den Bosch.

Hendrik Ruysch bewoonde met zijn gezin in de Orthenstraat het voormalig refugiehuis van het klooster der Reguliere Kanunniken van St. Augustinus te Woensel (thans pastorie van de parochie van St. Pieter). Zijn zuster Veronica (ov. Den Bosch, 17 juni 1713) werd de derde vrouw van de Bossche predikant-hoogleraar R. Vogelsang (ca. 1610-1679).

GESCHRIFTEN: *Disputatio de specie*, in: S. Maresius, *Sylloge disputationum aliquot selectiorum*, I, Gron., 1660, 148-156; *Disputatio de anima rationali (de animae sede et conditione)*, *t.z.p.*, 201-207; *Disputatio de mundo*, *t.z.p.*, 207-215.

LITTERATUUR: D. Nauta, *Samuel Maresius*, diss. V.U., A'dam, 1935, 164, n. 148; L. H. G. M. van Asch van Wijk, *Geslachtsregister van het geslacht Ruysch*, Navorscher, XXVIII (1878), 362-365; *Heraldische Bibliotheek*, nieuwe reeks, III (1881), 296-297; Boekzaal, XII (jan. 1721), 115-116; SvY, I, 155-156; *Mon. Bat.*, II, 91-92.

SASSEN Jan Hendrik (Den Bosch, 27 mei 1785-5 mei 1830)

Bezocht van 1 sept. 1797 af de Latijnse School in zijn geboorteplaats en behaalde bij de promotie van 1 april 1802 de eerste ereprijs, waarbij hij mocht spreken over: *Non aliud quidquam omnium vitiorum facile invenies statui publico noxium magis, imo ac perniciosius contagiosâ luxuriâ* (niet gedrukt). Hij bleef echter nog een half jaar op school als „candidatus academicus” en werd 3 sept. 1802 in het openbaar tot de academische lessen bevorderd. Tot 14 sept. 1803 volgde hij aan de Illustre School de colleges in de welsprekendheid en de fraaie letteren van de rector-hoogleraar J. Oliphant (1737-1813); 19 sept. 1803 werd hij te Leiden voor de rechten ingeschreven. Drie jaren later, 25 oct. 1806 promoveerde hij te Leiden in de rechtsgeleerdheid op een proefschrift, dat als voorbeeld geldt van de invloed van de Kantiaanse wijsbegeerte op het juridisch denken in Nederland.

Na zijn promotie vestigde Sassen zich als advocaat in Den Bosch. Op 28 juli 1808 werd hij „provisioneel” benoemd tot pensionaris van de stad en, toen deze betrekking werd omgezet in die van secretaris van het burgemeesterschap, werd deze functie hem 18 nov. 1808 definitief toevertrouwd. Kort daarna, 29 mei 1809, werd hij als secretaris toegevoegd aan de commissie, die door de landdrost van het Departement Noord-Brabant, mr. P. E. A. de la Court (1760-1848, NNBW, VIII, 324-325) belast was met een onderzoek naar de geschillen, die in de kwartieren van Eindhoven, Den Bosch en Breda tussen Katholieken en Protestanten gerezen waren over eigendom en gebruik van de kerkgebouwen en de daarbij behorende fondsen. Na de gedwongen afstand van het zuiden van het Koninkrijk Holland aan Frankrijk maakte hij in april 1810 met zeven anderen deel uit van de deputatie, die in opdracht van de landdrost te Parijs de hulde van de afgestane gebieden aan de keizer moest gaan betuigen. Tijdens het bezoek van Napoleon aan Den Bosch genoot hij bij de ontvangst van het stadsbestuur ten paleize Verwerstraat op 7 mei 1810 als secretaris „de eer, Zijne Majesteit te harangueren, die zulks met een byzondere minzaamheid beantwoordde”. In hetzelfde jaar 1810 werd hij bij keizerlijk besluit benoemd tot griffier van het vrederegerecht te Boxtel, in 1811 van dat van Den Bosch. Op 11 april 1813 werd hem echter door de „maire” van 's-Hertogenbosch, mr. A. G. Verheyen (1770-1857, NNBW, IX, 1191-1192), waarschijnlijk op last van de Franse overheid, ontslag aangezegd als secretaris der stad. Toch ontving hij 29 april 1813 van de „préfet du Département des Bouches du Rhin”, N. Baron Fremin de Beaumont, nog een betuiging van vertrouwen en werd hij 3 mei 1813 benoemd tot griffier en rechter-

plaatsvervanger bij de rechtbank van eerste aanleg te Den Bosch. Niettemin werd hij 3 dec. 1813 op last van Fremin de Beaumont gearresteerd en gevangelijk weggevoerd naar Frankrijk. Hij wist echter onderweg te ontsnappen, zodat hij reeds 26 jan. 1814, terstond na het vertrek van de Franse troepen, weer in Den Bosch kon terugkeren. Papieren, die de „commissaire général” Marivaux bij zijn overhaast vertrek in het Hotel de Gouden Leeuw had achtergelaten, openbaarden hem de achtergronden van zijn arrestatie.

Na de vestiging van het Koninkrijk der Nederlanden kreeg hij een benoeming als secretaris van de commissarissen voor de overneming door het Nederlands gezag van de gemeenten, die vóór 1795 de landen van Overmaas hadden gevormd. Hij vestigde zich daartoe te Roermond, later te Maastricht. In 1815 hervatte hij zijn advocatenpraktijk te Den Bosch. Bij K.B. van 2 dec. 1815 werd hij benoemd tot lid van de Provinciale Staten van Noord-Brabant; 14 juli 1818 kozen de Staten hem tot lid van het Gedeputeerd Bestuur, waarin hij tot zijn dood zitting heeft gehad. Sinds 1817 was hij lid van de Illustre Lieve Vrouwe Broederschap.

Door Sassen is het eerst in het publiek de aandacht gevestigd op de achterstelling van de Katholieken in Noord-Brabant bij de bezetting van de openbare ambten, waarbij hij de regering van het Koninkrijk zijn kritiek niet spaarde. Later was hij de regeringspolitiek, met name met betrekking tot het onderwijs, minder ongunstig gezind. Hij bewoonde met zijn talrijk gezin het huis „De Munt”, Postelstraat 42, 's-zomers het buitengoed „Baarschot” onder Esch (N.B.). Na zijn vroege dood werd zijn aanzienlijke bibliotheek 27 sept. 1830 te Den Bosch publiek verkocht.

Sassen is 10 mei 1809 te Leiden gehuwd met Henrica Francisca van der Monde (Leiden, 13 maart 1782—Den Bosch, 3 mei 1856). Vier van zijn tien hieronder te noemen kinderen trouwden met kinderen van zijn oudere broer mr. Jacob Jan Sassen (Den Bosch, 23 aug. 1783—Maastricht, 19 oct. 1845), rijksadvocaat in Limburg. De tien kinderen waren: Eugenia Albertina Joanna (Den Bosch, 19 febr. 1810—Charleroi, B., 28 juni 1870), gehuwd, Den Bosch, 23 mei 1834, met mr. Emanuel Antonius Augustinus Sassen (Den Bosch, ged. 21 sept. 1805—Maastricht, 29 nov. 1867), Louisa Maria Elisabeth (Den Bosch, 23 mei 1811—Arnhem, 1 mei 1873), gehuwd, Den Bosch, 16 jan. 1834, met Godard Anne Gerard Graaf van der Duyn (Utrecht, 30 oct. 1800—Vorden, Gld., 4 dec. 1865), Maria Jacoba Josephina (Den Bosch, 17 sept. 1812—Utrecht, 9 dec. 1877), gehuwd, Den Bosch, 2 sept. 1835, met Henricus Albertus Joannes Michael Beekman (Arnhem, 28 sept. 1800—Breda, 18 febr. 1850), Henriëtte Françoise Jeanne (Den Bosch, 30 dec. 1813—Helmond, 24 sept. 1901), Francisca Mathilda Bernardina Antoinetta (Den

Bosch, 21 mei 1815—Maastricht, 22 april 1867), mr. Willem Carel Clemens (Den Bosch, 26 jan. 1817—Evere, B., 29 dec. 1877), gehuwd, Maastricht, 22 oct. 1844, met Eugénie Léonie Augustine Sassen (Maastricht, 15 oct. 1825—1 jan. 1895, hertrouwd, Maastricht 17 nov. 1879 met mr. Jan Hubert Théodore Micheels, Maastricht, 31 aug. 1830—24 aug. 1896), Antoinetta Wilhelmina Johanna (Den Bosch, 3 juli 1818—Megen, N.B., 6 febr. 1893), gehuwd, Den Bosch, 27 jan. 1845, met Jan Hendrik Sassen (Maastricht, 28 maart 1817—Oosterhout, N.B., 23 febr. 1892), Bernardus Antonius Josephus (Den Bosch, 20 dec. 1819—Helmond, 31 maart 1895), gehuwd, Maastricht ca. 1850 met Anna Mathilda Antonia Sassen (Maastricht, 10 jan. 1822—Helmond, 27 sept. 1882), Gertrudis Alexandrina Theodora (Den Bosch, 22 april 1821—Helmond, 19 maart 1904), Pedro Hendrik Antonij Bavo, C.S.S.R. (Den Bosch, 1 oct. 1822—30 sept. 1858).

GESCHRIFTEN: *Specimen juridicum inaugurale exhibens quaedam ad diversi generis quaestiones observata*, diss. Leiden, Lugd. Bat., 1806; (pseud. Candidus Brabantus), *Antwoord van een' vriend der waarheid aan den Heere Gijsbert Karel Grave van Hogendorp, op deszelfs brief van den 26 mei 1818, voorkomende in de Bijdragen tot de huishouding van den staat in het Koninkrijk der Nederlanden*, A'dam, 1819 (hiertegen: Sincerus Brabantus, pseud. van J. J. Scholten, 1781—1822, predikant Ophemert, Gld., 1805, Breda 4 juni 1815, Haarlem 4 oct. 1818, voorzitter Provinciaal Kerkbestuur Noord-Brabant en Limburg, NNBW, X, 888—889, *De zaak der Protestanten in Noord-Brabant verdedigd*, A'dam, 1820); *De zaak der Katholijken in Noord-Brabant verdedigd tegen de wederlegging van het Antwoord van eenen vriend der waarheid, aan den Heere Gijsbert Karel Grave van Hogendorp op deszelfs brief van den 26 mei 1818, door den vriend der waarheid, 's-Hert.*, 1821; *De onverdraagzaamheid van eenige Protestanten in Noordbrabant aangetoond, eene bijdrage tot de huishouding van den staat, ten dienste der Staten-Generaal*, A'dam, 1821; *Proeve van een beredeneerd overzicht van het Burgerlijk Wetboek voor het Koninkrijk der Nederlanden, I^e Boek, titel I—V*, 's-Hert., 1825; *Brieven over het ontwerp van Wetboek voor Strafvordering*, 's-Hert., 1829.

LITTERATUUR: ABW, XVII, 135; NNBW, IX, 947—948; *Beknopte levensschets van wijlen . . . Mr. Jan Hendrik Sassen*, 's-Hert., 1845; *Ned. Patr.*, XXXVIII (1952), 272—300; J. H. J. M. Witlox, *De Katholieke Staatspartij in haar oorsprong en ontwikkeling geschetst*, I, diss. A'dam, G.U., 's-Hert., 1919, 127—134, 175—176, 234—235; W. J. A. J. Duynstee, *Geschiedenis van het natuurrecht en de wijsbegeerte van het recht in Nederland*, A'dam, 1940, 71, n. 3, onder a; Boekzaal, CLXXIV (april 1802), 430, CLXXV (sept. 1802), 348; F. van Lanschot, *Keizer Napoleon te 's-Hertogenbosch*, *Tax.*, XXXIX (1932), 119.

SCHOUTEN VAN SPRANKHUIZEN Joachim Ferdinand (1711—Geffen, N.B., 2 oct. 1792)

Werd, na geheel zijn opleiding tot het predikambt aan de Illustre School te hebben ontvangen, 5 aug. 1736 als proponent toegelaten.

Zijn bevestiging tot predikant te Moergestel (N.B.) had plaats 30 juni 1737. Beroepen naar Rosmalen en Empel (N.B.) in 1746 en naar Heeswijk en Dinther (N.B.) 13 sept. 1747 werden van hogerhand „geïmprobeerd”. Een beroep naar Geffen en Nuland (N.B.) 8 april 1755 ontmoette geen tegenstand, maar eerst 28 maart 1756 nam hij afscheid van zijn gemeente te Moergestel, waarna hij 4 april 1756 zijn intrede deed te Geffen. Na meer dan vijftig jaren dienst als predikant ging hij 6 mei 1787 met emeritaat. Een beroerte maakte 2 oct. 1792 te Geffen een eind aan zijn leven. Zijn vrouw was hem reeds tien jaren eerder in de dood voorgegaan.

Van zijn vijf kinderen volgde de oudste zoon een loopbaan in de handel. Een van de dochters trouwde met Lud. Pels, predikant te Ravenstein, (N.B.) 13 oct. 1771, em. 1805. De jongste zoon, Jacob Ferdinand, werd predikant te Kessel (N.B.) 24 mei 1778 en volgde 24 juni 1787 zijn vader te Geffen en Nuland op. Blindheid belemmerde hem in de uitoefening van zijn dienstwerk, maar hij bleef, ongehuwd, met zijn twee, eveneens ongehuwde zusters in de ouderlijke pastorie wonen tot hij in 1802 met emeritaat ging. Hij overleed te Geffen in 1810.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: *Lijst van predikanten te Oisterwijk en Moergestel*, Alg. Ned. Familieblad, XI (1894), 76; H. N. Ouwerling, *Predikanten der voormalige Gereformeerde gemeente Kessel in 't Kwartier van Maasland*, *Tax.*, XXIII (1916), 54.

SCHUYL Florentius (Schiedam, 13 maart 1619—Leiden, 5 sept. 1669)

Werd in 1636 op verzoek van zijn vader, ds. Everhard Schuyt (geb. ca. 1585, predikant Westmaas, Z.H., 1611, Oud-Beijerland, Z.H., 1620, Schiedam 1623, Den Bosch 4 aug. 1630, em. 10 nov. 1665) door de regering van Den Bosch als stadskwekeling aangenomen, waardoor hij in staat werd gesteld, te Utrecht wijsbegeerte te gaan studeren. Daar promoveerde hij 9 juli 1639 onder Arn. Senguerdius (1610-1667) tot *magister artium* op stellingen over het aantrekkingsvermogen van de zeilsteen. Bij de verdediging van zijn stellingen werd Schuyt door een van zijn opponenten, die de „nieuwe wijsbegeerte” van Descartes bleek te zijn toegedaan, zó in het nauw gebracht, dat Senguerdius zich gedrongen voelde, voor zijn promovendus in de bres te springen. Daarop viel de hoogleraar in de geneeskunde Henricus Regius (1598-1679), die eveneens de Cartesiaanse beginselen huldigde, zijn jongere collega op heftige toon in de rede, ten einde de opponent, die tot zijn leerlingen behoorde, het gelijk tegenover de promovendus te verzekeren. Het

incident is bekend gebleven, doordat de hoogleraar in de theologie Gisb. Voetius (1589-1676) het later in de *Narratio historica* (Utr., 1643) van de strijd rond Descartes aan de Utrechtse Hogeschool heeft laten vastleggen.

Schuyt heeft na zijn promotie zijn studie te Utrecht niet voortgezet, maar hij liet zich 21 oct. 1639 te Leiden als student in de filosofie inschrijven. Op 20 aug. 1640 werd hij echter, ter ontlasting van de leeropdracht van de hoogleraar S. Maresius (1599-1673), „bij provisie” tot *professor philosophiae* aan de Illustre School van Den Bosch aangesteld, op een jaarwedde van f 250,— en op voorwaarde, dat hij tegelijkertijd zijn theologische studie onder leiding van Maresius zou afmaken. De jeugdige professor kan dus tot de studenten van de Illustre School worden gerekend. Lang heeft deze dubbele status niet geduurd. Toen Maresius in 1642 naar Groningen was vertrokken, kreeg Schuyt op zijn herhaald verzoek in 1645 een verhoging van zijn salaris tot f 400,—. De voorwaarde betreffende de „absolvering” van zijn theologische studie was reeds 13 maart 1644 ingetrokken. Hij heeft echter later blijk gegeven, in de H. Schrift, de kerkvaders en de theologen van zijn tijd grondig thuis te zijn. In 1647 liet hij zich door Maresius aanbevelen voor de bezetting van een tweede leerstoel in de wijsbegeerte aan de Illustre School te Breda, maar van de instelling van deze leerstoel is niets gekomen. Omstreeks dezelfde tijd wist hij met machtiging van de Staten-Generaal in Den Bosch en omgeving een groot aantal studiebeurzen met een gezamenlijke jaarlijkse opbrengst van f 15000,— op te sporen en die door de overheid in beslag te doen nemen, ten einde ze voortaan uitsluitend aan studenten van Gereformeerde belijdenis ten goede te doen komen. In verband hiermede werd hij 14 dec. 1650 door de Staten-Generaal aangesteld tot „ontvanger-generaal van de beurzen en beneficiën ad studia” in Stad en Meierij. In later jaren maakte hij ook deel uit van de Raad.

Van zijn overgang van het Aristotelisme van zijn Utrechtse studie jaren naar het Cartesianisme, vooral op fysisch en anthropologisch gebied, gaf Schuyt in 1662 op overtuigende wijze blijk in de Voorrede op zijn Latijnse vertaling van Descartes' onuitgegeven *Traité de l'homme*. Waarschijnlijk is hij door zijn studie van het mechanisme in de dierlijke en de menselijke gedragingen, waar zijn Voorrede voor het grootste deel aan was gewijd, ertoe gekomen, zich ook op de geneeskunde te gaan toeleggen. Op 21 juli 1663 ondertekende hij met een aantal medici en chirurgijns het verslag, dat door de anatoom Louis de Bilz (1624-1669) en de Leuvense hoogleraar Gerard van Gutschoven (1615-1668) op last van de Staten-Generaal was uitgebracht over de wonderbaarlijke ver-

schijnselen aan het lijk van de Oirschotse Carmelietes Maria Margaretha van Valckenisse (1605-1658). Negen maanden later, 21 april 1664, liet hij zich met de titel „professor philosophiae in gymnasio Sylvaducensi” te Leiden als student in de geneeskunde inschrijven, met het oog op zijn promotie in dat vak, die een week later, 28 april 1664, onder Fr. dele Boe Sylvius (1614-1672) plaats had op proefschrift *De natura et usu lienis* (Lugd. Bat., 1664). In dit proefschrift toonde hij zich volgeling van de chemiatrische school in de geneeskunde, waarvan zijn promotor de voorvechter was. De promotie opende hem de weg naar het hoogleraarschap in de geneeskunde, waartoe hij 18 oct. 1664 te Leiden benoemd werd op een salaris van f 1000,—. Op 6 mei 1666 kreeg hij van curatoren verlof om daarnaast in de Hortus Botanicus praktische oefeningen in de plantkunde te leiden; op 7 mei 1667 werd hij aangesteld tot hoogleraar in de botanie en „Praefectus Horti Academici”, op een totale wedde van f 1500,— met vrije woning. Hij is overleden aan de besmettelijke ziekte, die in de loop van 1669 aan zeven Leidse hoogleraren het leven heeft gekost.

Uit het huwelijk van Schuyt met Susanna Rijsbergen werden te Den Bosch geboren en in de Kruiskerk gedoopt: Everhardus 1 juli 1655, Adrianus 20 nov. 1657, Florens 9 aug. 1662 (predikant Berlicum, N.B. 1693, ov. aldaar 1701), Anna Hermana 28 aug. 1664.

Waarschijnlijk bewoonde hij met zijn gezin het voormalig Refugiehuis van de Kartuizers van Vught, gelegen in de St. Jorisstraat, dat hij 22 febr. 1659 van Josephus d'Ontclair, prior van de Kartuizers te Antwerpen, gekocht had. Zijn weduwe verkocht 15 april 1693 dit huis aan Abr. Hibelet (ov. 26 mei 1720), sinds 1675 Waals predikant in Den Bosch.

Een zoon van David le Leu de Wilhem (1588-1658), lid van de Raad van State en van de Raad van Brabant, was in Den Bosch bij Schuyt in huis, in verband met zijn studie aan de Latijnse of de Illustre School aldaar. Door De Wilhem was Schuyt in contact gebracht met de Franse geleerden P. Gassendi (1592-1655) en N. C. Fabri de Peiresc (1580-1637). Met De Wilhem en diens vrouw Constantia Huygens (1602-1667) onderhield hij correspondentie.

Bij zijn vertrek naar Leiden in 1664 had Schuyt de papieren, die hij in functie als ontvanger-generaal van de beurzen onder zich had, naar zijn nieuwe woonplaats meegenomen. Zijn opvolger in die functie te Den Bosch, Johan Hamel, zag zich 21 jan. 1665 genoodzaakt, zijn zwager Floris Ruysch te machtigen, alle documenten betreffende dit ambt van Prof. Schuyt te Leiden te gaan opvorderen.

GESCHRIFTEN: *Stellingen over het aantrekkingsvermogen van de zeilsteen*, 1639 (niet gedrukt); *Positiones politicae et oeconomicae*, Ultraj., 1639; *Disputatio de divisionibus entis et specialius de substantia*, in: Arn. Senguerdus, *Collegium metaphysicum*, Ultraj., ²1640, 196-208; sub praeside: Bernhardus à Wallencamp, *Disputatio philosophica de philosophia*, Sylvaduc., 1640, Joh. de Bruyn, *Disputatio philosophica de accidente*, Sylvaduc., 1640; (pseud. A. Verborgh), *Raedt voor de scheersiecke haircloovers*, 's-Hert., 1644; onder eigen naam tweede deel toegevoegd, waarna het geheel de titel kreeg: *Hayrige werelt waer in verthoont wert de hedendaegsche hair-clooverij*, A'dam, 1645; *Renatus des Cartes de homine, figuris et latinitate donatus*, Lugd. Bat., 1662; *De natura et usu lienis*, Lugd. Bat., 1664; *De physiologia medica*, t. I, Lugd. Bat., 1665; *Catalogus plantarum Horti Academici*, Lugd. Bat., 1668; *Pro veteri medicina*, Lugd. Bat.-A'dam, 1670 (postuum); *De veritate scientiarum et artium academicarum qua demonstrata mentis et Dei Opt. Max. existentia omnium scientiarum et artium certitudo ex evidenti Dei et nostri cognitione deducitur*, Lugd. Bat., 1672 (postuum).

BRIEVEN van Schuyt: aan D. le Leu de Wilhem, Den Bosch, 6 juni 1646, 22 nov. 1646, 25 nov. 1648, 10 dec. 1653; aan C. de Wilhem-Huygens, Den Bosch, 31 maart 1656: U.B. Leiden, BPL, 293 A.

BRIEVEN over Schuyt: S. Maresius aan A. Rivet, Groningen, 27 jan./6 febr. 1647, bij D. Nauta, *Samuel Maresius*, diss. V.U., A'dam, 1935, 527-528; Maresius aan De Wilhem, Groningen, 27 jan./6 febr. 1647, BPL, 293 A; samenvatting bij Nauta, *t.a.p.*, 528.

LITTERATUUR: ABW, XVII, 564-566; Velingius, 30-33; Hermans, 12-13; De Haas, 123-124; Sassen, *Wijsg. Ond. 's-Hert.*, 21-37; dez., *Levensber. 's-Hert.*, 202-206; Siegenbeek, I, 185-186; II, T. & B., 136-137, Molhuysen, *Bronnen*, III (1918), 194, 200, 204, 209-211, 216, 300*; *Biographisches Lexikon der hervorragenden Aertze aller Zeiten und Völker*, V, Berlin-Wien, 1934, 172; Duker, *Voetius*, II (1910), 142-143; De Vrijer, *Regius*, 32-33, 97-98, 168; *Ned. Cart.*, 188, 261-262, 270-271, 462, 556-557; Dibon, *Enseignement*, 205; G. C. B. Suringar, *Invloed der Cartesiaansche wijsbegeerte op het natuur- en geneeskundig onderwijs aan de Leidsche Hoogeschool*, in: *Bijdragen tot de geschiedenis van het geneeskundig onderwijs aan de Leidsche Hoogeschool*, z.j. (1866), 23-28; Fr. Deleboe Sylvius, *Oratio de affectus epidemii . . . causis naturalibus*, in: *Opera medica*, A'dam, ²1680, 913-922; G. Monchamp, *Histoire du Cartésianisme en Belgique*, Brux.-St. Trond, 1886, 398, 402-408; Adr. Baillet, *Vie de Monsieur Des Cartes*, Paris, 1691, II, 34, 399; V. A. M. Beermann, *Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch van 1648 tot 1672*, diss. Nijmegen, Helmond, 1946, 146; Hezenmans, *'s-Hert.*, 139, n. 1, 187-226; G. D. J. Schotel, *Bijdrage tot de geschiedenis der kerkelijke en wereldlijke kleeding*, 's-Grav., 1856, 3-50; J. Banga, *Geschiedenis van de geneeskunde en van hare beoefenaren in Nederland*, Leeuwarden, 1868, 511-514; J. R. Jansma, *Louis de Bils en de anatomie van zijn tijd*, diss. Utrecht, Hoogeveen, 1919, 71-73; dez., *Verschijnselen, waargenomen aan het lijk van Maria Margaretha van Valckenisse*, NTGen., LXV (1921, eerste helft), nr. 10, 5 maart 1921, 1252-1258; *Vie de la Mère Marie-Marguérite des Anges (van Valckenisse), religieuse carmélite et fondatrice du Carmel d'Oirschot dans le Brabant hollandais*, Paris, 1870; *Leven van Moeder Maria Margaretha der Engelen van de Ongeschoide Carmelitessen, 1605-1658, de heilige non van Oirschot*, vert. uit het Fransch door Maria Heemskerk, 's-Hert., 1932; J. de Busco (pseud. van J. C. A. Hezenmans), *Maria Margareta ab Angelis, een schets uit het kloosterleven van Staats-Brabant gedurende de laatste helft der*

zeventiende eeuw, A'dam, 1864 (Overdruk uit Ned. Volksalmanak voor Katholieken); C. De Clercq, *Een oud Vlaams leven van Maria van Valckenisse*, OGE, XXXIX (juni 1965), 152-195; SvY, I, 375, 382; *Mon. Bat.*, III, 64; Ned. Leeuw, LXXXII (1965), 257, n. 13.

SOHNIUS George (St. Michiels-Gestel, N.B., ged. 1 juni 1700-Zevenhuizen, Z.H., 24 dec. 1740)

Bezocht van 1713 af te zamen met zijn broer Mathias (ov. 22 oct. 1762), die volgt, vanuit St. Michiels-Gestel, waar hun vader, Hendrik Reinier Sohnus (ov. 16 mei 1726) sinds 1684 als predikant fungeerde, de Latijnse School te Den Bosch onder de rector B. Noortbergh (1652-1731). Vervolgens studeerden beiden aan de Illustre School onder L. van Eybergen (1663-1738), J. Leyendecker (1668-1722) en A. Martini (1654-1730) Grieks, Hebreeuws, filosofie en theologie. In 1720 werden zij onder de hoede gesteld van Is. Valkenaar, rector van de Latijnse School te 's-Gravenhage, om zich verder in de talen te bekwamen. Nog in hetzelfde jaar 1720 gingen zij op studie naar Leiden, maar in het *Album Studiosorum* van de Leidse Hogeschool komt geen van hun beider namen voor. Zij volgden daar echter de colleges van W. Senguerd (1646-1724) in de filosofie en van J. van Marck (1655/56-1731) en J. Weselius (1671-1745) in de theologie.

George Sohnus werd 12 juni 1724 te Leiden als proponent toegelaten en werd beroepen als predikant te Zuidland (Z.H.) 29 aug. 1725 en te Zevenhuizen (Z.H.) 22 aug. 1731. Op laatstgenoemde standplaats is hij tot zijn dood in functie gebleven.

Hij was in eerste huwelijk getrouwd met Willemijn Schull, in tweede huwelijk met Geertruyda Westerhout, die hem overleefde. Behalve een in 1737 dood geboren zoon zijn uit deze huwelijken geen kinderen geboren.

GESCHRIFT: *Lijkrede op Hermannus Verbeek* (zijn voorganger te Zevenhuizen, em. 1731, ov. 1736), Rotterdam, 1737.

LITTERATUUR: ABW, XVII, 827; Boekzaal, LII (febr. 1741), 207-212; P. Bruyneman, *Grafschrijven op G. Sohnus*, Boekzaal, LII (april 1741), 465-466; H. H. van Dam, *Hervormd doopboek van St. Michiels-Gestel*, Ned. Leeuw, XLVII (1929), 97-98.

SOHNIUS Matthijs Willem (geb. St. Michiels-Gestel, N.B., ged. Den Dungen, N.B., juni 1703, ov. St. Michiels-Gestel, 22 oct. 1762)

Bezocht van 1713 af te zamen met zijn broer George (1700-1740), die voorafgaat, vanuit St. Michiels-Gestel, waar hun vader, Hendrik Reinier Sohnus (ov. 16 mei 1726) sinds 1684 als predikant fungeerde, de Latijnse School te Den Bosch onder de rector B. Noort-

bergh (1652-1731). Vervolgens studeerden beiden aan de Illustre School onder L. van Eybergen (1663-1738), J. Leyendecker (1668-1722) en A. Martini (1654-1730) Grieks, Hebreeuws, filosofie en theologie. In 1720 werden zij onder de hoede gesteld van Is. Valkenaar, rector van de Latijnse School te 's-Gravenhage, om zich verder in de talen te bekwamen. Nog in hetzelfde jaar 1720 gingen zij op studie naar Leiden, maar in het *Album Studiosorum* van de Leidse Hogeschool komt geen van hun beider namen voor. Zij volgden daar echter de colleges van W. Senguerd (1646-1724) in de filosofie en van J. van Marck (1655/56-1731) en J. Wesselius (1671-1745) in de theologie.

Mathias Sohnus werd in 1726 onder de classis van Den Bosch als proponent toegelaten en volgde 27 oct. 1726 zijn kort te voren overleden vader als predikant te St-Michiels-Gestel en Gemonde op. Dit is zijn enige standplaats geweest. Hij was ongehuwd.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, LII (febr. 1741), 207-212; XCV (oct. 1762), 508; XCVI (jan. 1763), 84-87; H. H. van Dam, *Hervormd doopboek van St. Michiels-Gestel*, Ned. Leeuw, XLVII (1929), 127-130.

VERSTER Jean Louis (Den Bosch, 20 april 1745-Rotterdam, 21 sept. 1814)

Werd in februari 1756 door de rector J. Jungius (ca. 1693-1764) als leerling van de Latijnse School in Den Bosch ingeschreven en 30 aug. 1762 tot de „openbare lessen” bevorderd; hij hield daarbij een toespraak: *In verba Socratis: scientia eximum hominis est bonum* (niet gedrukt). Een jaar later, 17 maart 1763, werd hij tot de Academie gepromoveerd, waarbij hij mocht spreken over: *Optime apud memorem veteris stat gratia facti* (niet gedrukt). Te Utrecht werd hij door G. Bonnet (1723-1805) in de theologie opgeleid, maar in het *Album Studiosorum* van de Utrechtse Hogeschool staat hij niet ingeschreven. Na volbrachte studie werd hij bevestigd als predikant te Zuilen (Utr.) 1770, Wageningen 1772, Dordrecht 1773, Rotterdam 1777. Op initiatief van de zendeling dr. J. Th. van der Kemp (1717-1811) kwam 21 dec. 1787 in zijn huis te Rotterdam de vergadering bijeen, die tot de oprichting van het Ned. Zendinggenootschap heeft geleid.

Verster stond bekend om zijn eenvoudige, ondogmatische, maar vooral op de praktijk gerichte manier van preken, waardoor hij niet zelden in conflict kwam met zijn streng-orthodoxe ambtgenoten en ook door vele van zijn gemeenteleden voor onrechtzinnig werd versleten.

Hij is 22 maart 1779 te Delft gehuwd met Frederica Wilhelmina

von Proebentow van Wilmsdorf, geb. Maastricht, 11 nov. 1746. Zij stierf te Rotterdam 21 mei 1780, vier dagen na de geboorte van haar dochter Frederica Charlotta Louisa (geb. Rotterdam, 17 mei 1780), gehuwd met Abraham Ledeboer, predikant te Meedhuizen (Gr.) 1804, Hellum (Gr.) 1805, 's-Gravesande (Z.H.) 1808, Oud-Beyerland (Z.H.) 1809, Harlingen (Fr.) 1817, Wolvega (Fr.) 1829.—In mei 1782 trad Verster opnieuw in het huwelijk, met Cornelia Karsseboom; deze overleefde hem, zonder hem kinderen te hebben geschonken.

GESCHRIFT: *Disquisitio in Hos. 1 : 7, qua demonstratur, promissionem regno Judaico factam, totam quantam esse intelligendam de liberatione per Angelum Dei ex potestate Assyriorum, regnante Hiskia*, in: *Opuscula Societatis, cui tessera Tendimus ad idem et tandem fit surculus arbor*, II, Traj. ad Rhen., 1782.

LITTERATUUR: ABW, XVIII, 200-201; Th. M. Verster, *Het geslacht Verster*, 's-Gravenhage, 1930; *Ned. Patr.*, VI (1915), 376-383; G. D. J. Schotel, *Kerkelijk Dordrecht*, Utr., 1845, II, 531-540; J. van der Hof, *Ter inhuldiging van den Wel.Eerw., zeer Geleerden en Godzaligen Heer, den Heer Jan Louis Verster, tot Leeraar, in de Kerke van Jesus Christus, te Rotterdam. Op den 25 der Bloei maand 1777*, Rotterdam, 1777 (gedicht); A. de Vries, *Leerrede ter nagedagtenis van J. L. Verster*, R'dam, 1814; Boekzaal, XCV (sept. 1762), 360; XCVI (april 1763), 503; CXXVI (juni 1777), 701; over de stichting van het Ned. Zendinggenootschap: brief van dr. I. H. Enklaar aan de schrijver, dd. 11 febr. 1969; F. F. baron de Smeth en W. J. J. C. Bijleveld, *Bijdragen tot de genealogie van het geslacht von Proebentow van Wilmsdorf*, Ned. Leeuw, XLIII (1925), 225-233.

VLOOTS of VLOOTIUS Henricus (geb. Den Bosch, jaar van geboorte, jaar en plaats van sterven onbekend)

Trad te Den Bosch onder de hoogleraar S. Maresius (1599-1773) twee maal in een philosophische disputatie op. In geen *Album Studiosorum* van een der Nederlandse hogescholen komt zijn naam voor. Misschien is hij identiek met mr. Hendrik Vloots, advocaat en schepen in Den Bosch, gehuwd met Catharina van Zutphen.

GESCHRIFTEN: *Disputatio de bono et malo*, in: S. Maresius, *Sylloge Disputationum aliquot selectiorum*, I, Gron., 1660, 82-92; *Disputatio de philosophia in genere*, t.z.p., 121-126.

LITTERATUUR: D. Nauta, *Samuel Maresius*, diss. V.U., A'dam, 1935, 164, n. 148; SvY, II, 306.

WALCHEREN Anthonius van (Den Bosch, jaar van geboorte onbekend-Bergeijk, N.B., 10 oct. 1708)

Werd 22 oct. 1683 als „Sylvaeducensis” aan de Hogeschool te Duisburg ingeschreven op grond van een getuigenschrift van de hoogleraren der Illustre School te Den Bosch. Naar verluidt, zou hij

aan de Hogeschool te Utrecht gedurende vier jaren „contubernaal en dischgenoot” zijn geweest van Joh. van Oerle (als proponent bevestigd te Bergeijk 23 mei 1694, vertrokken naar Schijndel 19 nov. 1702, ov. Schijndel 13 febr. 1727), die hij 14 oct. 1703, nog candidaat zijnde, te Bergeijk als predikant opvolgde, maar geen van hun beider namen komt in het Utrechtse *Album Studiosorum* voor. Tussen 1683 en 1703 is geen enkel spoor van hem te vinden.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: W. Rotscheidt, *Nederlandsche studenten aan Duitse universiteiten en andere inrichtingen van Hooger Onderwijs*, Ned. Leeuw, XLIV (1926), 186; J. Anspach, *De predikanten der Nederduitse Hervormde Gemeente te Bergeijk c.a.*, Tax., IX (1902), 138.

WALLENCAMP Bernhard van (geb. Wesel, D., jaar van geboorte, jaar en plaats van sterven onbekend)

Trad 17 juli 1640 te Den Bosch onder Fl. Schuyt (1619-1669), toen nog assistent van de hoogleraar S. Maresius (1599-1673), in een philosophische disputatie op. Veertien jaren later, 25 juli 1654, liet hij zich te Groningen inschrijven voor de wijsbegeerte en de theologie. In 1661 fungeerde hij, blijkens het titelblad van zijn *Inleydinghe* als predikant in zijn geboorteplaats Wesel. Uit de aanbevelingen van de Utrechtse hoogleraren G. Voetius (1589-1676), A. Essenius (1618-1677) en M. Nethenus (1618-1686) op de keerzijde van het titelblad zou men kunnen opmaken, dat Van Wallencamp ook te Utrecht gestudeerd heeft. In het *Album Studiosorum* van de Utrechtse Hogeschool komt echter zijn naam niet voor. Verdere bijzonderheden uit zijn leven zijn niet bekend.

GESCHRIFTEN: *Disputatio philosophica de philosophia*, Sylv. Duc., 1640; *Inleydinghe in Zions-Schole. Dat is, naerder onderwijsinghe, hoe dat alle sonen ende dochteren in de kennisse ende vreesse des Heeren behooren opgevoedt te werden ende hoe deselve haer in leven ende wandel Christelick als kinderen Godts hebben te verhouden*, Utrecht, 1661.

LITTERATUUR: Dibon, *Herborn*, 114; Sassen, *Wijsg. Onderw. 's-Hert.*, 24.

WITT Cornelis de (Sluis, Z., ged. 2 nov. 1695-Den Bosch, 27 maart 1771)

Werd na de vroege dood van zijn vader Cornelis de Witt (predikant St. Oedenrode, N.B., 1690, Groede, Z., 1690, Sluis, Z., 1694, ov. Sluis, 4 febr. 1701, 33 jaar oud) door zijn moeder Anna Margaretha van Espendonck naar den Bosch gezonden. Hij bezocht daar met zijn jongere broer Timotheus (1698-1724), die volgt, de Latijnse School onder de rector B. Noortbergh (1652-1731) en volgde van 1711 af met zijn broer aan de Illustre School colleges in het

Grieks van L. van Eybergen (1663-1738), in het Hebreeuws en Chaldeeus van J. Leyendecker (1668-1722), in de wijsbegeerte van B. Massing (1652-1720) en in de theologie van A. Martini (1654-1730). In onderscheid met zijn broer, die zijn studie te Franeker en later te Utrecht voortzette, heeft hij zijn gehele opleiding voor de predikdienst in Den Bosch ontvangen, wellicht wegens het lichaamsgebrek, waardoor hij van jongs af in zijn bewegingen belemmerd werd; van zijn rechter arm en been kon hij, waarschijnlijk tengevolge van kinderverlamming, slechts weinig gebruik maken; hij schreef met de linkerhand.

Na in 1717 onder de classis van Den Bosch als proponent te zijn toegelaten, deed hij 13 febr. 1718 zijn intrede als predikant op fort Isabella en Anthonyschans bij Den Bosch; 12 april 1733 kwam hij in gelijke functie naar de stad. Na de dood van G. U. Roemer (1672-1741), die door hem in een lijkrede was herdacht, werd hij op zijn verzoek 13 febr. 1741 tegelijk met zijn ambtgenoot als predikant D. Noortbergh (1698-1783) benoemd tot hoogleraar in de Oosterse talen aan de Illustre School op een jaarwedde van f 125,-. Hij opende zijn colleges met een *Oratio qua mysterium acrostichidum Psalmorum indagabat*.

Met zijn collega's D. Noortbergh en Cl. Keuchenius (1707-1788, NNBW, IX, 508, BWPG, IV, 742), predikant te Vught, nam De Witt in 1741 het initiatief om van schepenen toestemming te krijgen voor een plechtige herdenking van het honderdjarig bestaan van de classis van Den Bosch en 2 aug. 1741 hield hij in de St. Janskerk voor een talrijk gehoor, ook van buiten de stad, een gedachtenisrede, waarin hij tot zijn spijt en schaamte constateerde, dat de Hervorming in de afgelopen eeuw in de Meierij nauwelijks enige voortgang geboekt had, zich beklaagde over de toenemende gemeenzaamheid van velen van de zijnen met de Katholieken, en de Staten-Generaal en de Raad van State bezwoer, zich tegen de aanwas van het Pausdom in Den Bosch en omgeving te verzetten.

De Witt voerde ondanks zijn lichamelijke handicap een vaardige pen en was bijzonder bedreven in felle polemieken, maar zijn dubbele functie en zijn wetenschappelijk werk legden zoveel beslag op zijn tijd, dat de vervulling van zijn ambtelijke plichten daarvoor moest lijden. Zo sprak de Hervormde kerkeraad 4 dec. 1747 zijn afkeuring uit over de frequente afwezigheid van De Witt in de vergaderingen.

In hetzelfde jaar geraakte De Witt met zijn collega Abd. Velingius (1721-1803) in een scherp, mondeling en schriftelijk uitgevochten conflict over het clandestiene huwelijk van deze laatste, dat tot een uitgebreide pennestrijd van voor- en tegenstanders van de twee opponenten aanleiding heeft gegeven.

Als predikant is De Witt 20 maart 1749 met emeritaat gegaan. Het hoogleraarschap heeft hij bekleed tot 1758; het daarvoor vastgestelde salaris is hem tot zijn dood uitbetaald. Hij is 2 april 1771 in de St. Janskerk begraven.

De Witt woonde in Den Bosch aanvankelijk samen met zijn ongetrouwde zuster Jacoba. Met haar kocht hij 30 sept. 1733 het huis St. Jorisstraat 82, dat 19 nov. 1724 door Prof. A. Martini ten behoeve van zijn zoon mr. Hendrik Bernard Martini (1693-1776) was aangekocht, maar dat enkele jaren later weer in andere handen was overgegaan. Bij een gerechtelijke verkoop ten laste van Derck Jacob Sweerts de Landas, Heer van Oyen, voegden zij 24 mei 1738 nog twee aangrenzende huizen aan hun bezit toe; daarna lieten zij het gehele complex voor hun eigen bewoning verbouwen.

Als emeritus predikant-hoogleraar is De Witt 13 jan. 1763 te Den Bosch in ondertrouw gegaan met Cornelia Kalff, weduwe van Marcelis van den Dungen (begr. St. Geertruikerk, 23 mei 1760). Zijn weduwe erfde van hem en zijn zuster de door hen bewoonde huizen in de St. Jorisstraat. Zij verkocht ze 31 jan. 1775 aan Wilhelmus Velingius (ov. juli 1775), echtgenoot van Jacoba Cornelia de Jong (1751-1792), die 10 april 1777 de vrouw zou worden van de Bossche hoogleraar J. J. van Drunen (1733-1804).

GESCHRIFTEN: *De groote zaligheyt door den Heere eerst verkondigt en bevestigd, ofte eene verklaring van den eersten psalm*, A'dam, 1725; *De heilzame vruchten van een getrouwe Evangelydienst, na het volmaakte voorbeeld van dien grooten leeraar der gerechtigheit Christus Jezus*, A'dam, 1738; *De bittere weelacht van trouwe voorgangeren wegens de hooggaande, en aanhoudende watervloed, met de gronden ter gewenschte uitreddinge den Heere voorgedragen, en ter gelegenheit van den laasten water-vloed voorgesteld in een leer-rede over Ps. XCIII, 3, 4, 5* (uitgesproken in het hoogkoor der St. Janskerk, 13 jan. 1741), 's-Hert., 1741; *Oratio qua mysterium acrostichidum Psalmorum indagabat* (niet gedrukt?), 1741; *De volle uitreddinge, en volmakinge van Gods bedrukte kerk, van hare trouwe voorgangeren gelovig verwacht, en alle den omstanderen bekend gemaakt, nevens de gronden van die hunne verwachtinge den Heere zelfs voorghouden, voorgesteld ter gelegenheit van het eerste eeuwenfeest van het classis van 's Hertogenbosch, ter herdenkinge van Gods vorige goedertierenheden, en ter aanzugtinge van derzelver bestendige achtervolginge, geviert op den 2 van Augustus des jaars MDCCXLI, met de woorden van Ps. CXXXVIII, v. 8*, 's-Hert., 1741; *Eere en leere van den Heer Bernhardus Keppel verdedigd*, A'dam, 1746 (n.a.v. B. Keppel, 1685-1756, NNBW, IX, 502, BWPG, IV, 729-732, *De waarheit vervolgt en verdrukt en het recht der kerke verraden en verkracht in den persoon van Bernh. Keppel, predikant te Monnikendam*, A'dam, 1744); *Beredeneert Vertoog wat van eene clandestine verloovinge en huwelyks voltrekkinge buiten 's lants en buiten kennisse der ouderen te oordeelen zy, en hoe billyk daartegen de kerkelyke censuur, ter weeringe van dusdanig eene ergernisse, geoeffent werde*, Briefs-wyze voorgesteld, A'dam, 1748; *Het gebed der verdrukten . . . of eene schrijfmaatige verklaring van den CII^{en} Psalm*, A'dam, 1749; *II Predikatien. De eerste over de sleutelen des hemelrijks en de kerkelyke tugt; de tweede over der Christenen regt betamende Sabbath-*

vieringe, over de XXXI en XXXVIII Zondagsche Afdeelingen van den Heidelbergischen Catechismus, A'dam, 1749; Afgeparste verantwoording op de Gravamina of Bezwaarnissen ingebracht door D. Abdias Velingius tegen het Beredeneert Vertoog, wat van eene clandestine verloovinge en huwelyks-voltrekkinge buiten 's lants en kennisse der ouderen te oordeelen zy, A'dam, 1749 (De Gravamina van Velingius zijn hier afgedrukt op blz. 19-42); Leerrede ter bevestiging van ds. Noortberg, uit Spreuken, XXVIII, 23, A'dam, 1756; Godtvrugtige beschouwing der aardbevingen by gelegentheit van Lissabons ondergang en de ondervondene aardbevingen, Briefswijze ontvouwt, en ter betragtinge van ware Godtvrugt aangedrongen. Met een Voorreden van Albertus Voget, Doctor en Professor der Heilige Godtgeleertheit te Utrecht. Thans Rector dier Academie, Utrecht, 1756 (A. Voget, 1695-1771, NNBW, X, 1129-1130); Dissertatio ad elucidationem Proverbiorum Salomonis, A'dam, 1762; Trias dissertationum ad clariorem Proverbiorum Salomonis elucidationem, A'dam, 1765; Pentas dissertationum ad clariorem Proverbiorum Salomonis elucidationem, A'dam, 1766; Het geestlyk psalmgezang onderzocht, verklaart en aangebonden, A'dam, 1767; Herderlyke brief, toegezonden aan de Gemeinte van 's Hartogenbosch, ter waarschouwinge tegen de arglistige verleidinge der Hernhutters, A'dam, 1768; Trias dissertationum altera, qua Proverbiorum divinitas ceteraque eorum attributa asseruntur, A'dam, 1770; De historie van het sacrament van mirakel onderzocht en de ydelheid daarvan zedig aangetoont, A'dam, 1770.

LITTERATUUR: NNBW, V, 1144; Glasius, III, 617-618; Nagtglas, II, 991; Velingius, 93, Hermans, 28-29; De Haas, 151-153, 157-158; Boekzaal, XVIII (april 1724), 485-489, CXIII (april 1771), 457-460; Hezenmans, 's-Hert., 382-383; SvY, I, 423-426; Cl. Keuchenius, *Kenophoonia Velingiana, of het ijdel roepen van Abdias Velingius . . . predikant tot 's Hertogenbosch, voorgesteld in een vertoog waar in getoont word, dat zeer ongegrond zijn alle bezwaarnissen welke Velingius tegen 't boekje van C. de Witt (geïntituleert Beredeneert Vertoog . . .) heeft kunnen goedvinden aan 't eerv. classis van 's Hertogenbosch den 8 October 1748 over te geven, A'dam, 1749; dez., Bericht en verantwoording, waarin onder anderen uit een brief van de Eerv. Theologische Faculteit te Franeker getoont wordt, waarom en op wat grondt hij agter het Titelblad van zyn werkje genaamt Kenophoonia Velingiana heeft laten drukken, zooals daar te zien is, Breda, 1749; P. Grootveld, *Pattaeccion, of gestrafte Lasteraar, onder een duidelyk bewys, dat het Beredeneert Vertoog van Cornel. de Witt, Predikant en Professor der Oostersche Talen te 's Hertogenbosch, aangaande een Clandestine Verlovinge, enz. gantsch billyk, stigtelyk en een Getrouw Leeraar in Godts Kerke ten uiterste betamelyk zy, en dat daar en tegen het vuile libel van deszels Tegenschryver P.V.D.A. onder den titel van Gestrafte Liefdeloosheid, enz. alle Blyken van Onverstandt, onheilige Spot en Lastertaal en velerlei Goddeloosheid behelze, I, Breda, 1749, II, Breda, 1750; Eenvoudige zaamspraken, voorgevallen by gelegentheit van het Jubilé van het H. Sacrament van Mirakel, geviert te Brussel in den jaare 1735. Welke onder Godts genadigen zegen aanleiding gegeven hebben ter bekeering van twee Hollanders, opgesteld omtrent de tyd, dat de laaste zijne Geloofsbeleidenis gedaan heeft in November 1761, waer in aangeteekent en wederlegt worden de ongegronde onderstellingen, verkeerde gissingen en verwringingen der Leerstukken van de Roomsche-Catholyke Kerke, onlangs verspreid in zeker boekje uitgegeven door Cornelius de Witt, Hoogleeraar der Oostersche taal en rustend Predikant te 's-Bosch, Antwerpen, z.j. (1772).**

WITT Timotheus de (Sluis, Z., 22 febr. 1698-Tiel, 24 maart 1724)

Werd na de vroege dood van zijn vader Cornelis de Witt (predikant St. Oedenrode, N.B., 1690, Groede, Z., 1690, Sluis, Z., 1694, ov. Sluis, 4 febr. 1701, 33 jaar oud) door zijn moeder, Anna Margaretha van Espendonck, in 1705 naar Den Bosch gezonden. Hij bezocht daar met zijn oudere broer Cornelis (1695-1771), de latere Bossche hoogleraar, die voorafgaat, de Latijnse School onder de rector B. Noortbergh (1652-1731) en volgde van 1711 af aan de Illustre School colleges in het Grieks bij L. van Eybergen (1663-1738), in het Hebreeuws en Chaldeeus bij L. Leyendecker (1668-1722), in de wijsbegeerte bij B. Massing (1652-1720) en in de theologie bij A. Martini (1654-1730). Op 14 sept. 1714 werd hij ingeschreven aan de Hogeschool te Franeker, waar ook zijn vader gestudeerd had. Daar waren C. Vitringa (1659-1722), R. Andala (1665-1727) en J. van der Waeyen Jr. (ov. 1716) zijn leermeesters. Reeds in 1715 ging hij over naar Utrecht, maar in het *Album Studiosorum* van de Utrechtse Hogeschool komt zijn naam niet voor. Te Utrecht werd hij in de Oosterse talen onderwezen door A. Reeland (1676-1718), in de theologie door H. A. Roëll (1653-1718), H. S. van Alphen (1665-1742) en Fr. Burman (1671-1719). Als S.S. Min. Cand. ontving hij in 1717 van de Heer van Hoogerheide (N.B.) de collatie op Meteren en Est (Gld.), maar tengevolge van een geschil tussen de Heer van Hoogerheide en de Heer van Est heeft dit beroep geen voortgang gehad. Door de gunst van dezelfde Heer werd hij echter twee dagen vóór zijn twintigste verjaardag beroepen te Ossendrecht, Woensdrecht en Hoogerheide (N.B.); daar werd hij 12 juni 1718 bevestigd. Op 20 juni 1720 aanvaardde hij het predikambt te Tiel, waar hij tot zijn vroege dood werkzaam is gebleven.

GESCHRIFTEN: geen.

LITTERATUUR: Boekzaal, XVIII (april 1724), 485-498, CXIII (april 1771), 457-460.

WYNGERS Abraham (Wintelre, N.B., 5 dec. 1735-Willemstad, Curaçao, 17 jan. 1768)

Bezocht in Den Bosch de Latijnse en de Illustre School en werd 11 jan. 1752 te Harderwijk als „Wintelreda-Brabantus” voor de theologie ingeschreven. (Zijn vader, Hendrik Wyngers, geb. 1701, was koster en schoolmeester, in 1733 te Enschat, N.B., in 1735 te Wintelre en in 1736 te Vught.) Na vier jaren aan de Gelderse Hogeschool gestudeerd te hebben zou Wyngers, naar het heet, nog een jaar zijn studie te Utrecht hebben voortgezet, maar in het

Album Studiosorum van de Utrechtse Hogeschool wordt zijn naam niet gevonden.

Wyngers werd proponent onder de classis van Utrecht en kreeg in 1759 zijn eerste functie als adjunct-predikant te IJzendijke (Z.). In 1766 trouwde hij de enige dochter van ds. Jac. Sluiter (predikant Waterlandkerkje, Z., 1738, em. 1776, ov. 1780), maar moeilijkheden in zijn huwelijk bewogen hem reeds in 1767 zich voor de predikdienst in de „Oost- of West-Indiën” beschikbaar te stellen. Na in hetzelfde jaar een beroep naar Rio de Berbice (thans Engels Guyana, destijds een bezitting van de West-Indische Compagnie) te hebben afgeslagen, werd hij beroepen naar Curaçao. Hij vertrok 30 aug. 1767 uit Amsterdam en kwam 26 november d.a.v. op zijn nieuwe standplaats aan. Daar werd hij 13 dec. 1767 in het predikambt bevestigd; op dezelfde dag werd de nieuwe Hervormde kerk binnen het fort Amsterdam plechtig ingewijd. Wyngers stierf echter reeds enkele weken later.

GESCHRIFT: Volgens zijn levensbeschrijver in Boekzaal heeft Wyngers het *Leven van Jozef van H. Snakenburg* (1674-1750), dat als onvoltooid dichtstuk gepubliceerd was in: *Poëzy van Hendrik Snakenburg, uitgegeven door Frans de Haes* (Leiden, 1753) in verzen voltooid, maar bij zijn dood was dit nog niet verschenen; ook van een latere publicatie blijkt niets; het handschrift is niet meer te vinden.

LITTERATUUR: NNBW, VII, 1348; Boekzaal, CVII (juni 1768), 688-692; Ch. C. V. Verreyt, *Hendrik Wijngers, schoolmeester en koster te Vught, een echte Oranjeklant*, Noordbrabantsche Almanak voor 1892, 675-683.

PERSONENREGISTER

- Aalstius den Appel H. W. 17
 Abas J. 65
 Ackersdyck H. J. 66
 Ackersdyck M. H. 15
 Adams J. 51, 53
 Aemilius R. 35
 Alberthoma A. Chr. 29
 Alberti J. 14, 56, 63
 Allamand J. N. S. 33
 Alphen H. S. v. 38, 41, 68, 90
 Altena E. C. v. 48
 Altius C. 46
 Altius J. 46
 Andala R. 36, 90
 Anspach J. 38, 50, 69, 86
 Arntzenius H. 15, 17
 Asch van Wijk L. H. G. M. v. 75
 Athanasius H. 62
- Backer M. 13
 Backer N. 13
 Backer W. 13
 Baert Verspijck Th. E. 16
 Baillet A. 82
 Bakkerus Bopp N. 13
 Ballot C. H. 47
 Banga J. 27, 82
 Banning Clifford Kocq S. 20
 Bastide A. 34
 Beaufort W. H. de 54, 66
 Beekman H. A. J. M. 77
 Beermann V. A. M. 11, 82
 Berg A. v. d. 20, 65, 66
 Bernard F. 65
 Bernard J. 62
 Bernard J. St. 21
 Berniera J. A. M. 46
 Bezemer F. 66
 Bils L. de 58, 80
 Binet B. 24, 48
 Bitter H. de 14
 Bitter J. de 14
 Blanckendael A. M. de 55
 Blanckendael Arn. de 55
 Blanckendael N. de 55
 Blaupot ten Cate S. 53
 Blondeel V. J. 45-47
- Boeckholt P. v. 14, 63, 64
 Boeles W. B. S. 29, 47, 68
 Boerbergh J. 15
 Boerhaave H. 32, 44
 Bon J. 43
 Bonn L. 47
 Bonnet G. 84
 Booy Chr. de 10, 41
 Bopp W. 13
 Bos L. 36
 Bosscha H. 19
 Bosveld P. 21
 Bouman H. 72
 Bourse J. 62
 Bower A. 65
 Bowier A. 15, 16, 18
 Bowier A. IJ. 15
 Bowier D. 17
 Bowier H. 15, 16, 17
 Bowier J. 16, 17
 Bowier M. 15-17, 18, 19
 Braam P. v. 21
 Breugel A. v. 20, 22
 Breugel H. v. 19, 22
 Breugel H. G. v. 7, 19, 20-22, 24
 Breugel J. v. 22
 Breugel J. F. v. 20
 Breugel M. v. 22
 Breugel van Bronckhorst J. H. v. 20, 22
 Breughel Douglas C. v. 21
 Broeckhuysen A. A. v. 25
 Broeckhuysen M. v. 22
 Broeckx W. L. 22
 Bronckhorst G. v. 20, 21
 Brunet P. 33
 Brunswijk-Lüneburg L. E. v. 18
 Bruyn J. de 22, 23, 24, 82
 Bruyneman P. 83
 Burman C. 24
 Burman F. 25, 47, 90
 Burman P. 13, 44
 Buschman G. 25
 Buschman G. Cl. 20, 24, 26
 Buschman I. 25
 Buschman P. (Jr.) 25
 Buschman P. (Sr.) 24, 25

- Buschman W. 24, 25, 63
 Busco J. de 82
 Bijleveld A. 17
 Bijleveld W. J. J. C. 85

 Caesteker E. C. (de) 59
 Callenfels A. J. 47
 Camper P. 51
 Candidus Brabantus 78
 Capellen tot den Pol J. D. v. d. 51, 53, 54, 66
 Cassirer E. 33
 Cassius D. B. 48
 Castaneus H. L. 62
 Chalus A. Fr. de 38
 Chanfleury A. 68
 Chasteignes de la Rocheposay H. L. 62
 Chauffepié G. A. de 50
 Chevalier P. 51
 Chombach H. 34
 Clauberg J. 25
 Clemens H. G. 14, 22, 40, 56, 57, 61, 63, 70, 71
 Clercq C. de 83
 Clifford Kocq S. B. 30
 Clifford Kocq van Breugel J. R. 21, 22
 Clinton De Witt 53
 Clinton J. 53
 Colonius P. 35
 Cotius E. 46
 Court P. E. A. de la 76
 Cramer J. 66
 Crayenest J. M. 75
 Crayenest M. 34
 Croye H. ten 19
 Cunen J. 21
 Cuyck van Mierop J. 28

 Daale C. v. 62
 Dachs J. 70
 Dagevos J. 30
 Dam C. v. 46
 Dam H. H. v. 83, 84
 Dam J. v. 57
 Daverveldt A. v. 67
 Derksen J. M. E. 66
 Desaguliers J. Th. 33
 Descartes R. 23, 79, 80, 82
 Desmarests C. 61
 Deusing H. 29
 Dibon P. 13, 15, 24, 29, 35, 82, 86
 Dieden G. v. 72

 Diemerbroeck IJ. v. 26
 Diest S. v. 25
 Doddridge Ph. 65
 Dolleman M. 50
 Donckers J. 27
 Donckers L. 26, 27
 Donker van den Hoff S. E. 19
 Driessen A. (Jr.) 29
 Driessen A. (Sr.) 27, 28, 29
 Driessen J. P. 28
 Drunen J. J. v. 88
 Duker A. C. 24, 82
 Dungen M. v. d. 88
 Duyn G. A. G. v. d. 77
 Duynstee W. J. A. J. 47, 53, 78

 Eelde K. M. v. 47
 Eerenbeemt H. H. J. M. v. d. 11, 19
 Effen J. v. 32
 Elsen G. v. d. 38
 Emmenus H. 59
 Engelhard N. 28
 Engelman J. 33
 Enklaar I. H. 85
 Ens J. 38, 41
 Espendonck A. M. v. 86, 90
 Espendonck W. v. 30
 Essenius A. 25, 67, 86
 Evers G. A. 47
 Ewsma A. v. 44
 Eybergen C. v. 59
 Eybergen L. v. 30, 36, 37, 44, 47-49, 55, 56, 59, 62, 66-68, 70, 74, 83, 84, 87, 90
 Eys L. v. 75

 Fabri de Peiresc N. C. 81
 Fabricius Fr. 13, 24, 30, 37, 45, 48, 49, 74
 Fagel Fr. 74
 Ferguson J. 34
 Flodorp Th. v. 56
 Font J. G. la 18
 Frederik II (Pruisen) 33
 Fremin de Beaumont N. 76, 77
 Friso J. W. 59
 Friso W. C. H. 58
 Fruytier J. 28

 Gagnebin F. H. 11
 Gaikinga J. 44
 Galen Aldert v. 40
 Galen Arnold v. 55
 Gallé Ch. J. 18

- Gassendi P. 81
 Gemmenich P. 46
 Genderen G. v. 40
 George I (Engeland) 32
 Gideons A. 30
 Gideons J. 30
 Gideons S. 30
 Glasius B. 29, 36, 47, 53, 66, 72, 89
 Goor Fr. v. 72
 Goudart Fr. 31
 Gras R. F. le 12
 's-Gravesande C. Chr. 32
 's-Gravesande E. H. 32
 's-Gravesande W. J. 32, 33
 Groen A. 34
 Groen E. 33
 Groen J. 33, 34
 Groen Th. 33, 34, 35
 Gronovius J. 69
 Groot H. de 23
 Grootveld P. 35, 89
 Gualtheri A. L. 69
 Gutschoven G. v. 80
- Haan C. de 56
 Haas M. de 10, 11, 26, 27, 40, 43, 58,
 66, 68, 70, 72, 74, 82, 89
 Haes Fr. de 91
 Hallema A. 33
 Halmmans Dan. 36
 Halmmans Dion. R. 36
 Hamel J. 81
 Hanewinkel A. 37, 38, 56
 Hanewinkel Chr. 56
 Hanewinkel H. Chr. 37, 38
 Harting P. 66
 Hartog J. 53
 Haverkamp G. 37, 68
 Heemskerk M. 82
 Heereboord A. 23
 Heeren J. J. M. 56, 59
 Heinemeyer D. 21
 Heis J. v. d. 38
 Helmont S. A. v. 58
 Henke H. Ph. C. 65
 Hepburn E. 52
 Hermanni C. 38, 56
 Hermans C. R. 8, 10, 11, 15, 27, 30,
 35, 40, 43, 58, 66, 70, 72, 74, 82,
 89
 Hertoghe H. de 43
 Hessen-Kassel M. L. v. 59
 Heurn A. A. E. v. 40
 Heurn A. E. v. 65
- Heurn Fr. v. 7
 Heurn F. C. v. 40
 Heurn J. v. 39, 40
 Heurn J. H. v. 39
 Heuvel D. 41
 Heuvel D. D. 41
 Heuvel W. D. 41
 Heuven J. v. 35
 Heyman J. 44
 Hezenmans J. C. A. 11, 14, 40, 72,
 82, 89
 Hibelet A. 34, 81
 Hiemster Is. 36
 Hillebrands J. M. 42, 60
 Hillebrands W. G. 42, 59, 60
 Hof J. v. d. 85
 Hoffmann W. J. 16, 17, 19
 Hogendorp G. K. v. 78
 Hollman I. H. 31
 Homma L. 24
 Hommes L. H. 44, 69
 Honert J. v. d. 14, 56, 68, 74
 Honert T. H. v. d. 13, 24, 28, 30,
 37, 45, 48, 49, 67
 Hooft A. 't 20
 Hooft L. v. d. 67
 Hoogeboom C. 15
 Hoogland P. 42
 Hopman J. G. 42, 43
 Hopman J. R. 43
 Horst A. v. d. 43, 68
 Horst C. v. d. 63
 Horst Fl. v. d. 63, 72
 Horthemels J. 45, 47
 Hugting G. 59
 Huisinga J. 28
 Hundius M. 25
 Huninga van Oostwoldt D. 43
 Huninga van Oostwoldt H. 43, 44
 Huysinga E. 28
- Indemans J. H. H. A. 11
 Irhoven W. v. 44, 45-47, 69
- Jansma J. R. 58, 82
 Jefferson Th. 53
 Jellico A. 47
 Jellico J. 47, 48
 Jöcher Chr. G. 27, 29
 Jonckbloet W. J. A. 29
 Joncourt E. de 14, 33, 63, 70, 71
 Jong J. C. de 88
 Jong M. de 53
 Jongh J. C. de 48

- Jongh Th. de 35
 Josephus Flavius 65
 Juge J. A. de 34, 59
 Jungius J. 11, 14, 57, 71, 84
 Junius Fr. 62
 Junius Batavus 53
 Junius Brutus 53
 Juten W. J. F. 34
- Kaas P. 47
 Kalff C. 88
 Karsseboom C. 85
 Keesel A. W. de 49, 60
 Keesel J. de 49, 50
 Keesel S. de 49, 60
 Kemp A. G. v. d. 71
 Kemp C. E. v. d. 52
 Kemp F. A. v. d. 50, 51-53
 Kemp J. J. v. d. 52
 Kemp J. Th. v. d. 84
 Kemp P. v. d. 52
 Keppel B. 88
 Kernkamp G. W. 24, 29, 47
 Keuchenius Cl. 25, 87, 89
 Kies A. 54
 Kies de Vlieger C. J. 54
 Kisch A. 54
 Kloek C. 55, 56
 Kloek G. 56
 Kloek M. 38, 56, 57
 Klad H. F. 55
 Klad J. W. 54
 Koek van Kerckwyk Chr. de 7
 Koenen H. J. 33
 Koeval M. J. 34
 Kooker H. 49
 Krayenhoff L. Fr. 57, 58
 Krayenhoff R. Th. 58
 Krebs (Kreps) P. 58
 Kuchlinus J. 19, 21
 Kuchlinus M. 19
 Kuipers H. E. 63, 64
 Kuyper H. H. 11
 Kuypers H. 58, 59
- Laats A. J. 42, 59, 60
 Laats H. J. 42, 59
 Laats J. 60
 Lampe F. A. 28, 38, 41
 Lanschot F. van 78
 Ledebroer A. 85
 Leechman W. 65
 Leeman J. 46
 Leemans W. F. 31, 38
- Leeuw Fr. de 37
 Leibniz G. W. v. 28
 Leu de Wilhem D. le 75, 81, 82
 Leu de Wilhem C. le - Huygens, 81, 82
 Leyendecker J. 30, 36, 37, 44, 48, 49, 55, 62, 66, 67, 83, 84, 87, 90
 Lieshout J. M. 20
 Lillimonais (Generaal) 34
 Lincklair Fairchild H. 53
 Lindeboom J. 53
 Lith A. v. d. 60
 Loeff G. 60
 Long J. le 61, 62
 Loyen E. A. 15
 Luycx Massis M. A. 20, 21
 Luycx van Breugel D. 20, 21
 Luzac J. 53
- Mallet Ch. A. 33
 Marchand P. 32, 33
 Marck J. v. 37, 45, 46, 62, 69, 83, 84
 Marck F. A. v. d. 51, 53
 Maresius S. 7, 14, 22, 24, 31, 33, 42, 44, 60-62, 73-75, 81, 82, 85, 86
 Marivaux 77
 Martinet H. 64
 Martinet J. A. 35, 62, 63
 Martinet J. F. 14, 15, 63, 64-66, 72
 Martinet Kuipers J. 64
 Martini A. 8, 30, 37, 38, 43, 44, 48, 49, 55, 56, 59, 62, 66-70, 83, 84, 87, 88, 90
 Martini H. B. 88
 Martini W. 72
 Massing B. 37, 48, 49, 55, 56, 62, 66, 68, 87, 90
 Maastricht P. v. 35
 Meindersma W. 11
 Meurs A. J. v. 67
 Meurs J. v. 66, 67, 70
 Meyer L. 23
 Micheels J. H. Th. 78
 Mill D. 68
 Molhuysen P. C. 15, 21, 22, 27, 33, 43, 47, 66, 73, 82
 Mollerus S. W. 65
 Mommers A. R. M. 11, 19, 43, 56, 72
 Monchamp G. 82
 Monde H. Fr. v. d. 77
 Moor B. de 14, 56, 71
 Moorrees D. Fr. 48

- Mosmans J. en A. 12
 Mulder J. 67
 Musschenbroek P. v. 63
- Nagtglas F. 73, 89
 Nauta D. 7, 14, 31, 34, 42, 44, 60,
 62, 74, 75, 82, 85
 Nederveen A. v. 73
 Nethenus M. 86
 Newton Is. 32, 33
 Nibbens E. 34
 Nimwegen H. v. 67, 68
 Noord G. v. 68, 69
 Noord H. v. 69
 Noord M. v. 68, 69
 Noortbergh B. 30, 44, 59, 62, 68,
 69, 83, 86, 90
 Noortbergh D. 44, 69, 70, 87, 89
- Odé J. 28
 Oerle J. v. 86
 Oerlemans B. 56
 Oever J. v. d. 70, 71
 Oldenburg Fr. J. v. 66
 Oliphant J. 10, 76
 Onnes M. 53
 Ontclair J. d' 81
 Oosterbaan H. 51
 Oranje-Nassau:
 Carolina 58
 J. W. Friso 59
 Maria Louise 59
 W. C. H. Friso 58
 Willem II 60
 Willem III 60
 Willem IV 58
 Willem V 58
 Ossenbergh M. v. 64
 Ouwerling H. N. 31, 38, 50, 56, 59,
 66, 79
- Pagez D. 55
 Palier E. 72
 Palier H. 72
 Palier J. 72
 Palier J. C. 63, 64, 71, 72
 Panhuys J. v. 34
 Paringet M. E. 25
 Paulus P. 53
 Pels L. 79
 Perizonius J. 69
 Perponcher Sednitsky Is. de 72
 Peter I (Rusland) 32
 Petit P. 24
- Pichegru Ch. 39
 Pinxternagel A. 49
 Pistorius J. 73
 Pistorius S. 73
 Polyander van Kerckhoven J. 31
 Poole L. G. le 53
 Portier H. A. 40
 Prinsen A. J. J. 17
 Proebentow van Wilmsdorf Fr. W.
 v. 85
 Pyll Q. L. 74
- Rauwers J. 59
 Ravensperger J. 22, 23
 Reeland A. 90
 Regius H. 26, 79, 82
 Regneri ab Oosterga C. 30
 Reiche C. Chr. 65
 Rensselaer J. J. S. v. 17
 Rhoer J. de 51
 Rietvelt H. 65
 Rivet A. 7, 82
 Roëll H. A. 90
 Roemer A. 39, 40
 Roemer G. U. 39, 40, 47, 55, 67, 68,
 70, 74, 87
 Rogge Y. H. 47
 Rogier L. J. 9
 Rosa J. 74
 Rosendael M. 56
 Rotscheidt W. 86
 Roulet J. L. 10, 12, 34, 62
 Rousseau J. J. 33
 Ruysch Fl. 81
 Ruysch H. 75
 Ruysch V. 75
 Rijpma M. 29
 Rijsbergen S. 34, 81
- Sacrilairé A. 33
 Sage ten Broek J. J. le 51
 Sanderen M. de 44
 Sasse v. Ysselt A. F. O. v. 7, 11, 12,
 17, 19, 34
 Sassen A. M. A. 78
 Sassen E. A. A. 77
 Sassen E. L. A. 78
 Sassen F. 11, 13, 24, 27, 29, 33, 47,
 58, 59, 61, 62, 73, 74, 82, 86
 Sassen J. H. (1785-1830) 76, 77, 78
 Sassen J. H. (1817-1892) 78
 Sassen J. J. 77
 Schaaf C. 62, 68
 Scheerjngs D. 46

- Schelkens S. 58
 Schmidmann J. J. 20
 Schmidt N. 21
 Scholten J. J. 78
 Schotel G. D. J. 21, 58, 67, 82, 85
 Schouten van Sprankhuizen J. F. 78, 79
 Schrieck H. v. 27
 Schroeder N. 51
 Schull W. 83
 Schultens A. 28, 35, 36, 48
 Schuyf A. H. 55
 Schuyf E. 79
 Schuyf Fl. 22, 25, 26, 30, 34, 55, 79, 80-82, 86
 Senguerd A. 79, 82
 Senguerd W. 32, 44, 62, 83, 84
 Sepp Chr. 11, 29
 Sevenhoven J. v. 75
 Siegenbeek M. 33, 82
 Sille L. de 56
 Sillem J. 54
 Sincerus Brabantus 78
 Slee J. C. v. 29
 Slingsbie A. M. 31
 Slingsbie J. J. 37
 Sluiter A. 37
 Sluiter C. E. 38
 Sluiter J. 91
 Smeth F. F. de 85
 Snakenburg H. 91
 Sohnus G. 83
 Sohnus H. R. 83
 Sohnus M. W. 83, 84
 Sprang E. v. 56
 Steenwinckel D. 13
 Steenwinckel H. 13
 Stephani M. 25
 Storm van 's-Gravesande (Familie) 33
 Stuart M. 60
 Suermond A. 73
 Suringar G. C. B. 82
 Swaen C. J. 75
 Sweerts de Landas D. J. 88
 Sylvius Fr. de Boe 26, 81, 82
 Sypesteyn C. A. v. 33
 Taylor Fr. 52
 Tengenagel A. G. v. 14
 Till S. v. 27, 69
 Tourton Is. 32
 Trigland J. 69
 Troostenburg de Bruijn C.A.L. v. 31
 Tulleken A. 75
 Uilkens J. 65
 Ulaeus J. 41
 Utenhove J. H. v. 17
 Valckenisse M. M. v. 80, 82, 83
 Valkenaar Is. 83, 84
 Velingius A. 7, 10, 11, 27, 36, 47, 70, 82, 87, 89
 Velingius W. 88
 Velle A. de 58
 Velthoven H. J. J. v. 11
 Venema H. 28
 Verbeek H. 83
 Verborgh A. 82
 Verheyen A. G. 76
 Verheyen J. B. 19
 Vermaasen P. 31
 Vermaet F. 48
 Vermeer J. 46
 Verreyt Ch. C. V. 36, 72, 91
 Versfelt J. J. A. 17
 Verster Fl. 64
 Verster J. L. 84, 85
 Verster Th. M. 66, 85
 Vitriarius J. 25
 Vitringa C. 36, 68, 90
 Vlieger C. de 54
 Vloots (Vlootius) H. 85
 Voetius G. 25, 35, 45, 80, 82, 86
 Voetius P. 23
 Vogelsang R. 13, 15, 23-25, 72, 73, 75
 Voget A. 89
 Volder B. de 69
 Voltaire 32, 33
 Vooght J. de 47
 Voorda J. H. 16, 18, 39
 Vos R. J. E. 52
 Vossius Is. 24
 Vreede G. W. 53
 Vreede P. 53
 Vries A. de 85
 Vries G. de 34, 35, 46
 Vrijbergen C. M. v. 74
 Vrijer M. de 24, 82
 Waeyen J. v. d. 90
 Walbeck C. 20
 Walcheren A. v. 85
 Wallencamp B. v. 82, 86
 Walraven J. J. 55
 Walraven W. v. 67
 Walraven Vonck C. 47

- Waltheri A. L. 69
 Washington G. 53
 Water J. W. te 21
 Wesel J. v. 55
 Wesselius J. 37, 45, 62, 83, 84
 Westerhout G. 83
 Weyland H. 54
 Widder F. A. 51
 Wieling A. 45, 46
 Wildeman M. G. 41
 Witlox J. H. J. M. 78
 Witsius H. 69
 Witt C. de 14, 35, 36, 50, 56, 61, 70,
 74, 86, 87-90
 Witt G. de 31
 Witt J. de 88
 Witt J. de (Raadpensionaris) 23
 Witt T. de 86, 90
 Wittichius J. 13, 27, 48
 Wolzogen L. 23
 Wijek A. v. d. 33
 Wijnaendts v. Resandt W. 16, 17,
 19
 Wijnen A. 41
 Wyngers A. 90, 91
 Wyngers H. 90, 91
 Ypeij-Dermout 29
 Zehender M. S. 41
 Zutphen C. v. 85
 Zijpp N. v. d. 53